
2023

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРАЗІЇ

30 квітня 2023 р.

Переяслав

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство факультету історичної
і соціально-психологічної освіти
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»

30 квітня 2023 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Переяслав – 2023

Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії» // Збірник наукових праць. – Переяслав, 2023 р. – 97 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ю.В. Бобровнік,

кандидат історичних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

В.В. Поліщук – к. фіз. вих. і спорту;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

Т.Г. Кириченко – к.п.н., доцент;

Т.В. Кириченко – к.п.н., доцент;

С.М. Танана – к.п.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

В.В. Поліщук,

Т.Г. Кириченко,

Т.В. Кириченко,

Танана С.М.,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**Ростислав Гончар
(Полтава, Україна)****ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДЕЙ І ТВАРИН ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ І ДОБРОБУТ ТВАРИН**

Сільськогосподарські тварини пройшли процес одомашнення, безперервний генетичний процес, спрямований на модифікацію поведінки, анатомії та фізіології тварин відповідно до конкретних потреб людства [1]. Отже, свійські тварини повинні бути пристосовані до людини та середовища утримання в неволі. Однак багато сільськогосподарських тварин все ще сприймають контакт з людьми як тривожну зустріч із хижаками, а раптові зміни в їхньому фізичному та соціальному середовищі як страх [2, 3]. У сучасних тваринницьких господарствах існують регулярні періоди контактів між людьми та тваринами, наприклад під час годування та прибирання. Тварини можуть реагувати на тактильні, зорові, нюхові, смакові та слухові сигнали від людини. Поведінка тваринників є важливим фактором у визначенні ступеня страху тварин до людини і, відповідно, якості взаємодії людини з твариною [4]. Страх щодо поведінки людини є основним джерелом стресу тварини та може призводити до низької продуктивності сільськогосподарських тварин.

Якість взаємодії людини і тварини може мати глибокий вплив на багато аспектів фізіології та поведінки тварин. Взаємодія людей може бути нейтральною, позитивною чи негативною за своєю природою. Регулярний позитивний контакт з людьми бажаний як для ссавців, так і для птахів [8].

Сільськогосподарські тварини, з якими поводяться агресивно, бояться людей, страждають, тому їх добробут і продуктивність може бути під загрозою. Було багато випадків спроб змінити фізіологію, поведінку та продуктивність свиней, птиці та великої рогатої худоби шляхом регулярного позитивного контакту з людьми як на рівні лабораторії, так і на фермі [5].

Відповідно до тверджень Естепа та Хеттса [10], взаємодію людини і тварини можна визначити як ступінь спорідненості або відстані між твариною та людиною. Між господарем і твариною, якою він опікується, створюються певні стосунки, які вимагають взаємного індивідуального визнання та стилю взаємоповедінки. Якість взаємодії людини і тварини визначатиме, чи буде вплив на фізіологію та поведінку тварини бажаним чи ні [5]. Виникає питання, чи можуть тварини відрізнити одну людину від іншої. Дослідження вчених щодо здатності сільськогосподарських тварин розпізнавати окремих людей суперечливі. Численні експерименти показали, що сільськогосподарські тварини однаково реагують на різних людей. Гемсворт [11] порівняв реакцію свиней на двох різних тваринників, які помітно відрізнялися характером контакту зі свинями. Автори прийшли до висновку, що свині не здатні розрізняти різних людей, а через відразливе поводження однієї людини тварини бояться всіх людей. Джонс [12] вказав, що курчата, які звикли до однієї людини за допомогою режиму регулярного поводження, також виявляли менший страх перед однаково одягненими, але в іншому несхожими людьми. Навпаки, інші дослідження показали, що свині [13, 14], кури-несучки [15] і вівці [16] здатні розпізнавати окремих людей, є навіть припущення, що молочні корови можуть розпізнавати людей по обличчях [17].

Стрес можна визначити як будь-яке порушення гомеостатичної рівноваги тварини, що вимагає від тварини певних реакцій для підтримки своєї психофізіологічної цілісності [18]. Життя сільськогосподарських тварин постійно зазнає низки факторів, які можуть викликати стресові реакції. Перенаселеність, екстремальні температури, соціальні розлади, незнайомі звуки, незнайомі або недбайливі особи, обмеження корму та води, ін'єкції антигенів, хвороби є поширеними факторами навколишнього середовища, які можуть порушити гомеостаз. Біологічні реакції на стрес включають зміни в поведінці, ендокринній системі, вегетативній нервовій системі та імунній системі [19].

Стрес і страх не є синонімами, але останній може сприяти загальному стресу, особливо якщо лякаюча стимуляція є інтенсивною, тривалою або неминучою. За Джонсом [8], страх є емоційною (психофізіологічною) реакцією на сприйняту небезпеку. Грей [23] визначив страх як форму емоційної реакції на сигнал, який тварина намагається припинити, уникнути, усунути. Високий рівень страху не тільки означає стан страждання, але також є потужним і потенційно шкідливим стресором. Ймовірно, тварини сприймають нове незнайоме середовище з певним ступенем невизначеності, що діє як психологічний фактор. У свиней короточасний вплив нового середовища викликав як поведінкові, так і емоційні реакції, такі як збільшення рухової активності та спроб втечі, вокалізації, а також гормональних реакцій [14]. Нове середовище є потужним збудником страху та стресу у всіх тварин. Наприклад, переміщення курчат із висиджогого відділення до виводкових кліток або загонів може призвести до затримки поведінки та паніки [8].

Вважається, що переважною реакцією свійської птиці на людину є страх [8]. Кури можуть сприйняти контакт з людьми як тривожну хижачку зустріч. Сільськогосподарські тварини зазвичай демонструють поведінку, пов'язану зі страхом, у присутності людей, наприклад відсторонення або уникнення людей, нерухомість, наприклад замирання або присідання [9]. Страх сільськогосподарських тварин перед людиною можна виміряти за допомогою тесту на уникнення домашньої клітки, експерименту з коробкою та тесту наближення до людини [8].

Існує значна кількість наукових робіт, доповідей, які свідчать про те, що регулярний позитивний контакт з людьми є потужним і надійним методом пом'якшення стресу та реакцій страху у свиней [22], молочних корів [20], кіз [21] і домашньої птиці [6, 7]. Джонс [8] припустив, що переваги регулярного поводження полягали саме в зменшенні страху птахів перед людьми, а не через будь-який вплив на їхній основний страх. Однак під час транспортування курчата можуть піддаватися низці стресових подразників, включаючи невідповідні температурні умови, прискорення, вібрацію, рух, удари, дефіцит корму та води, соціальні розлади та шум. Джонс [8] з'ясував, що візуальні контакти без тактильної взаємодії були більш ефективними для зменшення страху перед людьми, ніж підняття та погляджування птахів. Очевидно, що візуальний контакт є більш просте здійсненням і практичним, ніж фізичний контакт у промислових стадах птиці. Однак існує обмежена кількість досліджень та наукових робіт щодо візуального контакту тварин з людьми, реакції на стрес і страх у непташиних видів.

Незрозуміло, чи можна змінити якість людського контакту, який відчувають тварини в ранньому віці, шляхом подальшої приємної чи неприємної взаємодії з людьми. Існують суттєві докази негативного зв'язку між прихованою лякливістю та продуктивністю сільськогосподарських тварин [4, 5]. Оскільки позитивна взаємодія може зменшити страх перед людьми, така практика може підвищити продуктивність сільськогосподарських тварин. У будь-який конкретний час ресурси, доступні людині, обмежені. Гросс і Зігель [9] припустили, що звикання до людей зменшує ресурси, необхідні птахам для реагування на подальший контакт з людьми, і ці ресурси можна використовувати або для боротьби з іншими стресовими факторами навколишнього середовища, або для продуктивності.

Факторами, які зазвичай підкреслюють, для підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин є генетика, утримання, харчування та здоров'я. Проте менше уваги приділяється якості тваринництва. Те, як тваринник виконує свої звичайні завдання з догляду за тваринами, може сприяти загальним стосункам між тваринами та людьми та визначати, що ці стосунки є позитивними, негативними чи нейтральними. Огляд європейських досліджень на свинарських і молочних фермах показав значний послідовний зв'язок між ставленням і поведінкою тваринників до тварин і страхом перед людьми та продуктивністю. Однак щодо птахівництва – таких досліджень мало й важко зробити висновки.

Можливість покращити продуктивність і добробут сільськогосподарських тварин через позитивну взаємодію між людьми і тваринами завжди існує. Більшість попередніх висновків про взаємодію людей і тварин ґрунтувалися на дослідженнях, проведених на тваринницьких господарствах західних країн. Потрібні аналогічні дослідження на українських фермах та крупних господарствах, особливо на птахівництві, для формування відповідних простих стратегій та їх впровадження на тваринницьких підприємствах України. Такі фактори, як генетичне походження, система утримання, попередній досвід та індивідуальні відмінності, можуть визначати, як тварина реагує на контакт з людиною. Точні фізіологічні механізми, що лежать в основі впливу взаємодії людини і тварини на продуктивність і добробут сільськогосподарських тварин, на жаль невідомі. Якість утримання худоби може істотно впливати на продуктивність і добробут сільськогосподарських тварин. У системах інтенсивного тваринництва завдання управління та моніторингу інтенсивно вирощуваних тварин все частіше замінюються використанням сучасних технологій, таких як автоматизація та камери спостереження. Взаємодія тварин з людьми поступово обмежується, що може посилити їхній природний страх перед людьми. Більш регулярний візуальний контакт, ставлення та поведінка тваринників з тваринами необхідні для пом'якшення основного страху та фізіологічного стресу у сільськогосподарських тварин.

Література:

1. Siegel PB: Behavior-genetic analyses and poultry husbandry. *Poult Sci* 1993, 72:1–6.
2. Suarez SD, Gallup GG Jr: Open-field behaviour in chickens: the experimenter is a predator. *J Comp Physiol Psycho* 1982, 96:432–439.
3. Jones RB: Fear and distress. In *Animal Welfare*. Edited by Appleby MC, Hughes BO. Wallingford: CAB International; 1997:75–88.
4. Hemsworth PH, Coleman GJ: *Human-Livestock Interactions: The Stockperson and the Productivity and Welfare of Intensively Farmed Animals*. Wallingford: CAB International; 1998.
5. Hemsworth PH, Gonyou HW: Human contact. In *Animal Welfare*. Edited by Appleby MC, Hughes BO. Wallingford: CAB International; 1997:205–218.
6. Al-Aqil A, Zulkifli I, Hair Bejo M, Sazili AQ, Rajion MA, Somchit MN: Changes in heat shock protein 70, blood parameters and fear-related behavior in broiler chickens as affected by pleasant and unpleasant human contact. *Poult Sci* 2013, 93:33–40.
7. Zulkifli I, Gilbert J, Liew PK, Ginsos J: The effects of regular visual contact on tonic immobility, heterophil/lymphocyte ratio, antibody and growth responses in broiler chickens. *Appl Anim Behav Sci* 2002, 79:103–112.
8. Jones RB: Fear and adaptability in poultry: insights, implications and imperatives. *Wild's Poult Sci J* 1996, 52:131–174.
9. Hemsworth PH, Barnett JL: *Human-Animal Interactions and Animal Stress*. In *The Biology of Animal Stress*. Edited by Moberg GP, Mench JA. Wallingford: CAB International; 2000:309–315.

10. Estep DQ, Hetts S: Interactions, relationships and bonds: the conceptual basis for scientist-animal relations. In *The Inevitable Bond-Examining Scientist-Animal Interactions*. Edited by Davis H, Balfour AD. Cambridge: CAB International; 1992:6–26.
11. Hemsworth PH, Coleman GJ, Cox M, Barnett JL: Stimulus generalization: the inability of pigs to discriminate between humans on the basis of their previous handling experience. *Appl Anim Behav Sci* 1994, 40:129–142.
12. Jones RB: Ontogeny of the response to humans in handled and nonhandled female domestic chicks. *Appl Anim Behav Sci* 1995, 42:261–269.
13. Tanida H, Nagano Y: The ability of miniature pigs to discriminate stimuli between a stranger and their familiar handler. *Appl Anim Behav Sci* 1998, 56:149–159.
14. Koba Y, Tanida H: How do miniature pigs discriminate between people? The effect of exchanging cues between a non-handler and their familiar handler on discrimination. *J Anim Sci* 1997 2001, 61:239–252.
15. Davies H, Taylor A: Discrimination between individual humans by domestic fowl. *Br Poult Sci* 2001, 42:267–279.
16. Boivin X, Desprès Nowak R, Nowak R, Tournadre H, Le NP: Discrimination between shepherds by lambs reared under artificial conditions. *J Anim Sci* 1997, 75:2982–2988.
17. Rybarczyk P, Koba Y, Rusehn J, Tanida De Passille H: Recognition of people by dairy calves using colour of clothing. *Appl Anim Behav Sci* 2000, 74:175–159.
18. Zulkifli I: Stress and disease development. In *Diseases of Poultry in Southeast Asia*. Edited by Zamri-Saad M. Serdang: UPM Press; 2006:1–8.
19. Moberg GP: Biological response to stress: Implications for animal welfare. In *Biology of Animal Stress: Basic Principles and Implications for Animal Welfare*. Edited by Moberg GP, Mench JA. Wallingford: CAB International; 2000:1–21.
20. Breuer K, Hemsworth PH, Coleman GJ: The effect of positive or negative handling on the behavioural and physiological responses of nonlactating heifers. *Appl Anim Behav Sci* 2003, 84:3–22.
21. Lyons DM, Price EO, Moberg GP: Individual differences in temperament of domestic dairy goats: Constancy and change. *Anim Behav* 1988, 36:1323–1333.
22. Hemsworth PH, Barnett JL, Hansen C: The influence of handling by humans on the behaviour, growth and corticosteroids in the juvenile female pig. *Hormones Behav* 1981, 15:396–403.
23. Gray JA: *The Psychology of Fear and Stress*. Cambridge, England: Cambridge University Press; 1987.
24. Dantzer R, Mormède P: Stress in domestic animals: A psychoneuroendocrine approach. In *Animal Stress*. Edited by Moberg GP. Bethesda, Maryland: American Physiological Society; 1985:81–96.

Науковий керівник:

кандидат ветеринарних наук, доцент Киричко О.Б.

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Юрій Бобровнік
(Переяслав, Україна)

ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ

Реформу децентралізації влади в Україні готували іноземні фахівці за кошт Уряду Швейцарії. Активна робота розпочалася після Помаранчевої Революції [7]. Лобіював впровадження реформи органів місцевого самоврядування віце-прем'єр міністр з питань адміністративно-територіальної реформи Роман Безсмертний [9, 8].

Але після несприйняття місцевими елітами Макарівського району Київської області ідей Романа Безсмертного у якості експерименту утворити на базі району територіальну об'єднану громаду за європейським прикладом. Президент України Віктор Ющенко відмовився від ідей активного просування децентралізації. Проте, Уряд України продовжував декларувати бажання вступу України до Європейського Союзу, де однією із умов такого вступу мала бути реформа органів місцевого самоврядування. Біглий Президент Віктор Янукович активно розпочав у 2011-2013 рр. декларувати проєвропейський напрям Української Держави, зокрема суспільство чекало, що невдовзі буде підписана угода про асоціацію України із Європейським Союзом [3]. Відповідно фахівці Україно-Швейцарського проєкту продовжували роботу і за часів Президентства Януковича, з популяризації напрацьованих ними ідей, щодо подальшого адміністративного устрою України і нового формату організації роботи органів місцевого самоврядування на рівні громади, області. Після Революції Гідності гостро постала потреба реалізації реформи органів місцевого самоврядування не тільки узв'язку із вимогами Євромайдану, але й потребою покращення роботи органів місцевого самоврядування через розширення їх повноважень на місцях та покращення їх фінансування. Фактично з 2005 по 2015 рр. за участі іноземних та українських фахівців була підготовлена концепція децентралізації влади в Україні з метою наближення влади до людей та розроблено алгоритм дій для Кабінету Міністрів України (далі КМУ) та Верховної Ради України (далі ВРУ) з урахуванням українських особливостей та реального європейського досвіду. Тобто частину нормативно-правових документів мав прийняти КМУ, іншу частину, закони, народні депутати України.

Тому на розгляд парламентарям був запропонований проєкт ЗУ «Про об'єднання територіальних громад». Фактично розробники закону пропонували, враховуючи успішний досвід країн ЄС, провести реформу децентралізації централізовано за кілька років не витрачаючи час на експерименти. Тобто зверху до низу. Створити два рівні органів місцевого самоврядування на рівні громади та області.

У переважній більшості громадяни України не проявили зацікавленості щодо реформи, а на місцях на рівні, району, малих міст, та сільських ради чиновники зустріли реформаторів вороже, без розуміння її змісту і переваг. Тому частина народних депутатів коаліції не хотіла голосувати за саме таку назву закону, і вимагала додати слово «Добровільне». І як наслідок 05 лютого 2015 року Верховна Рада України прийняла ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [2]. І це слово «добровільне» сповільнило темпи утворення об'єднаних територіальних громад, не дивлячись на те, що КМУ запропонував ряд переваг для громад, що об'єднуються найпершими, зокрема, кошти на інфраструктурні проєкти. Як то будівництво Фапів, ремонти адміністративних будівель, доріг, опорних шкіл чи Центрів надання адміністративних послуг. Переважно почали об'єднуватися сільські територіальні громади у бідних районах областей, щоб скористатися із переваг які надавав КМУ та ЄС. Кабінет Міністрів України прийняв постанову про методику формування спроможних територіальних громад, яка мала допомогти фахівцям обласних адміністрацій визначити економічну спроможність та межі громад [5, 6]. На підставі цієї методики обласні адміністрації розробили перспективні плани утворення територіальних громад в областях. Проте на практиці цих методичних рекомендацій ніхто не дотримувався. Перші громади почали утворюватися у 2016-2017 рр. Пересічні громадяни України не проявляли великого інтересу до процесу реформування органів місцевого самоврядування. Перші громади об'єднувалися з ініціатив зацікавлених голів міських або сільських рад. Рідше ініціатив депутатів районних рад, що спиралися на поодинокі ініціативні групи жителів сіл, міст. Станом на 2018 рік громад було створено занадто мало. Тому з часом почали проявлятися ознаки політичної доцільності утворення громад, адже КМУ постійно тиснув на голів ОДА та РДА, які намагалися утримати райони цілісними.

З наближенням виборів Президента України 2019 року, все активніше громади почали створювати з мотивів політичної доцільності, без врахування економічної спроможності таких громад. Інколи проявлялися також корупційні дії з боку ОДА, адже більшість громад, які отримали дозвіл на об'єднання у 2018- 2019 рр. були створені на догоду місцевих фінансово-аграрних груп, при тому, що існування таких громад не було передбачено перспективними планами створення територіальних громад обласних адміністрацій, які в деяких областях були затвердженні обласними радами, а в інших ні. Пізніше ВРУ взагалі виключить з цього процесу обласні ради, які гальмували процес децентралізації.

Так згідно перспективного плану утворення територіальних громад у Переяслав-Хмельницькому районі, що на Київщині мало бути дві громади. Ташанська сільська рада та Переяславська міська рада. В районі до 2017 року існувала 31 сільська рада, до яких входило 42 населених пункти. Натомість через призму слова «добровільність», політичну доцільність та вплив місцевих фінансових груп створено 5

територіальних громад: Студениківська, Дівичківська у 2017 році. Ташанська та Циблівська 2019 році та Переяславська міська у 2020 році.

Ташанська та Циблівська сільські ради до 01.01.2021 року взагалі не отримували коштів які передбачені фінансовою децентралізацією. Складалося враження, що їх існування не помічало Міністерство фінансів України і по факту вони продовжували існувати у форматі укрупненої сільської ради. А їх податковою базою продовжувала користуватися існуюча Переяслав-Хмельницька районна рада 7 скликання та Переяслав-Хмельницька районна державна адміністрація. Ташанська та Циблівська сільські ради також не змогли скористатися перевагами так званих інфраструктурних субвенцій від Уряду України. Переяславська міська громада яка була об'єднана останньою (раніше КОДА проігнорувала бажання сіл утворити свою Гайшинську громаду, і фактично 6 сільських ряд у 2020 році без згоди селян «Добровільно-примусово» приєднали до міста Переяслав) взагалі не отримала ніяких преференцій, адже міським фінансово-політичним елітам була не цікава реформа. Як наслідок за результатами прийняття бюджетів на 2021 рік Ташанська, Циблівська сільські громади та Переяславська міська громади були дотаційними. У Студениківській громаді були прогнозовані вилучення надходжень на користь державного бюджету на суму 13 млн. грн. Адже кількість населення замалою і відповідно до Студениківської ОТГ мало приєднатися за логікою реформи значно більше сіл.

Уразі якщо КМУ забере сплату акцизу до центрального бюджету, а вже дві спроби були при формуванні податкової бази бюджетів 2020 та 2021 рр., і ситуація в дотаційних громадах погіршиться.

Подібна ситуація і на території Бориспільського району (формату до 2021 року), і усіх решти при столичних районів Київщини. На Бориспільщині утворилося за наслідками добровільно-примусового об'єднання 5 громад [1]. Ініціатив в старому Бориспільському районі щодо добровільних об'єднань протягом останніх 6 років процесу децентралізації влади взагалі не було. А якщо і були то виглядали лише як формальні.

Як наслідок було утворено політичним рішенням громади серед яких територіально найбільша Воронківська стало дотаційною. Не вистачало 20 млн. грн. до кінця 2021 року. А з Гірської та Пристоличної громад де зосереджена найбільша кількість підприємств по 50 млн. грн. з кожної була вилучення до центрального бюджету (так звана реверсна субвенція).

Загалом реформа децентралізації передбачала:

- скорочення чиновницького апарату, тобто формування нової моделі управління (найкраще це вдалося реалізувати в Яготинській та Згурівській громадах Київщини, де міста, селища і села колишніх районів об'єдналися в одну спільну громаду;

- децентралізацію фінансів, фактично це відчули більшість громад;

- наближення соціальних послуг до людей (переважно відчули ті громади які об'єднані навколо міст та селищ);

- розширення переліку повноважень для органів місцевого самоврядування особливо для сільських громад.

Проте, у 2021 р. отримавши додаткові повноваження, органи місцевого самоврядування не виявляли бажання фінансувати заклади комунальної власності загально районного значення, що були юридично розташовані на їх території, такі як КП Переяслав-Хмельницький районний «Трудовий Архів», КП «Гайшинський соціальний гуртожиток», КП «Ташанський соціальний центр» та утримання архіву колишньої Переяслав-Хмельницької РДА. Засновниками яких були Переяслав-Хмельницька районна рада та Переяслав-Хмельницька РДА. Фінансування цих установ та підприємств мало лягти на бюджети новоутворених громад, проте керівництво громад охоче забиравало майно на баланс громад, а фінансувати заробітні плати працівників не збиралися. Тобто голови та депутати територіальних громад відмовлялися фінансово забезпечувати виконання покладених на них повноважень. Частина цих комунальних підприємств юридично було ліквідовано, а їх працівників звільнено, відповідно, частина громадян перестала отримувати так потрібні їм послуги, які згідно мети реформи децентралізації мали стати ще більш ближчими до них. Станом на 2021 р. як виявилось правових важелів впливу на керівництво громад не існувало. Народні депутати ВРУ розглядали законодавчі ініціативи, щоб з'явилися такі можливості впливу на керівництво громад [4].

Громади, які утворені за добровільно-примусовим принципом, такі як Переяславська громада не отримала від Міністерства регіонального розвитку гроші на оновлення своїх інфраструктурних об'єктів. Тому наприклад, у 2021 р. переяславський міський голова планував відремонтувати адміністративне приміщення Переяслав-Хмельницької РДА, яку громада отримала у спадок, проте власних грошей громади на це не вистачало, а відповідні ресурси на ці цілі держава щедро видавала три роки назад.

Єдиний спосіб вирівняти бюджети для дотаційних громад це наведення прозорості із сплатою податків, оренди за користування землею.

Зокрема через:

- підвищення орендних ставок до 12 % на землю, після оновлення нормативно-грошової оцінки землі;

- документальне оформлення та офіційну здачу в оренду міжпайових і польових доріг, які останні 10 років безкоштовно розорюється місцевими фермерами;

- забезпечити прозору здачу в оренду комунальної землі, які отримали громади через переформатування так званих земель колективної власності з 01.01.2019 року;

- створення нових перспективних робочих місць у громаді та фінансове сприяння розвитку малого підприємництва в громаді;
- скорочення чиновницького апарату і переведення вивільнених людей до інших галузей економіки громади, де б вони створювали матеріальні цінності та послуги, і таким чином залучали гроші в громаду з інших територій.

Поки що керівництво існуючих громад, зокрема у межах колишнього Переяслав-Хмельницького району не проводило подібних дій. Що вказує на не самостійність дій цих голів громад чи їх небажання сваритися із місцевими фінансовими групами впливу. Таким чином, окреслені проблеми вказують на те, що в Україні має бути проведений ще один рівень децентралізації в частині укрупнення громад, а саме приєднання дотаційних до сусідніх спроможних громад.

Джерала:

1. Громади Бориспільського району. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/newrayons/1344/communities>.
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
3. Омельченко нагадав, як Безсмертний погорів на старостах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/617264-omelchenko-nagadav-yak-bezsmertniy-pogoriv-na-starostah.html>.
4. Особиста сторінка народного депутата України Віталія Безгіна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2862082144044950&id=100007295776028.
5. Постанова КМУ № 214 від 8 квітня 2015 р. «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>.
6. Постанова КМУ № 695 від 2 вересня 2015 р. «Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2015-%D0%BF#n2>.
7. Швейцарсько-український проект DESPRO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://despro.org.ua/>.
8. Як житимуть українці в майбутньому, залежатиме від місцевого самоврядування, а не від рішень, які приймаються у верховній раді, переконаний Роман Безсмертний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/336561-yak_gitimut_ukrants_v_maybutnomu_zalegatiime_vd_mstsevogo_samovryaduvannya_a_ne_vd_rshen_yak_p_riymayutsya_u_verhovny_rad_perekonaniy_roman_bezsmertniy_462355.html
9. Яка адміністративна реформа потрібна Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/929330.html>

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Олена Котовенко, Олена Мірошніченко, Ілона Андрющенко
(Київ, Україна)

РОЛЬ РАДІАЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ЗАГАЛЬНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ЗБИТКІВ ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення Росії до України 24 лютого 2022 року вже завдало та продовжує завдавати величезних збитків нашій країні, забираючи життя та здоров'я населення, знищуючи інфраструктуру населених пунктів і промисловість. Великі збитки вже нанесені та наносяться навколишньому природному середовищу України.

Зараз навіть неможливо повністю оцінити вплив війни на довкілля через брак точної інформації. Збирати дані небезпечно для фахівців, оскільки тривають активні бойові дії та бомбардування. Після війни при проведенні експертизи за екологічними збитками постає необхідність в особливо прискіпливому моніторингу та оцінці радіаційного стану біосфери України, як країни з розвинутою мережею потенційно небезпечних радіаційних об'єктів.

За кількістю ядерних реакторів Україна посідає дев'яте місце у світі та п'яте в Європі. Всі реактори типу ВВЕР. В Україні діють 4 (Чорнобильська АЕС припинила свою роботу 15 грудня 2000 р.) атомних електростанцій з 15 енергоблоками, одна з яких, Запорізька АЕС з 6 енергоблоками загальною потужністю в 6000 МВт, є найпотужнішою в Європі. У 2009 році відсоток ядерної енергетики сягнув 48 % від усього виробництва електроенергії в Україні. Загальна потужність АЕС становила 13 835 МВт. [1].

Установки та споруди, що містять небезпечні сили, такі як атомні електростанції, знаходяться під спеціальним захистом згідно з міжнародним гуманітарним правом. На них не можна здійснювати напади лише тому, що вони перетворилися на військові цілі, якщо такий напад призведе до вивільнення небезпечних речовин та, як наслідок, серйозних втрат серед цивільного населення. Здійснення нападу на атомну електростанцію можна вважати воєнним злочином.

Внаслідок загарбницьких дій російських військ склалася загроза радіаційній безпеці України. Всі українські реактори знаходяться в зоні ризику, адже обстріл або ракетна атака на активну зону одного або кількох із 15 реакторів чотирьох діючих атомних електростанцій України може призвести до широкомасштабної ядерної катастрофи. Крім того, захоплення атомних станцій російськими військовими несе значну загрозу радіаційної катастрофи, як унаслідок аварій на об'єктах зони промислового використання, так і внаслідок підпалів лісів і перелогів, які накопичили значну кількість радіонуклідів

Через окупацію території ЧАЕС 24 лютого Україна втратила контроль над радіаційно небезпечними об'єктами, розташованими в Чорнобильській зоні відчуження, а саме над: новим безпечним конфайнментом та об'єктом «Укриття»; сховищами відпрацьованого ядерного палива; заводами з переробки рідких радіоактивних відходів. У результаті пересування російської бронітехніки територією зони відчуження було порушено верхній шар землі на території розміщення радіоактивних відходів, що спричинило підвищення рівня радіаційного фону (24-25 лютого 2022 р. - до 7,6 разів). Через пошкодження високовольтної лінії електропередачі, у березні три дні об'єкти в зоні відчуження ЧАЕС залишалися без зовнішнього електропостачання, що загрожувало порушенням радіаційної безпеки нового безпечного конфайнменту та сховища відпрацьованого ядерного палива (ВЯП-1). Хоча на даний момент Чорнобильська АЕС повернулася під контроль української сторони, російські військові розікрали всю техніку та обладнання, які містять дані щодо радіаційного контролю та обсягів радіоактивних відходів у зоні відчуження тощо. На Чорнобильській АЕС російські окупанти перебували 36 днів.

На території найбільшої в Європі Запорізької АЕС, на майданчику біля першого енергоблоку, солдати російської армії здійснювали підриви використаних боеприпасів, що не розірвалися під час штурму станції. В результаті цього сталася пожежа в адміністративній будівлі електростанції. Будь-які атомні електростанції, наприклад, такі як Запорізька АЕС, містять радіоактивні матеріали, витік яких може статися у разі руйнування, пошкодження, або порушення роботи різних складових станції. Аварія на атомному реакторі може призвести до радіаційного опромінення (гама-радіація) та радіоактивного зараження (вдихання радіоактивних аерозолів), що може спричинити коротко- та довгострокові наслідки для здоров'я людей та довкілля, які неможливо контролювати в часі та просторі. На додаток до променевої хвороби та пов'язаних з нею хвороб доведено, що генетичні мутації, спричинені радіаційним опроміненням, успадковуються. Радіоактивні матеріали можуть поширюватися на великі території й мати руйнівний вплив на екосистеми, сільське господарство та продовольчу безпеку, піддаючи велику кількість людей коротко- та довгостроковим ризикам захворювань та смерті. Дезактивація займає тривалий час і в деяких випадках є неможливою.

Ризик витоку радіації внаслідок бойових дій на таких об'єктах чи поблизу них є дуже високим, зважаючи на ймовірність прямого чи непрямого пошкодження реактора чи інших критично важливих елементів, що забезпечують його безперебійну роботу. Запорізька атомна електростанція залишається окупованою з 4-го березня 2022-го й донині.

Після ЗАЕС російська армія намагалася взяти під свій контроль також Південноукраїнську атомну станцію (ПУАЕС), однак ЗСУ розбили противника у Вознесенську (місто розташовано за 30 кілометрів від станції) та відкинули його за Миколаїв. ПУАЕС неодноразово ставала об'єктом російських ракетних атак.

16 квітня, 5-го та 26-го червня 2022 року російські крилаті ракети пролетіли на критично низькій висоті над станцією. Це зафіксували камери спостереження, інформація була передана до МАГАТЕ. 19 вересня під час чергового ракетного удару по Миколаєву та області одна із російських ракет впала та вибухнула на промисловому майданчику за 300 метрів від ядерних реакторів ПУАЕС.

Систематичні, масовані обстріли по енергосистемі України російська федерація завдає починаючи з жовтня 2022 року. 15 листопада територія України зазнала одного з найбільш масованих ракетних ударів. З Ростовської області, акваторій Чорного та Каспійського морів противник випустив 96 ракет різного типу, понад 10 дронів-камікадзе. 23 листопада трохи в менших масштабах ракетна атака повторилася.

Вперше в історії незалежної України в листопаді 2022 року на українських АЕС спрацював аварійний захист, всі енергоблоки автоматично відключилися. Це сталося через спричинене ракетними обстрілами зниження частоти у вітчизняній енергосистемі.

Але не тільки атомні електростанції несуть радіаційну небезпеку при воєнних діях. Україна займає перше місце в Європі за розвіданими запасами урану та шосте місце в світі, маючи 1,8% всесвітнього запасу урану. В наш час видобуток уранових руд проходить в основному на шахтах Кіровоградської області. [2]

Первинна переробка видобутого урану здійснюється на єдиному в Україні Гідрометалургійному заводі в місті Жовті Води, який негативно впливає на навколишнє середовище.

При переробці уранових руд тільки 15% їх загальної активності виходить з урановим продуктом, а вся інша частина активності переходить у відвали у вигляді хвостів. Гідрометалургійний завод переробляє уранові руди, які поступають з шахт, розташованих в Кіровоградській області – шахти «Смолінська» (пос. Смоліне) та шахти «Інгульська» (м. Кіровоград), та виробляє концентрат природного урану (закис-окис урану – U_3O_8). Особливу небезпеку становлять місця складування відходів гідрометалургійної переробки уранової сировини (хвостосховища), які є джерелами забруднення атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод і ґрунтів. Тверді радіоактивні відходи (ТРВ), що утворюються в результаті виробничої діяльності ГМЗ, складаються на спеціально організованих майданчиках, ТРВ у вигляді металобрухту, забрудненого радіоактивними речовинами (РАВ), - на території ГМЗ. [3]

За обсягами радіоактивних відходів (РАВ) Україна знаходиться на II місці у Європі та на IV в світі (3,5 млн m^3). У наш час утворюється велика кількість радіоактивних відходів. Окрім високоактивних відходів, характерних для виробництв атомного циклу, досить велику кількість складають відходи середньої та низької активності. Особливе місце серед них посідають відходи, що утворюються в науково-дослідних та науково-промислових установах.

Виконанням комплексу робіт у сфері поводження з РАВ неядерного циклу на території України займається Українське Державне об'єднання «Радон», яке входить до складу міжнародного об'єднання з однойменною назвою. В Україні воно представлене одним ДСК у Донецьку та п'ятьма ДМСК у Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Харківській та Київській областях. [4]

Під час одного з ракетних обстрілів м. Київ російські снаряди влучили в пункт захоронення ядерних відходів київської філії Об'єднання Радон. Про це повідомляла Держінспекція ядерного регулювання України у Facebook. Подія трапилася о 01:20 неділі, 27 лютого 2022 р. Про влучення снаряда повідомив персонал підприємства, який перебував в укритті через масовий обстріл. Оцінити повний масштаб пошкоджень зараз неможливо, автоматизована система радіаційного моніторингу вийшла з ладу.

Аналогічні пункти захоронення радіоактивних відходів існують і біля міст Харків та Одеса. А в Харківській області проходили бої та вона постійно піддається масованим ракетним бомбардуванням, як і Одеська.

Окрім того, радіаційно небезпечними об'єктами є наукові реактори, наприклад декілька таких об'єктів знаходяться у Києві (майже у центрі міста – Дослідницький ядерний реактор ВВР-М з «гарячими камерами» та ізохронний циклотрон У-240 в інституті ядерних досліджень) та у Харкові (низка електронних та іонних прискорювачів, сімейство термоядерних установок «Ураган» - ННЦ ХФТІ). Розгерметизація таких об'єктів може спричинити, як мінімум, регіональну ядерну катастрофу з радіаційним забрудненням довкілля.

І це ще не повний перелік екологічних проблем, пов'язаних з радіацією, що можуть виникнути протягом бойових дій та бомбардувань території України, з наслідками яких Україна зіштовхнеться і після закінчення війни. Можна припустити, що майбутня екологічна катастрофа в Україні матиме не лише локальний, а й регіональний характер, оскільки забруднення водних та морських екосистем, підземних вод можливими радіаційними, хімічними чи токсичними відходами матиме транскордонний вплив на деякі країни Європи.

Відтак важливо вже сьогодні подбати про ефективну систему моніторингу та оцінку стану навколишнього природного середовища.

Література:

1. Омельченко В. Ядерна енергетика у світі та Україні: поточний стан та перспективи розвитку: аналітичний огляд /В. Омельченко, - Разумков-центр, 2016 <https://razumkov.org.ua/statti/analitchnyi-ohliad-yaderna-enerhetyka-u-sviti-ta-ukraini-potochnyi-stan-ta-perspektyvy-rozvytku>

2. М.И. Бабак, Ю.И. Кошик, [и др.]. Добыча и переработка урановых руд в Украине: Монография / М.И. Бабак, Ю.И. Кошик, О.К. Авдеев и др.; под общ. ред. А.П. Чернова. – К.: АДЕФ-Украина, 2001. – 238 с.
3. Радиационная обстановка в г. Желтые Воды // Ядерная и радиационная безопасность. – 2005, № 3, с. 86 – 96.
4. Кретинин А.А., Авдеев О.К., Бернадина Л.И., Шахов А.А., и другие (под общей редакцией Сельского А.А.) Хранилища радиоактивных отходов в Украине. Монография. – Киев: Форест-А, 2008. – 320 с.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА**Т.В. Заплітна, Ф.В. Колесніков
(Київ, Україна)****УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ**

В умовах нестабільної економіки України, загострення кризових явищ у суспільстві, виникає гостра потреба в активізації господарської діяльності та пошуку інструментів, які б дали можливість зняти соціальну напругу й забезпечити сталий розвиток реального сектору. Одним із таких інструментів є прибуток, який виступає основним джерелом приросту власних фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення фінансово-господарської діяльності підприємств.

Транспортна галузь є однією з базових галузей економіки, має розгалужену залізничну мережу, розвинуту мережу автомобільних шляхів, морські порти та річкові термінали, аеропорти та широку мережу авіаційних сполучень, вантажних митних терміналів, що створює необхідні передумови для задоволення потреб користувачів транспорту у наданні транспортних послуг та розвитку бізнесу.

Головним завданням транспорту є своєчасне, якісне та повне задоволення потреб народного господарства і населення в перевезеннях. Ефективність організації транспортного процесу і управління ним і, в кінцевому рахунку, подальший розвиток транспорту значною мірою визначається підготовкою та наявністю висококваліфікованих кадрів, які своєчасно вмотивовані на якісну працю і отримання прибутку.

Діяльність підприємств транспорту спрямовується на забезпечення зростання прибутку, який є підсумковим показником, результатом фінансово-господарської діяльності підприємств. Прибуток формується під впливом великої кількості взаємозалежних факторів, що впливають на результати діяльності підприємств по-різному: одні – позитивно, інші – негативно.

Тематика формування та управління прибутком є досить добре описаною в економічній літературі. Питання управління прибутком досліджували такі вітчизняні вчені: Бланк І.О., Бандурка О.М., Ковальов Є.В., Коваленко Л.О., Мочерний С.О., Поддєрьогін А.М., Покропивний С.Ф., Однак в умовах кризового стану економіки країни, є необхідність пошуку більш ефективних методів управління прибутком підприємств транспорту.

Прибуток як кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства «представляє собою різницю між загальною сумою доходів і витратами на виробництво і реалізацію продукції, тобто його формування відбувається внаслідок взаємодії багатьох компонентів як з позитивним, так і з негативним значенням» [7].

М. Молдованов вважає, що «прибуток - одна із форм вартості додаткового продукту, що виступає як різниця між ціною реалізації товару і затратами на його виробництво.» [7] Тобто прибуток розглядається як частина вартості праці, яка не увійшла у склад витрат виробництва; вартісне вираження додаткової праці. В той час Мочерний С. тлумачить категорію «прибуток» більш ширше, а саме як «частину загального доходу підприємства, фірми та компанії після відрахування економічних витрат.» [6].

Отже, прибуток - це кінцевий позитивний фінансовий результат здійснення підприємницької діяльності; та частина чистого доходу, що лишається підприємству після відшкодування всіх витрат, пов'язаних з виробництвом, реалізацією продукції, послуг та іншими видами діяльності.

Формування прибутку відбувається з наступних джерел:

- прибуток від реалізації продукції (визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції (без врахування податку на додану вартість і акцизного збору) та собівартістю реалізованої продукції);

- прибуток від інших видів реалізації включає прибуток від продажу майна, матеріальних (основних засобів) і нематеріальних активів, цінних паперів інших підприємств тощо; визначається як різниця між ціною продажу та балансовою (залишковою) вартістю об'єкта, який продається;

- прибуток від позареалізаційних операцій - це прибуток від спільної діяльності підприємств, проценти за придбаними акціями, облігаціями та іншими цінними паперами, штрафи, що сплачуються іншими підприємствами за порушення договірних зобов'язань, доходи від володіння борговими зобов'язаннями, роялті.

Зрозуміло, що прибуток найважливіша економічна категорія ринкових відносин, яка, відповідно, виконує ряд значущих функцій (рис.1).

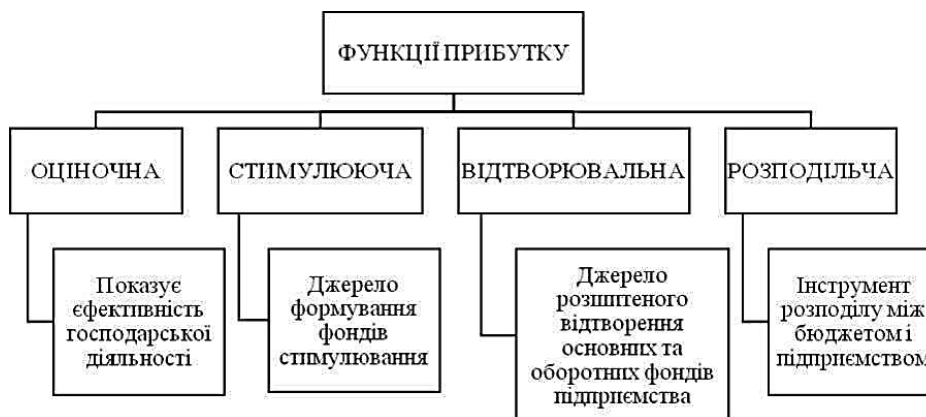

Рисунок 1- Функції прибутку [4]

Оціночна функція полягає в тому, що прибуток є критерієм і показником ефективності діяльності підприємства. Іншими словами, сам факт прибутковості уже свідчить про ефективну діяльність підприємств. Однак підприємству потрібен не взагалі прибуток, а конкретний його розмір для задоволення потреб усіх зацікавлених осіб: власника підприємства, працівників і кредиторів підприємства. Стимулююча функція показує, що виступаючи кінцевим фінансово-економічним результатом діяльності підприємств, прибуток відіграє ключову роль у ринковому господарстві. За ним закріплюється статус цілі, що визначає економічну поведінку господарюючих суб'єктів, благополуччя яких залежить від розміру та відприйнятого в національній економіці алгоритму розподілу прибутку, включаючи його оподаткування. Відтворювальна функція показує прибуток у ринковій економіці як основне джерело приросту власного капіталу, розширеного відтворення основних і оборотних засобів підприємства, оскільки рішення про дивідендну та інвестиційну політику приймається тільки з орієнтацією на розмір прибутку, який залишається у підприємства після оподаткування. Розподільча функція, в свою чергу, полягає в тому, що прибуток є джерелом формування бюджетів різних рівнів. Він надходить до бюджетів у вигляді податків, а також економічних санкцій та використовується на різні цілі, визначені видатковою частиною бюджету і затверджені в законодавчому порядку [5].

Велика роль прибутку в розвитку підприємства і забезпеченні інтересів його власників і персоналу визначає необхідність ефективного управління ним за дієвої та правильносформованої системи управління прибутком підприємства. Управління прибутком підприємства транспортує розкрити за допомогою основних завдань, що на нього покладені (рис.2).

Рисунок 2 - Основні завдання прибутку підприємства

В процесі управління прибутком потрібно звернути увагу на фактори, які впливають на величину прибутку. Такі фактори можна поділити на дві групи: зовнішні на які підприємство транспорту не впливає, і внутрішні, на які вплив підприємства розповсюджується. Зовнішні фактори мають значний вплив на величину прибутку, але не залежать від діяльності підприємства. Сюди відносяться природні умови, державне регулювання цін і тарифів, податкових ставок і пільг, процентних ставок тощо. Внутрішні фактори складаються з виробничих і невиробничих. Наявність і використання засобів і предметів праці, трудових і фінансових ресурсів являють собою виробничі фактори, які, у свою чергу, поділяють на екстенсивні та інтенсивні. Через такі «кількісні зміни», як обсяг коштів і предметів праці, фінансові ресурси, час роботи обладнання, чисельність персоналу та фонд робочого часу, на процес отримання прибутку впливають екстенсивні фактори. Інтенсивними вважаються ті фактори, які здатні вплинути на процес

отримання прибутку через підвищення продуктивності обладнання і його якості, використання прогресивних видів матеріалів і вдосконалення технологій їх обробки, підвищення кваліфікації та продуктивності праці персоналу, зниження трудомісткості і матеріаломісткості продукції, вдосконалення організації праці і більш ефективне використання фінансових ресурсів, тобто через «якісні зміни». До невикористаних факторів можна віднести, наприклад, соціальні умови праці та побуту, постачальницько-збутову і природоохоронну діяльність. Усі ці фактори, що впливають на величину прибутку, можна відобразити схематично (рис.3).

Результатом ефективних заходів щодо управління прибутком підприємства транспорту є підвищення рівня прибутку підприємства та його оптимальний розподіл, що позитивно має впливати на напрям розвитку підприємства в цілому та підвищення його ринкової вартості.

Отже, збільшення рівня прибутковості підприємства має спиратись на глибокий фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства: оцінку техніко-економічних показників діяльності підприємства й організаційний рівень виробництва, використання виробничих потужностей і основних засобів, сировини і матеріалів, робочої сили, господарських зв'язків.

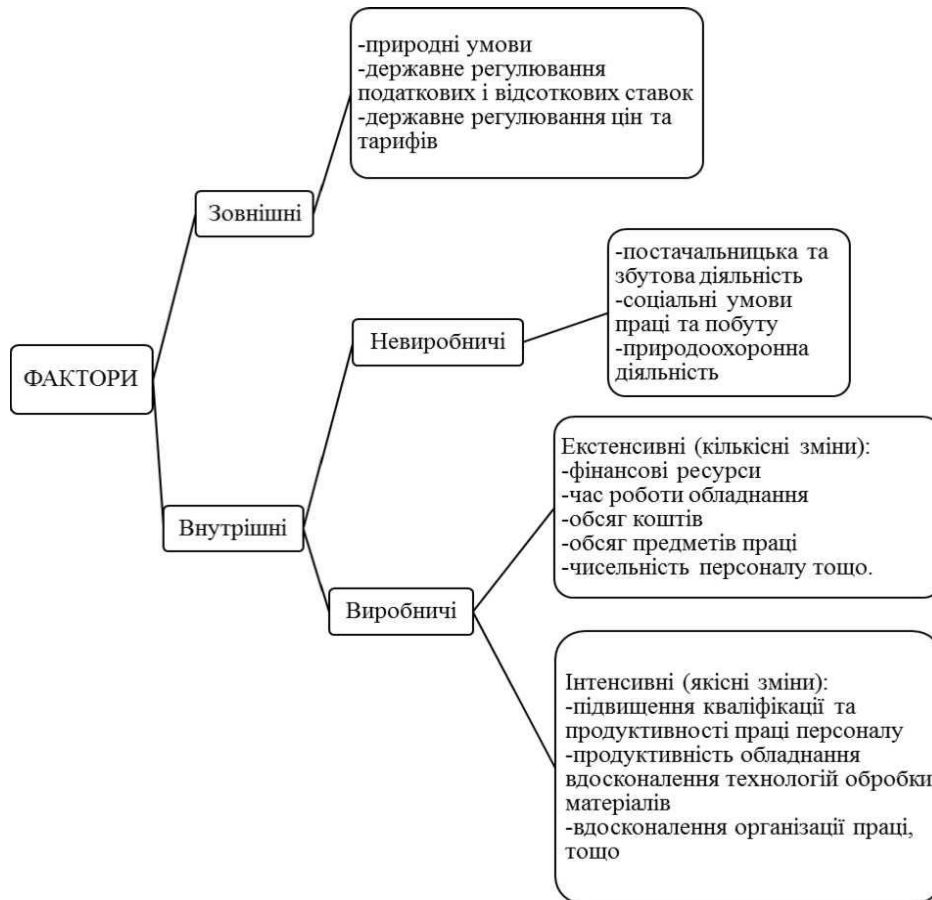

Рисунок 3 – Фактори впливу на розмір прибутку підприємства [3]

На ефективне управління прибутком на підприємстві впливає безліч факторів, які залежать як від самого підприємства в цілому, так і від його зовнішнього середовища. Для здійснення управління прибутком дуже важливо дотримуватися основних принципів такого управління. Величина одержуваного підприємством прибутку залежить як від внутрішніх чинників - ефективності використання наявних ресурсів, так і від зовнішніх, основним з яких є стан економіки країни в цілому. Також, прибуток має ряд «власних» завдань, таких як забезпечити оптимальну пропорційність між рівнями ризику та прибутку, забезпечити високу якість прибутку, максимізувати розмір прибутку (він має відповідати ресурсному потенціалу підприємства), забезпечити постійний розвиток підприємства та його ринкової вартості та ін.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>.
2. Податковий кодекс //Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю.н., проф. Л. К. Воронової. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011 – 558 с.
3. О. І. Бланк, Г. В. Ситник, В. С. Андрієць; Управління фінансами підприємств: підручник, – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 792 с.
4. Бланк І.А. Управління прибутком /І.А. Бланк. – К.: Ніка+Центр, 2007. – 768 с.

5. Бандурка О. М., Ковальов Є. В., Садиков М. А., Маковоз О. С.; Економіка підприємства: навчальний посібник – Харків: ХНУВС. – 2017. – 192 с.
6. Мочерний С. В.; Економічна теорія. Навч. посібник. – 3-є вид., допов. і перероб. – К.: Вид. центр «Акад», 2005. – 640 с.
7. Система управління прибутком як умова ефективного функціонування підприємства [Електронний ресурс] / Ж. М. Жигалкевич, Е. С. Фісенко // Економіка та суспільство. – 2016. – №4. – Режим доступу до журналу: <http://economyandsociety.in.ua>.
8. Управління прибутком підприємства в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_PNW.htm

Нінель Мінчак
(Дрогобич, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У сучасних економічних умовах ефективність та конкурентоспроможність навчального закладу значною мірою визначається складом працівників. Адже ефективність організації в цілому залежить від трудових ресурсів. В організації люди об'єднуються в робочі колективи, перш за все для вирішення виробничих, соціальних, організаційних та інших питань. Ефективність навчального закладу залежить від наявності кваліфікованих, відповідальних та виконавчих працівників, які складають робочу силу. Таким чином, трудовий колектив - це сукупність людей, об'єднаних спільними цілями, інтересами та роботою. Тому поняття «трудовий колектив» застосовується до всіх працівників підприємства, установи, організації. *Залежно від виду діяльності та особливостей досягнення кінцевої мети розрізняють п'ять основних видів трудових колективів: виробничий; зони обслуговування; заклади охорони здоров'я та освіти; науковий; керівних органів. За тривалістю існування трудові колективи можуть бути безперервними та тимчасовими - для розробки та реалізації конкретних проєктів. За механізмом формування розрізняють трудові колективи, офіційно створені наказом керівництва, та колективи, які утворилися стихійно (неофіційно). Залежно від розміру доцільно класифікувати малих - від трьох до п'яти до семи учасників, середніх - від одного до двох - трьох десятків осіб та великих - від кількох десятків до кількох сотень працівників. Рівень спілкування та взаємодії у таких робочих колективах різний, а середні та великі колективи також можуть включати низку невеликих команд та поділятися на групи та підгрупи. Такий підрозділ є типовим для навчальної галузі, оскільки об'єднує працівників різної професійної орієнтації. Таким чином, кожна особа може бути одночасно членом двох або кількох команд, але може бути частиною лише однієї робочої групи. За характером внутрішніх відносин можна виділити формальні та неформальні групи, утворені на основі різних психологічних факторів. Під час виконання своїх обов'язків працівник вступає в офіційні або неофіційні відносини з іншими членами колективу, які відображають професійну та трудову сторону життя трудового колективу. Формальні групи є підрозділами та формують структуру навчального закладу. Будь-яка команда виконує певні функції, основними з яких є: 1) цільова функція - надання освітніх послуг; 2) функція задоволення суспільних потреб - забезпечення працівників матеріальними благами; 3) соціально-виховна функція - вплив на поведінку працівників, залучення колективу до норм життя та цінностей навчального закладу; 4) функція участі команди в суспільному житті [1].*

Колектив - це певне соціальне середовище. Беручи до уваги різні інтереси персоналу, у ньому поряд із формальною структурою формуються різні соціальні групи, які називаються неформальними. Основними факторами, на основі яких можна створити неформальні групи, є: спільні заняття та інтереси; фактори впливу організаційної культури (художнє самодіяльність); статусні чи престижні елементи; невиробничі показники (нація, релігія тощо). Кожен із цих факторів може бути незалежним критерієм формування неформальної групи. При вивченні колективу слід враховувати класифікацію персоналу за різними ознаками [2, с. 25]. *За характером трудових функцій – робітники та службовці. Співробітники включають керівників, спеціалістів та інших працівників, пов'язаних із працівниками (службовці, архівісти). У сфері діяльності – працевлаштовані за основною діяльністю (педагогічний колектив) та зайняті у непрофільній діяльності (допоміжний персонал, що входить до складу навчального закладу). За місцем основної роботи – штатні працівники та працівники за сумісництвом (внутрішнє, зовнішнє).*

Колектив, на відміну від будь-якої групи, має такі характеристики: 1) наявність спільної мети всіх членів команди; 2) психологічне визнання один одного як членів групи; 3) ототожнення з колективом (спільні інтереси, ідеали, принципи, подібність характерів тощо); 4) особиста практична взаємодія людей у процесі досягнення спільної мети; 5) послідовність взаємодії протягом усього життя колективу. Кожна команда розробляє власну систему соціального контролю - сукупність засобів впливу на своїх членів через переконання, накази, заборони, визнання заслуг, за допомогою яких їх поведінка приводиться у відповідність із встановленими цінностями та стандартами. Така система соціального контролю ґрунтується на звичках, звичаях, санкціях, формальних та неформальних способах моніторингу поведінки та дій людей. Колектив - складне суспільне явище. Тому він класифікується за багатьма ознаками, основними з яких є наступні:

1. **За статусом** - офіційні (юридично оформлені) та неформальні (виходячи з юридично не зафіксованого бажання людей співпрацювати між собою);
2. **За механізмом формування** - стихійно сформований (наприклад, студентський колектив) та свідомо організований (педагогічний колектив);
3. **За об'єктом орієнтації** - орієнтований на досягнення певної мети (як офіційної, так і неофіційної - політична партія, персонал компанії), реалізацію спільних інтересів (суспільство філателістів, рятувальники на воді, волонтери) та спілкування («клуби за інтересами»);
4. **За рівнем розвитку** - команди, які перебувають у зародковому стані (перебувають у стані становлення, кількісний склад та статус ролі не визначені), зрілість (чітко визначений кількісний склад та рольовий статус кожного учасника), старіння (надмірна регуляція діяльності, дії та контакти членів команди, зростання незадоволеності їхніми рольовими статусами) та занепад (команда руйнується, учасники масово залишають її; ті, хто залишається, потребують радикального перегляду нормативних актів, дій, контактів, статусів ролей);
5. **За типом організаційних відносин** - первинні (за яких неможливо виділити менші групи) та вторинні (характеризуються наявністю невеликих груп у колективі);
6. **За часом існування** - постійні (закріплені в структурі персоналу підприємства, що працюють у складі одного колективу - відділи, бригади тощо) та тимчасові (створені з представників різних підрозділів для роботи над певним завданням);
7. **За складом** - однорідний (ідентичний у певних аспектах - стать, вік, освіта тощо) та неоднорідний;
8. **За розміром** - невеликі (передбачають наявність прямих контактів між усіма учасниками) та великі групи (не передбачають) [3, с. 38].

Команда, як і окремих працівників, має вимоги, пов'язані зі специфікою діяльності та загальними вимогами. Але вимоги до малих і великих команд різні, але вони завжди ґрунтуються на одному критерії - ефективності досягнення цілей організації. Основні загальні вимоги до великих команд: 1) переважне використання позаштатних методів управління підрозділами; 2) максимальна автономія підрозділів на основі децентралізації повноважень; 3) ефективна взаємодія підрозділів та їх ефективне спілкування між собою та із зовнішнім середовищем. Загальні вимоги до невеликих команд: 1) оперативність (здатність якісно, вчасно та з найменшими витратами виконувати задані обсяги роботи); 2) ефективне спілкування (швидкий повноцінний обмін інформацією всередині колективу та із зовнішнім середовищем); 3) корпоративна культура, достатня для забезпечення місії; 4) згуртованість; 5) сумісність; 6) організація; 7) сприятливий соціально-психологічний клімат; 8) залишковий ефект - здатність колективу в цілому досягати більш високих результатів, ніж може працювати подібна група людей, працюючи незалежно один від одного – компактність [4, с. 55].

Колектив проходить певні етапи у своєму розвитку. Процес створення команди - це послідовна зміна дій вищого та середнього керівництва, спрямована на формування персоналу організації. Він складається з семи етапів, а саме: 1) постановка конкретних цілей; 2) планування робіт; 3) координація різних видів робіт (експеримент); 4) організаційна робота щодо розподілу повноважень; 5) обговорення проблем, обговорення; 6) аналіз перебігу та результатів роботи; 7) надання зворотного зв'язку.

Успіх колективу організації забезпечується такими умовами: 1) усі члени колективу повинні мати чітке уявлення про цілі спільної роботи; 2) навички кожної людини відомі менеджеру та іншим працівникам (відповідно до цієї розподіленої функції); 3) організаційна структура колективу повинна відповідати її цілям; 4) в колективі аналізувати методи роботи та намагатися їх вдосконалювати; 5) розвинена самодисципліна, що дозволяє правильно використовувати час та ресурси; 6) команда підтримує своїх членів і створює близькі стосунки; 7) відносини в колективі відкриті. Для створення ефективної команди до керівника пред'являються такі вимоги: 1) наявність лідерських навичок; 2) послідовність; 3) здатність ефективно підбирати персонал; 4) турбота про членів команди; 5) здатність створювати сприятливий морально-психологічний клімат; 6) підтримка особистісного розвитку працівників, заохочення їх творчого потенціалу; 7) вміння раціонально використовувати робочий час; 8) високі вимоги до працівників; 9) прагнення до зворотного зв'язку.

У процесі свого розвитку колектив проходить чотири етапи.

I етап. Формування (походження) колективу. Цей етап характеризується наявністю групи мало пов'язаних людей та відсутністю соціального контролю та традицій. Формуються всі види відносин, норми поведінки, правила регулювання внутрішніх колективних відносин, зміцнюються всі види дисципліни, затверджується певний стиль роботи. Формальний характер колективу визначає авторитарний стиль керівництва. Для такої команди характерна централізація управління в руках керівника, який ставить перед підлеглими конкретні завдання, детально регулює і суворо контролює їх виконання. Переважають адміністративні методи управління.

II етап. Формування колективу. На цьому етапі формується актив, який об'єднує більшість членів команди, починає формувати традиції, громадську думку, спрямовані на підтримку вимог керівника більшості працівників. В результаті рішення частіше приймаються колегіально, стиль лідера стає більш демократичним. Завдання керівника полягає у тому, щоб, виходячи з активів команди, визначити посади, цілі та мотиви кожного члена робочої сили. Це дозволить йому обрати найефективніші методи впливу на мотиви поведінки людей, активізувати та залучити всіх членів колективу до управління.

III етап. Зрілість колективу. Колектив має всі особливості і виконує всі функції, властиві їй. Основні регулятори поведінки людини - взаємні вимоги, соціальний контроль. Характерними є демократичний стиль керівництва, колегіальне прийняття рішень, переважне використання соціально-психологічних методів впливу. Стадія зрілості характеризується високими економічними показниками підприємства, більш повним збігом особистих інтересів з інтересами колективу, сприятливим морально-психологічним кліматом.

IV етап. Старіння колективу. Колектив перестає розвиватися, втрачає здатність до адаптації, соціальний контроль стає консервативним і визначає статичну команду. Роль лідера - підтримувати команду у стані відкритості, поповнювати команду новими членами, зосереджувати персонал на інноваціях, які забезпечать виживання колективу, його адаптацію до мінливого середовища [3, с. 57].

Важливим показником формування колективу є згуртованість. **Згуртованість колективу** означає єдність поведінки її членів, що ґрунтується на спільних інтересах, цінностях, нормах, цілях та діях для їх досягнення. Згуртованість є найважливішою соціологічною характеристикою колективу. За своєю орієнтацією згуртованість колективу може бути позитивною (функціональною) - зосередженою на цілях та завданнях її роботи та негативною (дисфункціональною) - спрямованою на досягнення цілей, що суперечать соціальним цілям та завданням виробничої діяльності. Розглядають **три стадії згуртованості команди**, кожна з яких відповідає певному рівню її розвитку:

I етап - орієнтація. Це відповідає низькому рівню розвитку колективу - етапу формування. Цей етап характеризується простим об'єднанням людей у групу зі спільними цілями та завданнями. Кожен член колективу орієнтується в новій для нього команді.

II етап - взаємна адаптація. Це формування загального ставлення до поведінки членів команди. Ці установки можна сформувати двома способами: під цілеспрямованим виховним впливом голови та шляхом самоадаптації.

III етап - згуртованість колективу, етап його зрілості. Групи формуються відповідно до інтересів. Якщо їх цілі не суперечать цілям команди, то процес консолідації (консолідації) протікає досить швидко. Більшість працівників сприймають колективні завдання як свої особисті, формується ідеологічна єдність та співпраця. Лідер виступає не як зовнішня сила, а як людина, яка найбільш повно втілює цілі колективу.

Залежно від ступеня згуртованості розрізняють три типи команд: 1) згуртовані (консолідовані), які характеризуються тісними зв'язками між членами, солідарністю та дружбою, взаємодовірою та взаємодопомогою, повагою, принциповими та взаємними вимогами, відсутністю постійної антипатії; 2) розчленований (слабо об'єднаний), що складається з низки недружніх соціально-психологічних груп, які мають своїх лідерів. Групові показники, рівень виробничої дисципліни, ціннісні орієнтації, діяльність таких груп досить різні. 3) розділений (конфлікт) - по суті формальна команда, в якій кожен перебуває сам по собі, особисті дружні контакти між її учасниками відсутні, їх пов'язують чисто формальні стосунки, часто виникає розбрат.

Література:

1. Астаф'єва О.Н. Інформаційно-комунікативна компетентність особистості в умовах становлення інформаційного суспільства [Електронний ресурс] //О.Н. Астаф'єва, О.А. Захарова. – 2007. – Режим доступу: www.ural-yeltsin.ru/usefles/media/AstafievaZaharova.doc.
2. Григор'єва В.А. До скарбниці управлінського досвіду керівника ПТНЗ: наук.-метод. Зб. /В.А. Григор'єва. – К.: лабораторія управління ПТО ІПТО НАПНУ України, 2012. – вип.3 – 65 с.
3. Осовська Г.В. Основи менеджменту. Навч. Посібник. Для студентів вищих навчальних закладів / Г.В. Осовська. – К.: «Кондор», 2003.
4. Сергєєва Л.М. Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу: теорія і методика: Монографія / за наук.ред. В.В. Олійника. – К. – Херсон: Айлант, 2013. – 452 с.

М.О. Хмелевський, Чалий Микола
(Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Кожне підприємство обов'язково проводить кадрову політику в межах своєї загальної стратегії розвитку. Це стосується підприємств будь-якої форми власності. Кадрова політика є одним із вирішальних напрямів організації суспільства; частіше за все вона розуміється як система принципів, методів, вимог, що визначають головні напрями роботи з кадрами [3].

В умовах нашої країни в даний час потрібна кадрова політика, що спирається на стратегію і принципи ринкових відносин, демократизацію суспільства.

Проблеми кадрової політики знаходять своє відображення у працях таких вчених, як М.Д. Виноградський, Н.В. Пошерстник, Г.В. Щокін, В.Г. Щербак, О.М. Яковенко, О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук, Н.Л. Гавкалова, Л.В. Балабанова та ін., але проблема і до сьогодні залишається актуальною.

Кадрова політика - система теоретичних поглядів, ідей, принципів, які визначають основні напрями

роботи з персоналом, її форми та методи. Вона розробляється власниками підприємства (організації), вищим керівництвом, кадровими службами для визначення генерального напрямку та засад роботи з кадрами, загальних і специфічних вимог до них [1]. Це - одна з базових сфер загальнодержавної соціально-економічної політики, яка безпосередньо пов'язана з активізацією людського фактора, реалізацією економічних, політичних та соціальних програм. Через кадрову політику здійснюється реалізація цілей і завдань управління персоналом, тому її вважають ядром системи управління персоналом.

Цілі кадрової політики підприємства наведені на рис. 1.

Рисунок 1- Цілі кадрової політики підприємства

Проблеми кадрової політики торкаються безпосередньої організації управління людьми, їх підготовки, розподілу та використання, однак до названих проблем вся кадрова політика не зводиться. У широкому змісті вона охоплює ідеологію, економіку, культуру, соціальну сферу. Не менше значення для вирішення кадрових проблем має сильна соціальна політика, в центрі якої знаходиться людина з її потребами, інтересами і спрямуваннями [3].

Змістом кадрової політики є робота з персоналом у відповідності з концепцією розвитку організації. Кадрова політика - це складова частина стратегічно зорієнтованої політики організації. Метою кадрової політики є забезпечення оптимального балансу процесів оновлення і збереження кількісного та якісного складу кадрів у його розвитку відповідно до потреб самої організації. Вона має відповідати вимогам чинного трудового законодавства і стану ринку праці в регіоні[5].

Основними завданнями кадрової політики на підприємстві є:

- своєчасне забезпечення організації персоналом певної якості і кількості відповідно стратегії розвитку;
- створення умов для реалізації, передбачених трудовим законодавством прав і обов'язків громадян;
- раціональне використання персоналу;
- формування і підтримка ефективної роботи підприємства [4].

Вихідними документами для формування кадрової політики є: Загальна декларація прав людини; Конституція; Цивільний кодекс; Трудовий кодекс.

Механізм формування кадрової політики - сукупність дій суб'єктів, спрямованих на розбудову системи управління людськими ресурсами та формування її потенційних можливостей[4].

Основні принципи формування кадрової політики на підприємстві:

- науковість - передбачає використання всіх сучасних наукових розробок у цій галузі, які могли б забезпечити максимальний економічний і соціальний ефект;
- комплексність - коли мають бути охоплені всі сфери кадрової діяльності;
- системність - тобто облік взаємозалежності та взаємозв'язку окремих складових цієї роботи;
- облік складових результатів - облік як економічного, такі соціального ефекту, як позитивного, так і негативного впливу того чи іншого заходу на кінцевий результат;
- ефективність - будь-які витрати на заходи в цій галузі повинні окупатися через результати господарської діяльності.

Правильні принципи організації, оптимальні системи і процедури грають важливу роль, але реалізація всіх можливостей, закладених у нових методах управління, залежить уже від конкретних людей, від їх знань, компетентності, кваліфікації, дисципліни, мотивації, здатності вирішувати проблеми, сприйнятливості до навчання[1].

Кадрова політика підприємства має забезпечити:

- організаційну інтеграцію - вище керівництво і лінійні керівники приймають розроблену та добре скоординовану стратегію управління людськими ресурсами як «свою власну» і реалізують її у своїй оперативній роботі, тісно взаємодіючи з функціональними службами;
- високий рівень відповідальності всіх працівників, під яким розуміють як ідентифікацію з базовими цінностями підприємства, так і наполегливу реалізацію визначених цілей у практичній роботі;
- функціональність - варіантність функціональних завдань, що передбачає відмову від традиційного, жорсткого розмежування різних видів робіт, а також використання різноманітних форм трудових контрактів (повна, часткова і погодинна зайнятість);
- структурність - адаптація до безперервного навчання, організаційних змін, гнучкість організаційно-кадрового потенціалу, висока якість роботи і її результатів, умов праці (робоче середовище, зміст роботи, задоволеність працівників).

Якщо підприємство тільки створюється і його керівництво зацікавлене в тому, щоб кадрова політика проводилася усвідомлено, необхідно здійснити ряд етапів по проектуванню кадрової політики[5].

Таблиця 1 - Етапи управління кадровою політикою підприємства

Номер етапу	Назва етапу	Заходи
I	Нормування	<i>Узгодження принципів і цілей роботи з персоналом із стратегічним розвитком організації:</i> Провести аналіз корпоративної культури, стратегії і стану розвитку організації. Виявити можливі зміни цілей роботи з персоналом. Описати вимоги до працівників, можливості їх зростання та розвитку здібностей.
II	Формування	<i>Планування потреби персоналу підприємства:</i> Формування кадрового резерву персоналу. Формування системи кадрової інформації та кадрового контролінгу Формування програми розвитку персоналу. Формування ефективної системи мотивації та стимулювання персоналу.
III	Контролінг	<i>Провести аналіз стану кадрового потенціалу:</i> Розробити програму постійної діагностики та конкретних заходів щодо розвитку знань, умінь та навичок персоналу. Здійснити оцінку ефективності кадрових заходів. Проведення постійного моніторингу персоналу, контролю виконання програм оцінки, атестації та планування кар'єри, створення та підтримки ефективного робочого клімату та ін.

Кадрова політика формується керівництвом підприємства, реалізується кадровою службою в процесі виконання її працівниками своїх функцій. Вона знаходить своє відображення в таких нормативних документах: правилах внутрішнього розпорядку; засновницькому договорі; колективному договорі.

У сучасних провідних підприємствах кадрова політика офіційно декларується і детально фіксується в загальнофірмових документах та інструкціях, що регламентують напрями діяльності керівників середніх і нижчих ланок управлінської ієрархії з різними категоріями персоналу [3].

Рисунок 2 - Модель управління кадровою політикою

Ефективне функціонування підприємства великою мірою визначається ступенем розвитку її персоналу. В умовах сучасного швидкого старіння теоретичних знань, умінь і практичних навичок спроможність організації постійно підвищувати фаховий рівень своїх працівників є одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності її на ринку, оновлення і зростання обсягів виробництва товарів чи надання послуг (рис.2).

Потреба в кадрах організації задовольняється в процесі набору персоналу та створення резерву працівників, з яких потім можна відібрати осіб, що найбільш підходять організації.

Розвиток персоналу є однією з найважливіших умов успіху будь-якого підприємства. Це особливо актуально в наші дні, коли з прискоренням науково-технічного прогресу швидше, ніж коли-небудь застарівають професійні знання і навички. Невідповідність кваліфікації персоналу потребам компанії негативно позначається на результатах її діяльності [2].

Особистість - це система соціально значущих рис, що всебічно характеризують індивіда. Особистість є продуктом суспільного розвитку та включення індивідів у систему соціальних відношень шляхом активної предметної діяльності і спілкування. Формування особистості відбувається в процесах соціалізації індивідуумів та направленою виховання, опанування ними соціальних норм й функцій за допомогою оволодіння різними видами і формами діяльності.

Гармонійний розвиток особистості - це різнобічний процес набуття та вдосконалення фізичних, психологічних, моральних і економічних якостей особистості в їх розмірності, злагодженому поєднанні й органічній єдності. Гармонічний розвиток особистості означає всесторонній розвиток людини як створіння соціального, яке володіє свідомістю (розумом), активного та здібного до результативної і продуктивної праці [2].

Професійний розвиток особистості - це підготовка та адаптація особи до роботи за конкретною професією чи спеціальністю. Він відображає процес підготовки людини до конкретного виду трудової діяльності, охоплює оволодіння особистістю потрібними теоретичними знаннями, уміннями та практичними навичками, соціальними нормами поведінки, системою моральних цінностей та економічних якостей [1].

Відзнакою сьогодення є цифрова трансформація економіки. Для виробництва її проявом є четверта промислова революція, яка за рахунок впровадження новітніх інструментів та сервісів (зокрема IoT&S) спричинено трансформацію традиційного робочого місця в «цифрове робоче місце».

Цифрове робоче місце дозволяє працівникам досягти найбільшої продуктивності, сприяє забезпеченню гнучкості у виконанні роботи, дає можливість підтримувати диверсифікацію праці, виявляти та використовувати унікальні здібності, збільшує мотивацію шляхом балансу між робочим та особистим часом, створює середовище для пропонування інновацій,

На сучасному етапі розвитку ринку і суспільства якість людського капіталу - головна цінність і перевага в конкурентній боротьбі. Підприємство повинно сприяти розвитку найманих працівників через те, що розвиток персоналу забезпечує розвиток підприємства. Здатність підприємства навчатися і розвиватися швидше за своїх конкурентів є джерелом його соціальних, стратегічних і економічних переваг [5].

Кадрова політика підприємства базується на закономірностях політики як такої, її напрями та завдання обумовлюються загальноорганізаційними цілями, а її проведення забезпечується шляхом реалізації цілого комплексу кадрових технологій через систему управління персоналом.

Література:

1. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Управління персоналом. - 2-ге видання: Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2009.
2. Коваленко О.М., Станіславик О.В. Сучасні аспекти управління персоналом в системі менеджменту виробничого підприємства. Менеджмент як фактор сталого розвитку в координатах парадигми економічних систем: монографія / за ред. С.В. Філіппової, О.І. Продіус. Одеса: Бондаренко М.О., 2021. С. 184–205.
3. Севастьянов Р.В., Ткаченко С.А. Кадрова політика підприємства та напрями її вдосконалення. / «Економічний вісник Запорізької інженерної академії» 2016. - с.177-187.
4. Скрипник Н.А., Гуральська В.В., Шаркова Г.І. Адаптація і розвиток кадрового потенціалу як інструменту підвищення конкурентоспроможності організації. Економіка. Фінанси. Право. 2021. № 6/2. С. 21–23. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/306>
5. Шаповал О. Кадрова політика та шляхи її покращення. Економіка і суспільство, 2017. - Вип. 9. - С. 712-715.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Аліна Крюкова
(Черкаси, Україна)

РОЗРОБКА ЗОВНІШНЬОГО ІНТЕРФЕЙСУ САЙТУ ЗАСОБАМИ РЕ-ДИЗАЙНУ

На сьогоднішній день будь-яка галузь, пов'язана з комп'ютерами та технологіями є актуальною. Не виключенням є і веб-дизайн, адже у сучасному світі це незамінна сфера послуг, яку потребує кожен бізнес. Веб-дизайн користується неабияким попитом, адже він впливає на відвідувачів та потенційних клієнтів. Сучасний дизайн сайту допоможе рекламувати будь-який продукт, та послугу, а також бути максимально корисним та приємним для відвідувачів. Простими словами, веб-дизайн це планування та реалізація проєктів так, щоб запланований сайт був не тільки красивим, а й зручним у використанні, зрозумілим.

Як і інші сфери веб-дизайн має різні види, серед них є і редизайн, що є не менш важливим аспектом в роботі з сайтами. Сьогодні я доведу, чому він є важливим та дієвим методом, та чому він відкриє «нове дихання» для будь-якого бізнесу чи сфери надання послуг.

Мета дослідження — власний розвиток у редизайні, розвиток сфери веб-дизайну, збільшення сучасних сайтів, покращення їх функціоналу, довести важливість редизайну, його вплив на ринок продажу, що призводить до покращення бізнесу, розкрити прийоми та послідовність створення нового сайту, для вдалої кінцевої роботи.

Об'єкт дослідження — це процес у веб-дизайні. Веб-дизайн це галузь, що складається з веброзробки, і має безліч процесів і напрямів: графічний веб-дизайн, проектування інтерфесів, оптимізація пошукових систем, копірайтинг, авторинг, редизайн сайтів, та безліч інших галузей.

Предмет дослідження – це редизайн у веб-дизайні. Редизайн дуже актуальна тема на сьогоднішній день. Він допомагає переробити застарілий та неактуальний сайт на сучасний та конкурентно спроможний, що в тому числі, допоможе осучаснити галузь веб-дизайну, позбутись від застарілих прийомів, допомогти розвитку бізнесу та зробити внесок у розвитку дизайну в цілому.

Актуальність дослідження полягає в тому, що веб-дизайн це новітня галузь, яка набирає обороти з кожним роком, і стала однією з найпопулярніших галузей у світі. Вона дозволяє людям розвивати різні сфери діяльності, дізнаватись нову інформацію комфортніше та зрозуміліше, збільшити кількість продаж, знаходити нових клієнтів, стильно подавати інформацію, розвивати бізнес, а завдяки редизайну можна покращити перелічені вище категорії.

Що таке редизайн сайту? Редизайн сайту — зміна вигляду дизайну, для того, щоб підвищити сучасність та привабливість сайту. Крім того, що змінюється зовнішній вигляд, змінюється ще й функціонал, або взагалі нова платформа. Редизайн дуже необхідний для того, щоб оновити застарілий сайт на більш сучасний.

Тому редизайн це невід'ємна частина веб-дизайну, адже він допомагає осучаснити застарілий сайт, зробити його конкурентноспроможним та популярним серед користувачів, також полегшить користування сайтом.

Будь-який сайт з часом втрачає свою актуальність, час йде, змінюються тренди та дизайнери вигадують нові ідеї для того, щоб завжди відрізнятись від конкурентів. Нові тенденції в дизайні дозволяють триматись на плаву сучасності, та бути цікавим для глядачів та покупців. Часом, клієнтам набридає користуватись незручним, застарілим сайтом, редизайн надає можливість покращити не тільки зовнішній вигляд, а й бути більш зручним та приємним для користування, а також, відрізнятись з-поміж інших однакових сайтів, що допоможе залучити більше людей.

Щоб повністю поглинути тему, та зробити якісний редизайн, потрібно знати деякі аспекти. Я коротко розповім про деякі з них.

Які є види редизайну? Візуальний, функціональний, технічний, глибокий редизайн.

Які етапи є важливими перед розробкою редизайну? Спочатку йде передпідготовка та визначення проблеми. Потім аналітика, що складається з інтерв'ю та інших важливих чинників. Далі проектування архітектури та наповнення сайту, розробка нової версії сайту, та реалізація задуму. Важливим та останнім етапом є розвиток проєкту надалі.

Результат дослідження.

Під час роботи над проєктом враховувалось багато аспектів. Спочатку була повністю досліджена тема редизайну та її актуальність на сьогоднішній день, певні особливості при розробці нового сайту, враховуючи всі правила. Дослідження гіпотез та рекомендацій для того, щоб повністю зрозуміти тему. Також було дослідження та аналіз аналогічних сайтів «до» та «після», з метою уникнення помилок в роботі на інших прикладах.

Було створено редизайн сайту, з метою покращення функціоналу та дизайну, втілення власних дизайнерських ідей, з метою поліпшення вже існуючого сайту та власного розвитку у сфері веб-дизайну.

Потрібно враховувати всі деталі та особливості створення нового сайту, тому враховуючи всі нюанси, було вирішено переробити не звичайний старомодний сайт, тому що, очевидно, що це буде найпростіший варіант вирішення проблеми, а сучасний сайт з незначними проблемами.

До уваги припав сайт української компанії VINTAGE. Це український бренд веб-дизайну, який розробляє на замовлення дизайн-проекти, сайти. Розробляючи редизайн, потрібно було визначити проблеми сайту VINTAGE.

Отже, головна мета роботи — зробити редизайн сайту VINTAGE у власному баченні, яке буде вирізняти сайт з-поміж інших конкурентів. Зробити цей дизайн максимально яскравим, незвичним, який буде відповідати назві VINTAGE та місії бренду.

Для популярного українського бренду веб-дизайну, доречним було б додати більш серйозні кольори та серйозний дизайн, що означало б серйозне ставлення до роботи та замовників, а також до людей, які хотіли б замовити у компанії курс. Також, хотілось би додати елементи дизайну, які відповідали і вказували на дизайн майбутнього, або мали б елементи, які були схожі на комп'ютерні технології, чи розвиток. На даному сайті, немає жодних натяків на розробку веб-дизайну, несерйозні кольори та дизайн взагалі не відповідають тематиці.

Незрозумілим також є елемент у шапці сайту у вигляді трикутної призми, адже до логотипу вона ніяк не відноситься, і до розробки веб-дизайну також. Інформація на сайті подана сухо, та не викликає емоцій, здається, що такий сайт дуже звичайний, серед сучасних сайтів.

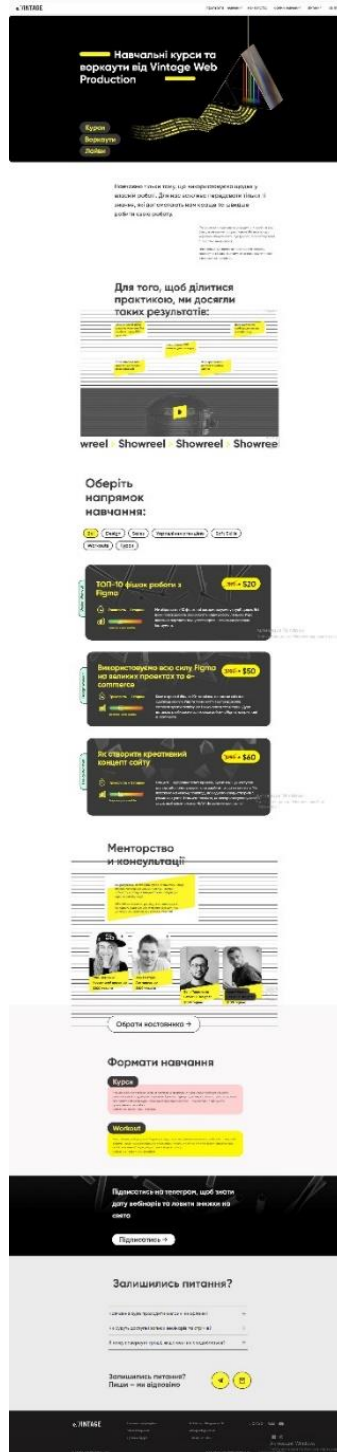

Рис. 1 Зображення лендінгу сайту «Vintage» до ре-дизайну

Редизайн у моєму баченні створений у вінтажному стилі, що нагадує старі плакати з текстурами, яскравими елементами та шрифтами. Такий сайт має модерністичний дизайн, вирізняється своєю неординарністю та яскравістю. Передає серйозний творчий настрій глядачам, приваблює клієнтів та привертає увагу. Таку сторінку хочеться розглядати, і гортати далі.

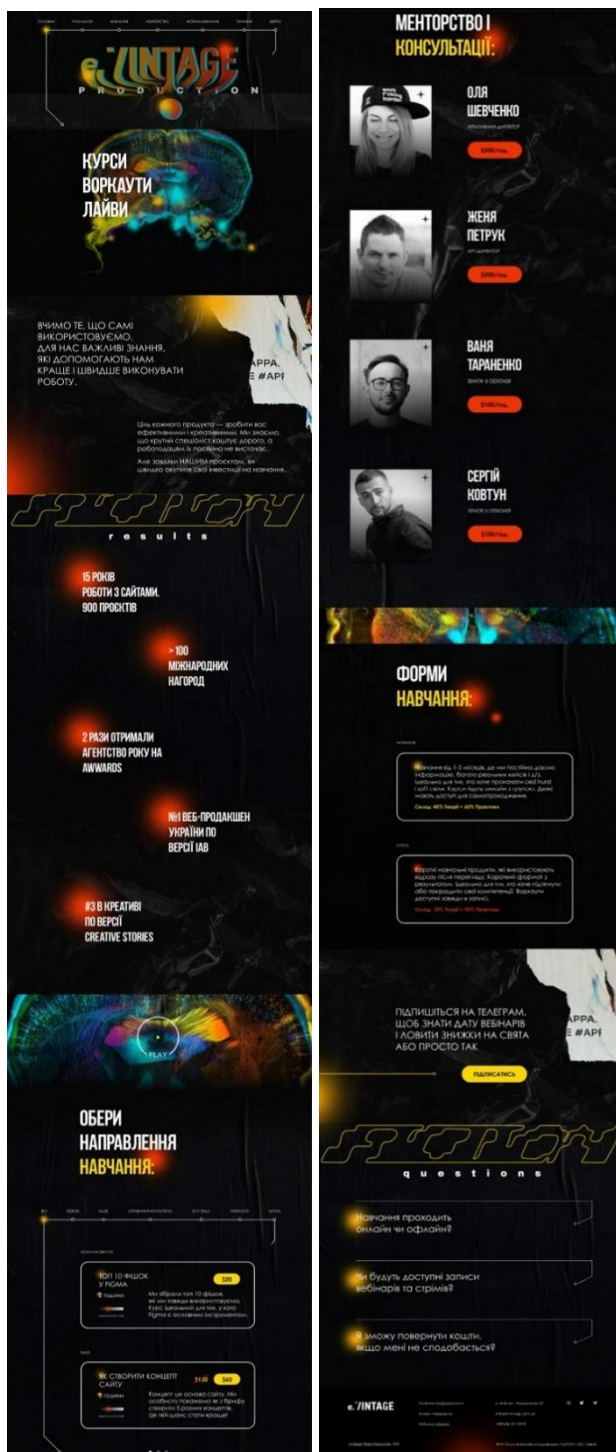

Рис. 2 Зображення лендінгу сайту «Vintage» після ре-дизайну

Відкривши сайт, глядач помічає шапку сайту, яка виконана у сучасному стилі, та відрізняється від інших типових шапок сайтів. Дивлячись в якому розділі знаходиться клієнт, цей розділ підсвічується при наведенні, чи натиску на розділ, що створює зручність та зацікавленість.

Наступне, що слугує елементом дизайну це є логотип компанії, який не піддавався редизайну, та залишився таким, як і був. Просто змінивши кольорову гаму логотипу та розмивши його, як певний інтерактив, можна привернути увагу саме на нього, щоб цей логотип запам'ятався та був впізнаваним серед користувачів, що додасть більше клієнтів для компанії VINTAGE.

Елемент під логотипом, це нейрони мозку, якась асоціативна павутина, яка поєднує глядача з атмосферою чогось розвиваючого, та сучасного. Наступним елементом, є блок, який відрізняється від

попередніх, що робить сайт динамічним та цікавим, хочеться гортати далі, і насолоджуватись дизайном. Цей елемент зустрічається надалі.

В цілому сайт набув сучасного та серйозного відтінку. Кожен елемент сайту має своє пояснення та мету, слугує не тільки прикрасою, а і єдиним цілим з іншими елементами сайту. Саме таке дизайнерське рішення слугує кращою версією редизайну, що вказує на вдало зроблену роботу. Кольори елементів та текстур підібрано актуально, та згідно з концепцією нової версії сайту. Він набув не тільки незвичного вигляду, а й збільшення функціоналу та інформації.

Тож новий розроблений сайт є вдалим варіантом для втілення редизайну. Враховуючи всю подану інформацію про аспекти та особливості теми, було розроблено новітній сайт, який слугує прикладом гарного засвоєння інформації, адже сайт став не тільки гарним а й функціонально наповненим.

Є надія, що веб-дизайн буде розвиватись надалі у різних його сферах, з'являтимуться нові ідеї, тренди, сучасні прийоми, та дизайнери зможуть талановито та «у своєму баченні» застосувати всі ідеї, і підкорювати нові вершини, розвиваючи сферу веб-дизайну у кращу сторону.

Література:

1. Дизайн та веб-дизайн. Основи. URL.: <https://cutt.ly/wMWamU2>
2. Коли потрібно робити редизайн? URL.: <https://cutt.ly/IMWah9U>
3. Психологія кольору. URL.: <https://cutt.ly/cMwa6q8>
4. Психологія кольору. URL.: <https://cutt.ly/pMWsdQf>
5. Психологія всіх кольорів. URL.: <http://surl.li/fjns>
6. Редизайн. Коли та чому він потрібен? URL.: <https://cutt.ly/mMWsArK>
7. Посилання на розроблений проєкт «VINTAGE» в Figma. URL.: <https://www.figma.com/proto/heBE0CAIjqYI4Zap1nZ3vR/Untitled?page-id=159%3A4&node-id=159%3A4&viewport=538%2C888%2C0.25&scaling=min-zoom>
8. Посилання на сайт Vintage: <https://vintage-education.com/>

Науковий керівник:

кандидат технічних наук, доцент Слітюк Олена Олександрівна.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА**Марія Антонченко
(Суми, Україна)****ЕЛЕКТРОННІ (ЦИФРОВІ) ОСВІТНІ РЕСУРСИ**

У сучасному світі все більшого значення набуває інформація, яка поступово стає основним ресурсом суспільства. Цьому значно сприяє стрімкий розвиток технологій та цифровізація суспільства.

Глобальні процеси цифровізації у різних сферах українського суспільства, як особливості сучасних соціокультурних умов, змінюють акценти в оцінці значення різноманітних ресурсів та надають системі національної освіти потужного поштовху до глибоких змін та швидкої адаптації до глобальних викликів, визначає нові підходи до цифровізації освітньої системи в цілому та, зокрема, освітнього процесу в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Цифровізація освітнього процесу набула великих масштабів у зв'язку з вимушеним переходом освітніх установ на дистанційне навчання. Використання цифрових технологій відкриває широкі можливості педагогам для доступу до електронних (цифрових) освітніх ресурсів, що утворюють цифрове освітнє середовище. У зв'язку з цим сучасний етап розвитку післядипломної педагогічної освіти характеризується якісними змінами у структурі, формах і змісті освітнього процесу [1, 2].

Навчання здобувачів освіти в умовах цифрового освітнього середовища формує багато найважливіших якостей та вмінь, що затребувані суспільством XXI століття та визначає особистісний та соціальний статус глобально, здатність до безперервної освіти та вирішення творчих завдань, готовність працювати у командах, комунікативність та професійна мобільність, виховуються громадянська свідомість, етика та безпечно користування Інтернет-ресурсами. Але це середовище надає лише можливості, які втілює у життя педагоги різних освітніх закладів.

Електронні (цифрові) освітні ресурси дозволяють педагогам використовувати широкий спектр сучасних інформаційно-цифрових технологій для зміни організації та практики освітнього процесу, реалізації нового підходу до його планування [3].

Використання сучасних електронних (цифрових) освітніх ресурсів та інформаційно-цифрових технологій дає вчителю можливість провести будь-який урок на високому технічному та методичному рівнях, насичує урок, робить його більш різноманітним, динамічним, допомагає швидко здійснити комплексну перевірку засвоєння знань. Тому задачі вивчення освітніх можливостей, опанування і/або створення електронних (цифрових) освітніх ресурсів, що складають цифрове освітнє середовище; розвитку цифрової компетентності і культури педагогів на курсах підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти стають все більш актуальними [1-4].

Метою статті є огляд електронних (цифрових) освітніх ресурсів та їх застосування на курсах підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти.

У статті ми будемо використовувати визначення електронних освітніх ресурсів, що наведено у наказі МОН України «Про внесення змін до Положення про електронні освітні ресурси»: «електронні освітні ресурси (ЕОР) засоби навчання на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, які відтворюються за допомогою електронних технічних засобів і застосовуються в освітньому процесі» [6].

У останні роки до цього терміну додають ще слово «цифрові». Що ж означає терміни «цифровізація», або «цифрові»? Цифровізація (або оцифрування) означає перетворення інформації з аналогової форми подання в дискретну. Тобто «цифрова» – це характеристика інформації, яка циркулює та використовується у певній області (галузі). Тому терміни «цифровізація освіти» або «цифровізація будь-якого виду діяльності» слід розуміти як подання і використання в цій діяльності інформації у оцифрованій формі, що зручно для її зберігання і обробки за допомогою комп'ютерної техніки та пересилання за допомогою цифрових пристроїв або комп'ютерних мереж. Терміни «цифрові освітні ресурси» означає, що освітні ресурси представлені у оцифрованому вигляді, тобто у електронному вигляді.

До електронних (цифрових) освітніх ресурсів відносять онлайн платформи, сервіси, додатки, електронні документи та електронні дидактичні матеріали (конспекти, підручники, вправи, тести тощо). Що стосується класифікації ЕОР, то їх є кілька. Розглянемо деякі з них [6]:

ЕОР в освітньому процесі за *функціональною ознакою* поділяють на:

- електронні навчальні видання (електронна версія (копія, аналог) друкованого підручника, електронний підручник, електронний практикум, електронна хрестоматія, електронний курс лекцій, електронний навчальний посібник, ЕОІР тощо);

- електронні довідкові видання (електронний довідник, електронна енциклопедія, електронний словник тощо);

- електронні практичні видання (збірник віртуальних лабораторних робіт, електронні методичні рекомендації, електронний робочий зошит тощо).

За наявністю друкованої версії ЕОР поділяють на:

- електронні версії (копії, аналоги) друкованих видань;

- самостійні електронні видання або матеріали, що не мають друкованих аналогів.

Класифікація за організаційною складовою ЕОР, які можуть входити до складу основних ЕОР або публікуватися самостійно: електронні дидактичні демонстраційні матеріали; електронні методичні рекомендації; електронний довідник; електронний словник; аудіовізуальний твір; електронні теститощо.

До загальних вимог до ЕОР відносять: функціональність; безпечність; надійність функціонування; зручність використання для користувача; крос-платформність; відповідність засадам реалізації принципів державної політики цифрового розвитку; відповідність законодавству України щодо захисту авторських прав; відповідність міжнародним стандартам (Experience API тощо) [6].

Уся сукупність електронних (цифрових) ресурсів, що є у користуванні педагога (або закладу освіти) утворюють цифрове освітнє середовище педагога (закладу освіти) [5].

Як правило платформи та додатки (Веб-ресурси) мають відкритий доступ (потрібна тільки реєстрація), а електронні (цифрові) програми та документи (файли) можуть бути з різним рівнем доступу: для індивідуального користування; для групи користувачів (адміністрації, вчителів, певного класу, батьків тощо); для усіх хто має посилання (можна переглядати, можна коментувати або можна редагувати). Щоб відкрити доступ до файлу іншим користувачам, його потрібно розташувати на віртуальному диску (у хмарному сховищі).

Якщо ми розглядаємо цифрове освітнє середовище закладу освіти, то в ньому повинен бути адміністратор, який визначає рівень доступу до різних Інтернет-платформ та документів, які використовують усі педагоги закладу.

Зробимо огляд електронних (цифрових) освітніх ресурсів педагога (закладу освіти). До них відносяться:

- електронні документи педагога (закладу освіти);
- дистанційні платформи (краще, якщо адміністрація закладу обирає одну дистанційну платформу для усіх учасників освітнього процесу);
- хмарні сховища та застосунки;
- сайти (блоги) педагогів (закладу освіти);
- електронні освітні платформи з відкритим доступом;
- засоби комунікації між учасниками освітнього процесу закладу;
- онлайн інструменти;
- додатки для створіння тестів (анкет, вікторин тощо);
- електронні дидактичні матеріали, що створено вчителями (презентації, навчальні відео, тести, інфографіка, вправи, методичні розробки тощо).

Розглянемо структуру цифрового освітнього середовища та його застосування на курсах підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти більш детально.

До електронних документів педагога та закладу освіти відносять такі офіційні електронні документи як ЄДБО (Єдина державна електронна база з питань освіти) до якої вносять данні про заклад, педагогів та здобувачів освіти; система "Єдина школа" для закладів освіти; електронні журнали, електронні щоденники тощо.

До дистанційних платформ, що найбільш часто використовуються, відносять: Microsoft Teams, Google Classroom (+ GoogleMeet), Moodle та інші.

Хмарні сховища та застосунки служать вчителю для створення та збереження електронних (цифрових) дидактичних матеріалів на хмарі (віддаленому сервері). Їх прикладами є Google Диск, One Drive, Застосунки Google, Microsoft Office 365 та інші.

Для створення сайтів (блогів) педагогів або закладів освіти найчастіше використовують Microsoft Share Point, Google Сайти, Google Blogger та інші.

Найбільш популярними електронними освітніми платформами з відкритим доступом, де вчитель може як використати електронні (цифрові) методичні нароби інших вчителів так і створити та в подальшому використовувати власні, є: На Урок, Всеосвіта, Урок. Освіта, Wordwall, Learning Apps, Canva, Vaamboozl тощо.

Щоб організувати комунікацію між учасниками освітнього процесу при дистанційному навчанні використовують електронну пошту, соціальні мережі, месенджери, онлайн застосунки та мобільні додатки. Прикладами електронних (цифрових) застосунків для організації комунікації є: MS Teams; GoogleMeet; Zoom; Skype; Yammer; GoToMeeting; Viber, Telegram та інші.

Онлайн інструменти служать для створення одиничних електронних дидактичних матеріалів через застосунки Інтернет. До них можна віднести такі онлайн документи як: дошки, презентації, навчальні відео, вправи, ментальні карти, кросворди, хмаринки слів, QR – коди, пазли, ребуси тощо.

Серед педагогів користуються популярністю такі додатки для опитування та оцінювання здобувачів освіти: Google Форми та Microsoft Forms (для створення тестів та опитувальників), Classtime (для створення та використання тестів), Kahoot та Mentimeter (для створення вікторин) та інші.

Що стосується підвищення кваліфікації педагогічних працівників у закладах післядипломної педагогічної освіти, то застосування електронних (цифрових) освітніх ресурсів значно розширює можливості з розвитку цифрової компетентності педагогів. Так, у Типовій програмі підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності [7] виділено окремий модуль «Електронні (цифрові) освітні ресурси», який передбачає, що педагогічні працівники, які пройдуть цей модуль, зможуть стосовно свого (їх) предмету (ів) / інтегрованих курсів:

- раціонально добирати електронні (цифрові) освітні ресурси (ефективні та доцільні) із урахуванням мети, умов навчання, віку та потреб здобувачів освіти;
- модифікувати електронні (цифрові) освітні ресурси для досягнення навчальних цілей і /або створювати власні електронні (цифрові) освітні ресурси;
- створювати[5] і / або практично використовувати електронні (дистанційні) курси, навчально-методичні матеріали електронного (дистанційного) курсу та організовувати зворотній зв'язок з учасниками освітнього процесу;
- управляти та спільне використовувати електронні (цифрові) освітні ресурси, а саме: створювати, зберігати, систематизувати та організовувати спільну роботу з електронними (цифровими) освітніми ресурсами.
- дотримуватись правил мережевого етикету та правила спільної роботи з документами, вміє захистити авторські права у мережі Інтернет.
- вміє надавати доступ до електронних (цифрових) освітніх ресурсів, поширювати та спільне використовувати електронні (цифрові) освітні ресурси;
- дотримуватись академічної доброчесності та вимог законодавства під час створення та модифікації електронних (цифрових) освітніх ресурсів, захищати електронні (цифрові) освітні ресурси [7].

У системі післядипломної освіти втілення на практиці роботи з електронними (цифровими) освітніми ресурсами здійснюється через навчання педагогів на курсах за вибором інформаційно-цифрової ланки та інформаційно-цифрового модуля фахових курсів із залученням цифрових технологій.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що застосування електронних (цифрових) освітніх ресурсів у процесі підвищення кваліфікації педагогів у закладах післядипломної педагогічної освіти є дієвим засобом розвитку цифрової компетентності педагогів. Подальшим розвитком цього дослідження може бути розгляд окремих методик застосування певних ЕОРу освітньому процесі підвищення кваліфікації педагогів.

Література:

1. Антонченко М.О. Цифровізація освітнього процесу в закладах післядипломної освіти. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії: збірник наукових праць III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав, 31 січня 2023 р. С. 26 – 27.
2. Биков В.Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку: матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / за ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка. К., 2019. С. 20 – 26. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718692/1/Microsoft%20Word%20-%20%D0%91%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%92_2019_2.pdf (дата звернення 10.04.2023).
3. Колеснікова І.В. Цифрові технології в освітньої діяльності закладу післядипломної педагогічної освіти: перспективи та виклики. Нові технології навчання. №95. 2021. С. 141–147. URL: <http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/214/283> (дата звернення 27.03.2023)
4. Ларіонова Н. Електронні освітні ігрові ресурси в освітньому процесі початкової школи: науково-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 96 с.
5. Смирнова І. Методичні основи розробки електронних освітніх ресурсів як контенту інформаційно-освітнього середовища. Professional Pedagogics, 2015(10), 78–83. URL: <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/1/article/view/369/326>(дата звернення 25.04.23)
6. Про внесення змін до Положення про електронні освітні ресурси: наказ МОН України №749 від 25 червня 2019 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/re33637?an=1&ed=2019_05_29 (дата звернення 24.04.23)
7. Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності: наказ МОН України №1340 від 10.12.2021 р. URL: mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-z-rozvitku-cifrovoyi-kompetentnosti(дата звернення 17.04.2023)

О. Жигайло, Юліана Закопець
(Дрогобич, Україна)

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Підвищенню ефективності навчання математики може сприяти вирішення проблеми індивідуалізації навчання. Індивідуалізація навчання математики передбачає «органічну єдність індивідуальної і колективної діяльності школярів».

При організації пізнавальної діяльності учнів першорядна роль належить вчителю. Вчитель спрямовує діяльність учнів, керуючись навчальними програмами. На всіх етапах навчання учнів в умовах класно-урочної форми навчання вчитель виступає як керівник діяльності колективу і як керівник пізнавальної діяльності кожного з учнів в цьому колективі. Вчитель відповідно до завдань навчання і

виховання сам вибирає сукупність різних прийомів, засобів для організації пізнавальної діяльності учнів з метою підвищення самостійності і творчої активності кожного з них.

Під індивідуалізацією слід розуміти організацію процесу навчання на основі врахування індивідуальних особливостей учнів. Суть принципу індивідуального підходу полягає в адаптації (приспособуванні) навчання до змісту і рівня знань, умінь та навичок кожного учня або до характерних для нього особливостей процесу засвоєння, або навіть до деяких стійких рис його особистості.

Основним засобом реалізації цього принципу є індивідуальні самостійні роботи, котрі виступають як дидактичний засіб організації і керівництва самостійною діяльністю учнів на всіх етапах навчання [3].

Зміст принципу індивідуального підходу полягає в такій організації навчального процесу, при якому вибір методів, прийомів і темп навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень їх здібностей до навчання. Рушійними силами індивідуалізації є протиріччя між фронтально побудованим процесом пред'явлення нового матеріалу і індивідуальним характером його засвоєння. Цей принцип має давню історію.

Ще К.Д. Ушинський говорив, що ділити клас на дві групи, одна з яких сильніша другої, не тільки не шкода, але навіть корисно, якщо наставник вміє, займаючись з однієї групою сам, другій дати користю самостійну вправу.

В педагогіці питання індивідуалізації розроблялись П.П. Блонським, О.М. Гельмонтом. Але особливе піднесення уваги до проблеми індивідуалізації навчання відбувається у дидактичних роботах Ю.К. Бабанського, Е.С. Рабунського, О.О. Бударного, І.Е. Унт, І.М. Чередова, І.С. Якіманської, психолога З.І. Калмикової і багатьох інших.

В рамках розвиваючого індивідуального підходу відбувається глибоке вивчення індивідуальних психологічних особливостей учнів, перерозподіл уваги від слабких учнів до різних груп школярів; робиться спроба побудувати навчальний процес з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей сприймання і мислення учнів на основі теорії діяльності. Індивідуальний підхід припускає вивчення одних і тих же питань програми на різних рівнях, в залежності від підготовленості учнів, їх інтересів здібностей та інших критеріїв так, щоб кожний учень був зайнятий на уроці щоб не допускати прогалин в знаннях школярів.

Усі діти здатні до навчання, кожний нормальний психологічно здоровий школяр здатний одержати середню освіту, більш чи менш успішно оволодіти навчальним матеріалом в межах шкільних програм, і учитель повинен добиватись цього стосовно всіх учнів. Але звідси зовсім не випливає, що всіх учнів можна однаково легко навчити. Навчальний процес повинен не просто пристосовуватись, підбудовуватись під власний рівень знань і умінь учнів, змінюючи зміст і методи, а орієнтуватись на досягнення максимально важливих результатів кожним учнем і, що не менш важливе, на розвиток мислення, пізнавальних можливостей, інтересів [2].

Завдання вчителя – організувати процес навчання таким чином, щоб в учнів зростала зацікавленість до знань, зростала потреба в більш повному і глибокому їх засвоєнні, розвивалася самостійність у роботі, щоб кожен учень брав найактивнішу участь, працював з повним напруженням своїх сил, щоб самостійна робота сприяла більш глибокому засвоєнню програмного матеріалу, виробленню більш міцних умінь і навичок, розвитку різнобічних здібностей учнів.

Успішному вирішенню поставлених завдань перед вчителем сприяє індивідуалізація навчання.

З усього сказаного вище можна виділити такі цілі індивідуалізації навчання будь-якого навчального предмету, і зокрема математики:

- 1) розвиток і використання в навчанні індивідуальних якостей особистості школяра;
- 2) розвиток і використання в навчанні пізнавальних інтересів кожного школяра.
- 3) розвиток і використання у навчанні інтелектуальних здібностей і талантів кожного школяра;
- 4) оптимальний розвиток здібностей до навчання у кожного школяра;
- 5) підготовка до свідомого вибору професії;
- 6) розвиток у кожного школяра навичок самостійної навчальної діяльності.

У зв'язку з цим вчителю необхідно добре вивчити кожного зі своїх учнів з точки зору рівня знань, здатності до навчання, дієвості інтересів і здібностей.

Для того, щоб успішно це здійснити, можна застосовувати певну систему тестових вправ, що мають мету перевірити:

- 1) рівень навченості;
- 2) вміння самостійно працювати;
- 3) уміння читати з розумінням і потрібною швидкістю навчальний текст;
- 4) здатність до кмітливості;
- 5) рівень розвитку того чи іншого компонента математичного мислення;
- 6) пізнавальні інтереси учнів [4].

Застосування таких тестів дає вчителю можливість вивчити динаміку розвитку кожного школяра і підібрати потім систему конкретних завдань для його індивідуальної роботи.

На уроках математики педагог, враховуючи пізнавальні можливості школярів, вибирає ті шляхи пізнання, за допомогою яких він найбільш ефективно зможе озброїти їх математичними знаннями і навичками, створити систему математичних понять і сформулювати вміння використовувати набуті знання у практичній діяльності.

Навчальний процес повинен не просто пристосовуватись, підбудуватись під власний рівень знань і умінь учнів, змінюючи зміст і методи, а орієнтуватись на досягнення максимально важливих результатів кожним учнем і, що не менш важливе, на розвиток мислення, пізнавальних можливостей, інтересів.

Отже, організація індивідуального підходу до навчання математиці є одним із складних питань, в якому пов'язані теоретичні, частіше не до кінця розв'язані питання, і практичні вимоги їх реалізації на конкретному предметі, в конкретних класах.

Для організації індивідуального підходу учителю необхідно таке: мати уяву про особливості розумової діяльності рівних груп учнів, про шляхи розвитку мислення, уміти оцінювати рівень розвитку учнів, уміти здійснювати допомогу різної міри, якщо учні натрапляють на труднощі, володіти формами організації індивідуального підходу з урахуванням необхідності розвитку мислення.

Література:

1. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть. Вища освіта України. 2001. № 2. С. 5-13.
2. Бондар С. П. Сучасні тенденції оновлення змісту і процесу навчання в школі Наукові записки: зб. наук. статей НПУ імені М. П. Драгоманова. К.: НПУ, 2001. Вип. 44. С. 3-10.
3. Коберник Г. М. Індивідуалізація і диференціація навчання в початкових класах. Монографія. К., «Науковий світ», 2002. 232 с.
4. Овчаров С. М. Індивідуально-диференційований підхід у професійній підготовці майбутніх учителів інформатики: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2004. 228 с.
5. Яшанов С. М. Формування у майбутніх учителів умінь і навичок самостійної навчальної роботи у процесі використання нових інформаційних технологій: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» К., 2003. 20 с.

Жигайло О., Лукачик У.
(Дрогобич, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Життя потребує від нас, щоб кожне нове завдання, яке ми даємо нашим учням, було б до якогось ступеня новим і для нас. Звернене до нас, воно повинне бути завданням на вдосконалення навчального процесу, на розвиток нашої здатності вирішувати нові педагогічні проблеми й переносити знайдені принципи рішення на інші об'єктні області й проблемні ситуації. Проектний підхід в значній мірі задовольняє цим вимогам. Він може застосовуватись при вивченні будь-якої шкільної дисципліни та особливо ефективний на уроках, метою яких є встановлення міжпредметних зв'язків. Тематика у різних ситуаціях може бути різною. В одному випадку тему проекту пропонує вчитель з розрахунком навчальної ситуації на своєму уроці. В другому – пропонується самими учнями, які орієнтуються на власні інтереси [2].

Метою державної політики щодо розвитку освіти, як зазначається в Доктрині освіти в Україні у XXI столітті, полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України. Пріоритетним напрямом реформування освіти є досягнення якісно нового рівня у вивченні базового навчального предмета - математики. Математичні знання і вміння розглядаються не як самоціль, а як засіб розвитку особистості школяра, забезпечення його особистої грамотності, як здатність розуміти роль математики у світі, в якому він живе, висловлювати обґрунтовані математичні судження і використовувати математичні знання для задоволення пізнавальних і практичних потреб. Відчуття своєї спроможності, успішності, комфортності на уроці дає використання сучасних технологій, а саме — проектної.

Метод проєктів має велике значення для розвитку життєвої, соціальної, інформаційної, предметної компетентностей учня.

Метод проєктів не є принципово новим у світовій педагогіці. Він виник ще у 20-і роки минулого сторіччя в США. Метод ще має назву методу проблем [4].

Метод проєктів був запропонований і розроблений американським філософом Джоном Дьюї та його учнем В. Кілпатріком. Він запропонував будувати навчальний процес на активній основі, спираючись на цілеспрямовану діяльність учнів з урахуванням їх особистої зацікавленості в цих знаннях. У США, Англії, Бельгії, Німеччині та багатьох інших країнах ідеї проектної технології знайшли широкий відгук і втілення. Теоретичні знання та їх практичне застосування в проектній технології раціонально поєднувалися.

Сьогодні метод проєктів вважають одним з найперспективніших методів навчання, адже він створює умови для творчої самореалізації тих, хто навчається, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, дозволяє залучити кожного учня до активного пізнавального процесу, формувати навички пошуково-дослідницької діяльності, виявляти свої здібності у груповій співпраці, набуваючи комунікативних умінь, грамотно працювати з інформацією.

Метод проєктів – це освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку. Проектна технологія передбачає системне і

послідовне моделювання вирішення проблемних ситуацій, які потребують від учасників навчального процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розробку оптимальних шляхів створення проектів, їх неодмінний захист і аналіз результатів [3].

Метод проектів орієнтований на самостійну діяльність учнів (індивідуальну, парну, групову) у відведений для неї час (від декількох хвилин уроку до декількох тижнів, а іноді й місяців).

Проектна технологія передбачає наявність проблеми, що вимагає інтегрованих знань і дослідницького пошуку її вирішення. Результати запланованої діяльності повинні мати практичну, теоретичну, пізнавальну значимість. Головною складовою методу є самостійність учня. Дуже важливою також є структуризація змістовної частини проекту із зазначенням поетапних результатів.

Використання дослідницьких підходів у проекті є свого роду наріжним каменем технології. Причому послідовність цих методів можна поставити у такий ряд: визначення проблеми (визначення завдань, які впливають із дослідження) – висунення гіпотези вирішення завдань – обговорення методів дослідження – оформлення кінцевих результатів – аналіз одержаних даних – підбиття підсумків – коригування – висновки.

Необхідною складовою методики здійснення проектної діяльності є складання загальної моделі, що розглядається як умовний образ, схема кінцевого результату проекту [1].

На нашу думку, переваги методу проектів у тому, що це метод поєднання:

- теорії з практикою, в основі якого лежать творчі пошуки учнів;
- навчання і виховання з життям дитини та навколишнім середовищем.

У проектній діяльності докорінно змінюються відносини «учитель – учень». Знаючи добре свій предмет, учитель повинен бути компетентним і в інших галузях науки; бачити точки їх зіткнення, добре знати своїх учнів, їхні можливості, інтереси, бажання, розуміти своїх учнів, враховувати їхні можливості й інтереси, бути комунікабельним, толерантним, творчим, досконало володіти педагогічною психологією, мистецтвом, акторською майстерністю.

Учитель виконує функції консультанта: допомагає учням у пошуку джерел інформації, сам є джерелом інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує, заохочує учнів, підтримує неперервний рух учнів у роботі над проектом, допомагає учневі в усьому, не виконуючи роботи замість нього.

Реалізація методу проектів на практиці змінює роль вчителя під час навчального процесу. Із носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності учнів. Змінюється й психологічний клімат у колективі, оскільки вчителю необхідно переорієнтувати свою навчально-виховну роботу і роботу учнів на різноманітні види самостійної діяльності, на пріоритет діяльності дослідницького, пошукового, творчого характеру.

Література

1. Сучасні шкільні технології. Ч. 2 / Упоряд. І. Рожнятовська – 2-ге вид., стереотипне. К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. С. 32-44.
2. Бабанов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. 190 с.
3. Ісаєва Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати. К.: Департамент, 2003. 120 с.
4. Усик О. Запровадження нових технологій у традиційну систему навчання методом проектів. Математика в сучасній школі. 2012. №1. С. 19-29.

О. Жигайло, Ірина Пойда
(Дрогобич, Україна)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КАЗОК У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Особливо актуальним у теорії і практиці навчання є питання розвитку творчих здібностей учнів, так як дослідження останнього часу виявили у школярів значно більше, ніж передбачалося раніше, можливості засвоювати матеріал, як у звичних, так і в нестандартних ситуаціях.

В сучасній психології існує точка зору: будь-яке мислення є творчим. Людське мислення, здатність до творчості – найбільший дар природи. Середовище виховання або пригнічує генетично обумовлений дар, або допомагає йому розкритися. Сприятливе навколишнє середовище і кваліфіковане педагогічне керівництво здатні перетворити «дар» у видатний талант [3].

Завдання вчителя полягає не тільки в тому, щоб навчити дитину математики та інших предметів, а в тому, щоб розвивати пізнавальні здібності учнів засобами математики.

Інколи математичний матеріал здається недостатньо цікавим, часом нудним, звідси однією з причин поганого засвоєння предмета є відсутність інтересу. Щоб підвищити інтерес до математики необхідно використовувати всі можливості для того, щоб діти вчилися з цікавістю, відчули і усвідомили привабливі сторони математики, її можливості у вдосконаленні розумових здібностей, в подоланні труднощів.

Велику увагу необхідно приділяти ігровим технологіям, ігровим ситуаціям на уроках математики. Кожному вчителю необхідно пам'ятати, що учні молодшого шкільного віку, а тим більше невстигаючі особливо швидко втомлюються від тривалої одноманітної розумової роботи.

Таким засобом може слугувати математична казка. Здавалося б, казка і математика – поняття несумісні. Але казкові завдання посилюють інтерес до математики.

Ідеї використання казки як засобу навчання і виховання молодших школярів В. Сухомлинського актуалізовано у працях науковців, методистів, вчителів-практиків Д. Арановської-Дубовис, Н. Батури, В. Безпарточної, О. Бреусенко-Кузнецова, Т. Бугаєць, О. Гончарової, Н. Дорошенко, Т. Зав'язун, В. Ірклієнко, М. Кальчук, В. Кротова, Ж. Кучеренко, С. Литвиненко, Н. Майбородюк, І. Осадченко, Г. Петрової, Т. Руснак, О. Савченко, С. Садовенко, Н. Сенченкової, М. Турова, М. Чумарної та ін.

Здебільшого казка була об'єктом дослідження в контексті методики навчання філологічних дисциплін, рідше – математики. Встановлено, що існує багато різноманітних методичних підходів до використання казки на уроках математики, організація уроку-казки, застосування казкового сюжету на окремому етапі уроку використання семантичних позначень героїв казок, розв'язування задач-казок, задач-віршів із казковим сюжетом, задач-анімації тощо [2].

Істотною стороною уроку з використанням математичної казки є ігрові дії, що регламентуються правилами гри, сприяють пізнавальній активності учнів, дають їм можливість проявити свої здібності, застосувати наявні знання і навички для досягнення цілей гри. Вчитель, як керівник гри, спрямовує її в потрібне дидактичне русло, підтримує інтерес, підбадьорює відстаючих.

На уроках з використанням математичної казки завжди панує гарний настрій, а це запорука продуктивної роботи. Завдяки казці на уроці присутні гумор, фантазія, вигадка, творчість. А головне – учні вивчаються математики.

Під час планування уроку-казки як нестандартної форми навчання вчитель, насамперед, має визначити тип уроку та скомбінувати його етапи, відповідно до чого розробити сценарій за мотивами відомої казки, враховуючи тему та мету уроку. Доцільно використовувати казки з циклічними ситуаціями, зокрема, Пан Коцький, Ріпка, Коза-дереза, Колобок, тощо. Це дасть змогу вчителю запланувати якомога більше різноманітних практичних завдань для дітей [1].

Казка має бути доступною дітям за змістом, а сюжет сприйматися з першого пояснення. Під час розповіді казки, необхідно користуватися засобами наочності, декорації, зображення або ляльки героїв казки тощо. Це надає яскравого емоційного забарвлення, що сприяє ефективному засвоєнню математичного змісту. Крім того, доцільно використовувати прийоми інсценізації казкового сюжету та залучати дітей до безпосередньої участі у створенні казки.

Чим більше учні виконують завдань і вправ, тим краще і глибше засвоюють програму з математики. А в досягненні цієї мети дуже добре допомагають усні завдання, усний рахунок. Такі заняття розвивають активність мислення та кмітливість, збільшують швидкість обчислень. Користь усних обчислень величезна. Застосовуючи закони арифметичних дій до усних обчислень, учні не тільки повторюють їх, закріплюють, але, що найголовніше, засвоюють їх не механічно, а свідомо. При усних обчисленнях розвиваються такі цінні якості людини, як увага, зосередженість, витримка, кмітливість, самостійність. Усний рахунок сприяє тренуванню пам'яті, відкриває широкі можливості для розвитку творчої ініціативи учнів.

Отже, застосування різних підходів до використання казки на уроці математики у першому класі сприяє, насамперед, реалізації стимулювальної, розвивальної й адаптувальної функції у навчанні першокласників.

На уроці математики казка дозволяє розв'язати такі педагогічні проблеми як подолання школярами труднощів, що виникають у перший рік навчання. Шляхом використання задач-казок навчання проходить захоплююче, цікаво, дитина віддається цій справі вільно й повністю. Відбувається налагодження партнерських стосунків і взаєморозуміння між учителем і дитиною. Граючи в казку, складаючи задачі-казки та ілюстрації до них разом з учителем дитина відчуває себе рівноправним партнером процесу навчання [2].

Під час застосування математичних казок в учнів відбувається оволодіння необхідними знаннями, краще засвоєння, запам'ятовування і формування вміння самостійно застосовувати засвоєне на практиці, підтримання інтересу до математики як навчальної дисципліни, розвиток пізнавальної активності, розвиток психофізіологічних процесів, уваги, сприймання, пам'ять, мислення, зняття втоми під час розумової праці на уроці математики.

Література:

1. Гончарова О.К. Використання семантичних позначень героїв казок на уроках математики в 1 класі Початкове навчання та виховання. 2006. №34. 24 с.
2. Карапузова Н., Процай Л. Використання казки на уроках математики в першому класі: в світлі педагогічних ідей В.О.Сухомлинського. Початкова школа. 2010. №4. С. 31-33.
3. Козоріз С. О. Нестандартні форми роботи надказкою. Початкове навчання та виховання. 2004. №11. С. 4-11.
4. Полякова А. А. Казка як засіб організації уроку в початковій школі Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 17, Теорія і практика навчання та виховання. К., 2006, Вип. 3. С. 92-96

О. Жигайло, Ільдїка Серик
(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ

На сучасному етапі розвитку Нова українська школа перебуває на порозі кардинальних змін. У сучасних школах усі навчальні та виховні процеси повинні бути спрямовані на формування духовного світу особистості, розкриття потенційних здібностей учнів, утвердження в них загальнолюдських цінностей. Головним центром таких процесів має бути конкретний учень. А завданням школи має бути пошук ефективних форм та методів роботи, які зможуть навчити школярів засвоювати знання самостійно, пізнавати самих себе та інших людей.

Інтегровані уроки дають учням повне та яскраве уявлення про оточуючий їх світ, про взаємозв'язок явищ і предметів, про взаємну допомогу тощо. Головний акцент приходить не тільки на засвоєння інформації, а також і на розвиток образного мислення. Уроки з елементами інтеграції передбачають обов'язковий розвиток творчої активності учнів. Це дає змогу застосовувати зміст усіх навчальних предметів, використовувати інформацію із різних царин культури, науки та мистецтва, звертаючись до явищ і подій навколишнього життя.

Інтеграція як провідна тенденція оновлення змісту освіти дає можливість якісно змінити зміст освіти, зокрема, доповнити в той чи інший предмет знання, що взаємозв'язані між собою.

Вчителі початкової школи НУШ невпинно намагаються знайти нові методи покращення навчально-виховного процесу, які будуть сприяти творчому самовираженню школярів, особистісно-ціннісному ставленню учнів до навчання, вмінню реалізовувати творчі завдання. Саме таким шляхом є проведення уроків на основі інтеграції матеріалу, отриманого із декількох предметів та об'єднаного навколо одної мети.

Окрім вищезазначеного, доречність застосування інтегрованих уроків можна пояснити наступними факторами:

1) Світ, який оточує школярів, вони пізнають у єдності та різноманітті, а зазвичай шкільні предмети, покликані вивчати окремі явища цієї єдності, не дають повного уявлення про явище, поділяючи його на окремі фрагменти.

2) Форма проведення інтегрованих уроків є нестандартною, а тому і цікавою. Застосування різноманітних видів роботи під час заняття підтримує увагу дітей на високому рівні, тому можна впевнено відзначити достатню ефективність таких уроків. Вони дають змогу зняти перенапруження та втомленість учнів за рахунок переключення на різноманітні види діяльності, значно підіймають пізнавальний інтерес, є засобом розвитку у школярів уяви, мислення, уваги, мовлення і пам'яті.

3) Інтегровані уроки сприяють розвитку потенціалу учнів, заохочують їх до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення і знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку мислення, логіки, комунікативних здібностей.

4) Завдяки посиленню міжпредметних зв'язків звільняються навчальні години, які потім можна застосувати для вивчення образотворчого мистецтва, іноземної мови, музики, для розвиваючої діяльності учнів тощо [5].

Інтегрований урок поєднує в собі різні блоки знань із різних предметів чи тем навколо певної проблеми задля емоційного та інформаційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учнів. Це дає можливість вивчати певну проблему зі всіх сторін, досягнути цілісності та закінченості знань. Даний тип уроку має за мету розкриття закономірностей, ідей, законів та теорій різних наук та навчальних предметів. Під час інтегрованих уроків в учнів формується цілісна система уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування [1].

Переваги інтегрованих уроків, насамперед, полягають у наступному:

- вони сприяють підвищенню мотивації навчання, формуванню пізнавального інтересу учнів;
- значно більше, аніж прості уроки, сприяють розвитку мовлення, формують в учнів вміння порівнювати, робити висновки, інтенсифікації навчально-виховного процесу, знімають перевантаження, зайву напругу;

- не лише поглиблюють уявлення учнів про предмет, розширюють кругозір, а й сприяють формуванню різнобічно розвиненої, гармонійно і інтелектуально розвиненої особистості;

- інтеграція є джерелом знаходження нових зв'язків між фактами, які підтверджують чи поглиблюють певні висновки, спостереження учнів у різних предметах [3].

Зважаючи на все вищезазначене, можна констатувати, що основна мета інтеграції полягає у створенні в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, тобто формування світогляду. Впровадження ж інтеграції у навчально-виховний процес сприяє розв'язанню ряду важливих дидактичних проблем: усуненню інформаційної перевантаженості процесу навчання, ущільненню, згортанню та концентрації знань, націленню на формування самостійності і творчості в учнів, на орієнтацію їх у складних умовах сучасного життя та раціонального використання засвоєних знань.

Отже, інтеграція – це насамперед потужний засіб формування світогляду, який носить не нормативний, а особистісний характер[2]. Якщо її успішно методологічно реалізовувати, то стане можливим забезпечити значно якіснішу освіту, яка буде конкурентноздатною, дасть змогу забезпечити кожній дитині умови для самостійного досягнення тієї чи іншої життєвої мети, творчого самоствердження у різних соціальних сферах. Звісно, інтеграція принцип дидактики має при цьому втілюватися у навчальні предмети, у формі їх об'єднання і представлення єдиним цілим. Тут йде мова про конструювання та втілення способів інтеграції змісту освіти, на основі яких має проходити відповідний навчальний процес.

Вивчаючи можливість інтегрованих уроків, можна впевнено констатувати, що за цією методикою – майбутнє. Змістовні та цілеспрямовані інтегровані уроки вносять у структуру шкільної освіти певну новизну, оригінальність, сприяють формуванню в учнів цілісної картини світу, розгляду навчальних предметів із декількох сторін, дають змогу упорядкувати знання, створюють придатні умови для реалізації особисто орієнтованого, розвивального навчання молодших школярів. Також інтеграція змісту навчання може вирішити проблему збереження та укріплення здоров'я учнів (як психічного, так і фізичного), крім того, вона також сприяє підвищенню мотивації учбової діяльності [4].

Крім того, побудова і проведення інтегрованих уроків за правильною методикою сприяють також і зростанню професійної майстерності самого вчителя, оскільки вимагають від нього володіння методикою сучасних технологій навчально-виховного процесу. Також слід зазначити, що спілкуючись із дітьми, учитель і сам може відкрити для себе нові факти, також більш глибоко задуматися над явищами, на яких раніше не зосереджував увагу. Участь у підготовці та проведенні таких уроків збільшує багаж знань, дає можливість відчувати інтеграцію між науками, жодна з яких не може існувати відокремлено від інших знань.

Література:

1. Большакова І.О. Особливості реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання на уроках у початковій школі [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ipro.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/Большакова-І.О..pdf>
2. Браже Т.Г. Інтеграція предметів у сучасній школі. Література в школі. 2004. № 5. С. 150-154.
3. Ілляш С. Інтегрований підхід до навчання у початковій школі, його педагогічна цінність [Електронний ресурс] Режим доступу: http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2013_6-2/pedagogy/57-65.pdf
4. Інтегровані уроки в початковій школі / Упоряд. Н.С. Вегера. Тернопіль – Харків: Ранок, 2010. 160 с.
5. Ключко А.О. Інтегрований підхід як сучасна форма організації навчального процесу [електронний ресурс] Режим доступу: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/klochko_a._integrated_approach_as_a_modern_form_of_learning_process..pdf

О. Жигайло, Іванна Тхорик
(Дрогобич, Україна)

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У 1 КЛАСІ

Традиційна система навчання у початковій школі, застосування застарілих форм та методів викладання, все це привело до усвідомлення того, що дітей потрібно навчати по-новому, що перевірені століттями шляхи організації навчання та виховання не дозволяють в достатній мірі забезпечити успішну адаптацію випускників до життя в сучасному суспільстві.

Основним завданням педагога в процесі розвивального навчання – є організація навчальної діяльності учня, спрямованої на формування його розумових здібностей, пізнавальної активності, самостійності, пізнавальних інтересів.

В українській педагогічній науці ідеї розвивального навчання знайшли відбиття в працях Г.І. Ващенко, В.О. Сухомлинського. Головним завданням системи Л.В. Занкова є загальний розвиток дитини, її розуму, волі, почуттів, що є основою засвоєння знань, умінь, навичок. Ефективність навчання школярів початкових класів багато в чому залежить від вибору форм організації навчального процесу.

Методи активного навчання – це сукупність способів організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, які володіють наступними основними ознаками: вимушена активність навчання, самостійне вироблення рішень учнями, високим ступенем залученості учнів в навчальний процес, постійним зв'язком учнів і вчителя, контролем самостійної роботи навчання.

На уроках математики педагог, враховуючи пізнавальні можливості школярів, вибирає такі шляхи пізнання, за допомогою яких він найбільш ефективно зможе озброїти їх математичними знаннями і навичками, створити систему математичних понять і сформувавати вміння використовувати набуті знання у практичній діяльності [1].

Методи навчання – це способи спільної діяльності вчителя і учнів, направлені на вирішення задач та проблем навчання. Методи навчання потрібно відрізнити від засобів. В якості засобів навчання використовують підручники, книги, довідники, технічні засоби, словники, наочні посібники; їх використовують з різною метою. Якщо класифікувати методи навчання за джерелом отримання знань (слово, наочні засоби, практична діяльність) то у відповідності до такого підходу методи можна об'єднати в

три групи: словесні методи: розповідь, пояснення, бесіда, робота з підручником, наочні методи: спостереження, демонстрація наочних посібників, кінофільмів, анімацій, практичні методи: усні та письмові вправи, лабораторні роботи.

Сучасний урок математики передбачає організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямовану на успіх за рахунок їхньої власної активності [1].

Організуючи повноцінну розумову діяльність молодших школярів на уроці, намагалися максимально активізувати її на основі двох аспектів: предметно-математичного та технологічного. Разом з тим основною формою навчального процесу в школі залишається урок, від якості якого залежить реалізація основних засад Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. У новій навчальній програмі з математики для учнів 1–4-х класів зазначено: «У контексті початкового навчання предметна математична компетентність розглядається як здатність учня актуалізувати, інтегрувати й застосувати в конкретній життєвій або навчальній проблемній ситуації набуті знання, уміння, навички, способи діяльності» [4].

Математична компетентність здобувача освіти, як і будь-яка з інших компетентностей, – це особистісна властивість, яка виявляється в різноманітних життєвих обставинах як здатність актуалізувати, поєднати й застосувати здобутий у процесі навчання досвід діяльності та особистісні якості, необхідні для досягнення певного результату. Для формування такої властивості необхідне тривале засвоєння предметних і міжпредметних знань, вироблення досвіду виконання способів діяльності, вправлення в застосуванні знань і вмінь у різних навчальних і життєвих обставинах.

У вивченні математики в першому класі важливу роль відіграє підготовчий (дочисловий) період, матеріал якого опрацьовується у вигляді окремих уроків. Програмовий матеріал дочислового періоду охоплює такі питання: властивості й відношення предметів, взаємне їх розміщення, практичні вправи з групами предметів. Опрацьовуючи ці теми, вчитель має сформулювати в дітей уявлення про колір, розміри, матеріал, з якого виготовлені предмети; розміщення їх на площині і в просторі, відношення за довжиною, висотою, шириною тощо, порівняння сукупностей предметів; уявлення про геометричні фігури — круг, трикутник, чотирикутник. Упродовж розгляду цього матеріалу учні повинні вчитися лічити в межах 10. Під час проведення перших уроків математики для підтримання інтересу і працездатності учнів важливо своєчасно змінювати види їхньої діяльності і урізноманітнювати завдання. Так, виділення за певною властивістю окремих предметів або їх груп треба пов'язувати з термінами «будь-який», «кожний», «один», «всі». Дітей треба вчити одночасно називати й показувати кожний предмет, будь-який предмет, усі предмети. Відповідні вміння формуються на основі багаторазового виконання дій: показування, називання і розфарбовування предметів. У цей період учитель повинен встановити запас математичних знань і умінь дітей, які поступили в перший клас, і підготувати їх до роботи над першою темою програми — нумерацією чисел у межах 10. На цьому етапі важливо встановити: чи вміє дитина лічити і в яких межах, чи розуміє терміни «більше», «менше», «стільки ж», «однаково», «порівно», який у неї запас просторових уявлень, тобто чи володіє вона поняттями «зліва-направо», «порівно», «вгору-вниз», «спереду-ззаду», «перед-після», «між» та інші.

Таким чином, при підборі системи методів до уроку вчитель повинен пам'ятати про необхідність дотримання відповідності принципам навчання, меті уроку, змісту теми, віковим особливостям учнів [2].

Систематичне і методично правильне застосування діяльнісного методу і прийомів роботи з розвитку загальнонавчальних умінь у початковій школі розвивають не тільки навчальну діяльність учнів, але і підвищують якість знань, так як характерною рисою технології діяльнісного методу навчання в освітньому процесі є здатність учня проектувати майбутню діяльність, бути її суб'єктом.

Діти, при навчанні яких використовують елементи діяльнісного навчання, заглиблюються в атмосферу творчості, пошуку нового, піддають сумнівам сталі істини, вчать аналізувати, порівнювати, узагальнювати, прогнозувати, застосовувати здобуті знання в нових ситуаціях, вчать проектувати власну діяльність, що дає дитині можливість відчувати позитивний настрій для навчання й ситуацію успіху, забезпечує відчуття дитиною себе рівною серед рівних, створює в колективі атмосферу для досягнення спільної мети, коли кожен учень може висловлювати свою думку й вислухати товариша, прагне до пізнання нового, що ґрунтується винятково на інтересі до предмета пізнання.[3]

Отже, діяльнісний підхід спрямований на розвиток математичної компетентності у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до навколишнього середовища. Формування особистості за умови впровадження діяльнісного підходу на уроках математики відбувається в процесі діяльності, причому спільною педагога й молодших школярів, у результаті якої реалізуються мета й завдання освітнього процесу. В умовах сучасної початкової школи педагог організовує освітню діяльність учнів, щоб постійно підтримувати позитивний психологічний настрій кожного, розвивати щирість у стосунках, проявляти коректну вимогливість. Природа математичної компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями молодших школярів, тобто в умовах глибокої особистої зацікавленості в певному виді діяльності. Розвитку їхньої активності сприятиме залучення до самостійного пошуку й відкриття нових знань, розв'язування задач проблемного характеру; коли навчальний матеріал пов'язаний з раніше засвоєним; використання диференційованих завдань. Основними методологічними засадами застосування діяльнісного підходу на уроках математики в початковій школі є формування способів дій у результаті спеціально організованого педагогом освітнього середовища, механізмом якого є не просто передача нових знань учням, а управління їхньою навчально-пізнавальною діяльністю.

Література:

1. Антонів Г. Я. Творча майстерня вчителя математики. Школа. 2013. №12. С. 23-31.
2. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие ребенка. Москва: Издво Моск. ун-та, 1985. 45 с.
3. Навчальна програма з математики для учнів 1-4 класів. RTL: <https://cutt.ly/8kgs4uc> (дата звернення 11.11.2020)
4. Скворцова С. О, Онопрієнко О. В. Нова українська школа: методика навчання математики у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів: навч.-метод. посіб. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 352 с.

Володимир Ковальчук, Вікторія Гула
(Дрогобич, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес організований так, що всіх учасників залучено до процесу пізнання, формування висновків, створення певного результату, де кожен робить індивідуальний внесок, обмінюється знаннями, ідеями, способами діяльності. Відбувається цей процес в атмосфері доброзичливості та взаємопідтримки.

Це дозволяє не тільки отримати нові знання, а й розвиває пізнавальну діяльність, переводить її в більш високі форми кооперації та співробітництва. Інтерактивне навчання дозволяє розв'язати одразу кілька завдань: розвиває комунікативні вміння й навички, допомагає встановленню емоційних контактів між учасниками процесу, забезпечує виховне завдання, оскільки змушує працювати в команді, прислухатися до думки кожного. Використання інтерактиву знімає нервову напругу, дає можливість змінювати форми діяльності, переключати увагу на основні питання.

Сучасному освітньому процесу притаманні переважання вербальних методів навчання і виховання, недооцінка значення спілкування школярів для розв'язування провідних задач і завдань на уроках математики, відсутність цікавих для учнів форм та методів організації навчальної діяльності тощо. Тому нагальною потребою сучасної системи освіти при викладанні математики - є впровадження нових форм та методів навчання і виховання, що забезпечують розвиток особистості кожного школяра.

Розв'язанню цієї проблеми сприяє впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках математики. Саме вони ефективніше, ніж інші педагогічні технології, сприяють інтелектуальному, соціальному й духовному розвитку школяра, готовність жити й працювати в гуманному, демократичному суспільстві.

В. Сухомлинський говорив, що школа має бути не коморою знань, а середовищем думки. Тоді предмет, що його викладає вчитель, стає не кінцевою метою його діяльності, а засобом розвитку дитини. З метою розвитку особистості дитини я використовую інтерактивні методи у навчально-виховній діяльності.

Ці методи набули поширення в практиці американської школи наприкінці ХХ ст. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром США показують, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише свідомість, а й на його почуття.

Сутність інтерактивних методів полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії учнів. Це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. На своїх уроках намагаюся бути організатором процесу навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Під час інтерактивного навчання учні вчать бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення, виховуються почуття толерантності. Інтерактивне навчання суттєво впливає на свідомість і почуття особистості з метою виховання компетентного й відповідального учня який є вільною і водночас законослухняною, високоморальною, соціально та політично активною особистістю, повноправним членом шкільного колективу; на формування в учнів громадських поглядів, почуттів та переконань, належної поведінки, єдності слова і діла.

Інтерактивні вправи на уроках математики зорієнтовані на розвиток належності мислення школярів, певної самостійності думок: спонукають учнів до висловлення своєї думки, стимулюють вироблення творчого ставлення до будь-яких висновків, правил тощо. Деякі з інтерактивних вправ (наприклад, «Робота в парах», «Робота в групах», «Карусель», «Пошук інформації» та інші) спрямовані на самостійне осмислення матеріалу, допомагають замислитися («Чи справді це так?»), дослідити факти, проаналізувати алгоритм розв'язків, розуміти їхню суть, перевірити і себе і свого товариша, знайти помилку.

Застосування технологій інтерактивного навчання сприяє розвитку опору до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших: спонукають учнів до відстоювання власної думки, створюють ситуацію дискусії, зіткнення думок. Застосування вправ «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», вчать дітей протистояти тиску більшості, відстоювати свою думку. Виявити помилку у судженнях, відповідях, вказати

за неї і довести це спонукає завдання, де вчитель допускає помилки. Коли в завданнях наявна певна проблемна ситуація, то розв'язання їх в умовах інтерактивних технологій активно стимулює діяльність мислення, спрямовану на подолання протиріччя, непорозуміння. Через зіткнення поглядів учні досягають суті, причини дій, вчинків.

Під час впровадження інтерактивного навчання відбувається вироблення критичного ставлення до себе, уміння бачити свої помилки та адекватно ставитися до них; сприяють розвитку таких умінь, як бачити позитивне і негативне не тільки в діях товаришів, а й у власних; порівнювати себе з іншими й ретельно себе оцінювати. Ці вправи сприяють самопізнанню особистості і на цій основі взаєморозумінню вчителів і учнів та розумінню школярами вимог і критичних зауважень учителя. А розуміння власних дій є необхідним для формування дисциплінованої поведінки. Завдяки правильному, адекватному усвідомленню не лише позитивного, а й негативного у власній поведінці, діях, навчанні виникає критичне ставлення до себе, що краще потрібне насамперед для сприймання вимог інших.

Також інтерактивні вправи сприяють розвитку пошукової спрямованості мислення, прагненню до знаходження кращих варіантів вирішення навчальних завдань: передбачають вправи, які ставлять дітей у реальну ситуацію пошуку. Інколи вони пропонують нестандартні виходи із ситуацій, які ми, дорослі, часто відкидаємо як нереальні, неможливі. Такий категорійний підхід до ідей дитини гальмує в неї бажання ділитися власними ідеями, підриває віру у свої можливості. У процесі інтерактивних вправ «Розумовий штурм», «Коло ідей», «Вирішення проблем», «Незакінчені речення» приймаються всі думки дітей як реальні, так і вигадані. Вправа «Пошук інформації» вчить школярів самостійно працювати з додатковою літературою, дає можливість віднайти факт, який може заперечувати те, що раніше приймалося як незаперечне.

Отже, це дає можливість для розвитку розумового скепсису щодо існуючих правил, висновків, думок; інтерактивні вправи спрямовані і на розвиток уміння знаходити спільні рішення з однокласниками; на підвищення інтересу школярів до вивченого матеріалу.

Література:

1. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: Методичний посібник. 2007. 180 с.
2. Вольфовська Т. Визначення рівня сформованості інтерактивних умінь особистості на етапах соціалізації. Педагогіка і психологія. 2003. № 3-4. С. 141-148.
3. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання як засіб формування творчої особистості. Історія України. 2002. № 37. С. 7-9.
4. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. Початкова школа. 2004. № 10. С. 8-10.

Володимир Ковальчук, Софія Корніцька
(Дрогобич, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ЗАДАЧ ІСТОРИЧНОГО ЗМІСТУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Формування мотивації учіння молодших школярів є однією з найважливіших проблем педагогічної теорії та практики. Педагоги, психологи, методисти розглядають різні аспекти даної проблеми. Результати досліджень фахівців показали, що одним з ефективних засобів формування мотивації учнів початкових класів на уроках математики є використання елементів історизму.

На нашу думку, знайомство учнів з історією математики означає продумане, планомірне використання на уроках фактів з історії математики. Ця робота повинна проводитися на уроках різного типу та на різних етапах уроків з математики. Вчитель має чітко усвідомлювати наступне [3]:

1. З якою метою пропонується даний історичний матеріал.
2. В якій формі подається (повідомлення учнів, повідомлення вчителя, вікторина, історична задача тощо).
3. Як організована при цьому діяльність учнів.

Очевидно, що мета використання елементів історизму визначає їх місце на уроці. Зміст історичних відомостей може бути різним, а саме: біографія відомого математика, історія виникнення математичних результатів, узагальнення відомого із шкільного курсу математичного твердження, історія походження певного символу, тлумачення математичної термінології тощо.

Форми подання історичної інформації також можуть бути різними: коротка бесіда, екскурс, розв'язання задачі, демонстрація та пояснення певного рисунку.

Очевидно, що організація і проведення таких уроків вимагає великих зусиль учителів. Ефективність таких уроків можна підвищити, якщо залучити до підготовки самих учнів (виготовлення малюнків, підготовка повідомлень).

На нашу думку, такі уроки з математики дозволяють показати учням, що математика – жива наука, яку створили і продовжують розвивати люди. Це сприяє підвищенню інтересу учнів до вивчення

математики, формуванню їх критичного мислення та наукового світогляду, що є одним з основних завдань сучасної школи.

Народна мудрість говорить, що, не знаючи минулого, неможливо зрозуміти справжній сенс сьогодення і мету майбутнього. Це, звичайно, стосується й математики.

У математичній літературі, в підручниках завжди приділялася велика увага цікавим старовинним задачам різних народів і епох, оскільки вважалося, що елемент цікавості полегшує навчання, розвиває пізнавальну активність. До цікавих завдань ми відносимо задачі з цікавим змістом або цікавими способами розв'язання, математичні ігри, завдання, що стосуються цікавих властивостей чисел і геометричних фігур.

Патріотизм – це любов до рідної землі та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Історичне джерело патріотизму – це формування прив'язаності до традицій своїх предків, землі, на якій ти народився, рідної мови, народних традицій та культури. Одне із напрямлень – виховання почуття патріотизму – в деякій мірі реалізується на уроках математики.

При вивченні певної теми можемо використовувати історичні дати, події, географічне розташування рік, озер, міст України. Велике значення мають отримані знання учнями на уроках природознавства, читання, громадянської освіти, в повсякденному житті.

Історичні задачі – це задачі, збережені історією, що передаються від покоління до покоління. Це задачі з давніх історичних пам'яток, створені відомими математиками або іншими історичними постатями, з давніх підручників і трактатів, журналів та інших друкованих джерел, а також задачі з математичних фольклорів різних народів. Багато задач, які дійшли до нас із сивої давнини, цікаві не стільки в математичному, скільки в історичному розумінні: вони дають можливість сучасникам оцінити рівень розвитку математики в різні часи [1].

Математичні задачі, збережені для нас історією, дають можливість учням отримати додаткову теоретичну інформацію, допомагають з'ясувати роль і місце математики в практичній діяльності людей, пробуджують інтерес та любов до предмета, потяг до самостійної творчості, прояв ініціативи і кмітливості, критичного ставлення до нових фактів. Ряд задач сприяють естетичному вихованню учнів, дають можливість учителю врахувати інтереси і нахили окремих учнів, здійснювати диференційований підхід до навчання. Під час розв'язування таких задач буде доречним проведення невеликих історичних екскурсів.

Окрім того, у процесі розв'язання математичних задач з історичним контентом в учнів природним чином можуть бути сформовані якості, що властиві творчій особистості.

Використовуючи історичні задачі, ми відворюємо історичний і культурологічний фон епохи, зв'язки математики з конкретними практичними потребами певної епохи і країни, зв'язки математики з розвитком інших наук, зокрема, з гуманітарними науками, з економікою, із соціальною структурою суспільства, які мали і мають значний вплив на розвиток науки, мистецтва, духовного життя. Аналіз навчально-методичної літератури показує, що історичні задачі відрізняються від звичайних задач, до яких звикли учні. Різницю можна спостерігати у формулюванні умови і питання задачі, у характері даних до задачі значень величин, у виборі можливого підходу до розв'язання задачі [2].

Крім того, розв'язуючи історичні задачі, учні зустрічаються з невідомими для них поняттями – стародавніми одиницями виміру тощо, які зараз не використовуються тому, що світ бачиться крізь призму шкільних підручників, він чітко детермінований і в ньому нема місця тій історичній спадщині, що, крім усього, виявляє внесок окремих народів і вчених у певні епохи. Буває, що пошук розв'язування історичної задачі викликає серед учнів великі труднощі, і це не дивно, бо деякі задачі відображають шлях, пройдений людством за великий проміжок часу, іноді довжиною у людське життя. Вашій увазі пропонуємо ряд історичних задач, які можуть на практиці задовольнити потребу у формуванні й розвитку загальнокультурної компетентності учнів.

Література:

1. Євтушенко Н.В., Коваленко О.І. Історичні задачі як засіб формування і розвитку загальнокультурної компетентності. Навчально-довідковий посібник. Вид. 1-е. - Чернігів: ЧОІППО імені К.Д. Ушинського, 2011. 56 с.
2. Коротаєва Є.В. Навчальні технології в пізнавальній діяльності школярів. Директор школи. 2008. №2. С. 18-23.
3. Романовська Д. Методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів Психолог. 2006. № 11. С. 13-15.
4. Сухін І.Г. Цікаві матеріали: початкова школа. К. 2004. 240 с. (Майстерня вчителя).

Леся Колток, Марія Вороблевська
(Дрогобич, Україна)

САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ НА УРОКАХ ЯДС У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Підвищення рівня природничих знань учнів початкових класів, формування вмінь і використання їх на практиці – одне з невідкладних завдань загальноосвітньої школи. Успішне розв'язання його багато в чому залежить від систематичного виконання учнями різних видів самостійних робіт на уроці.

Самостійна робота учнів завжди була невід'ємною частиною процесу навчання, вона виникає там, де завдання вчителя вимагає активної розумової діяльності, ініціативи і застосування раніше одержаних знань, умінь і навичок на практиці. Дидактика переконливо довела, що ця робота стимулює всі пізнавальні процеси в учнів і разом з тим підсилює формування таких рис особистості, як активність і самостійність. Завдяки цьому школярі свідоміше сприймають навчальний матеріал і швидше засвоюють його [2, 50].

Питання самостійної роботи учнів, зокрема під час вивчення природничої освітньої галузі, цікавили багатьох вчених і педагогів, таких як: Т.М. Байбара, Н.М. Бібік, О.Я. Герд, М.М. Коваль, О.Я. Скаткін, О.Я. Савченко, Г.П. Пустовіт, та ін.

Самостійну роботу можна і треба здійснювати на всіх етапах уроку «Я досліджую світ»: під час перевірки якості знань, засвоєння нового матеріалу, закріплення його. Вона може здійснюватися учнями шляхом вивчення тексту нового матеріалу, виконання вправ, роботи з ілюстраціями, проведення спостережень, дослідів, виконання практичної роботи. Застосовувані відповідно до змісту навчального матеріалу, ці види самостійної роботи спрямовують діяльність дітей на розвиток мислення, а також і свідомого засвоєння знань і умінь учнів. Вибір того чи іншого виду самостійної роботи при вивченні природничих предметів залежить від вікових особливостей учнів, рівня їх знань, умінь і навичок, специфіки природничої ОГ, дидактичної мети уроку, його типу і структури, методів навчання, а також від педагогічної майстерності вчителя.

Самостійна робота – це вид навчальної діяльності, при якому учень під керівництвом вчителя виконує навчальне завдання, використовуючи при цьому необхідні розумові або фізичні зусилля. Виникає вона там, де завдання вчителя вимагає активної розумової діяльності, ініціативи учнів, для застосування ними раніше одержаних знань, умінь і навичок на практиці [2, 51].

Самостійна робота учнів у навчанні найважливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями, вміннями і навичками. Часто і правильно застосовувана самостійна робота розвиває довірливу увагу дітей, виробляє у них здатність міркувати, запобігає формалізму в засвоєнні знань і взагалі формує самостійність як рису характеру. Це зумовлює обов'язковість і різноманітність самостійних робіт.

На кожному уроці можуть бути самостійні роботи різного дидактичного призначення: перевірні, підготовчі, навчальні.

Основна функція перевірних самостійних робіт - контролююча, хоча і їм теж властиві елементи навчання.

Щоб актуалізувати опорні знання учнів, їх вміння і навички, потрібні для сприймання нового матеріалу, майже на кожному уроці вчитель пропонує дітям підготовчі самостійні вправи. Це можуть бути усні й письмові вправи на повторення, зіставлення певних фактів, правил, способів дій, попереднє читання й спостереження, розгляд картин та ілюстрацій, складання описів, замальовок якихось об'єктів, знаходження даних.

До навчальних самостійних робіт відносять ті, які пропонують дітям для самостійного засвоєння нового матеріалу.

Самостійна робота на уроці – органічна частина навчального процесу. Тому методика її проведення визначається специфічними особливостями кожного предмета, змістом теми, рівнем підготовленості учнів [4, 20].

Плануючи самостійну роботу, вчитель має: 1) визначити її місце в структурі уроку; 2) знати вимоги до учнів на даному рівні оволодіння матеріалом; 3) передбачити труднощі, які можуть виникнути під час роботи у різних групах дітей; 4) правильно визначити зміст і обсяг завдань; форму їх подачі; тривалість самостійної роботи; 5) дібрати потрібний дидактичний матеріал; 6) знайти раціональний спосіб перевірки роботи [1, 37].

Самостійну роботу залежно від її мети можна проводити на різних етапах уроку. Щоб розвивати пізнавальні здібності дитини, їй слід пропонувати для самостійного ознайомлення і новий матеріал.

Форму самостійних завдань бажано урізноманітнювати, щоб працювали різні види сприймання і пам'яті: зорова, слухова, моторна. Не варто перевантажувати якийсь один вид сприймання.

Результативність самостійної роботи залежить і від того, як вчитель зуміє поєднати способи виконання завдань: усні з письмовими, фронтальні з індивідуальними.

Самостійна робота має велике освітнє значення. У процесі її застосування забезпечується глибоке, цілеспрямоване пізнання, бо при цьому учні безпосередньо сприймають виучувані об'єкти і явища. Доведено, що самостійна робота підсилює формування і розвиток таких рис особистості, як активність і самостійність, завдяки їй учні свідоміше сприймають навчальний матеріал і швидше засвоюють його. Тому самостійна робота посідає важливе місце в навчальному процесі. Її можна і треба здійснювати на всіх етапах уроку з природознавства: під час засвоєння нового матеріалу, закріплення вивченого, перевірки

якості знань [3, 85].

Істотною є роль самостійної роботи і для інших форм навчання: екскурсій, домашніх навчальних завдань, завдань на пришкільній навчально – дослідній ділянці. Заключні екскурсії, які є підсумковими після вивчення відповідної теми або розділу і мають закріпити, поглибити і розширити набуті знання в класі, передбачають значну самостійність у виконанні виділених завдань, що спрямовані на пояснення певних процесів, явищ, складних взаємин між об'єктами і навколишнім середовищем [5, 39].

Велику роль в освітньому процесі відіграє домашня самостійна робота. При її виконанні учні продовжують своє навчання. Види самостійної домашньої самостійної роботи у початкових класах можуть бути найрізноманітніші. Це – читання тексту з підручника, додаткової літератури, виконання завдань за зошитом самостійної роботи, проведення нескладних дослідів (перехід води з рідкого стану в твердий, вирощування насіння) тощо.

Таким чином, самостійна робота в початкових класах – обов'язковий компонент процесу навчання. Її роль, зміст, тривалість, способи керівництва визначаються метою вивчення певного матеріалу, його специфікою та рівнем підготовки школярів.

Література:

1. Байбара Т.М., Коваль Н.С. Вибір методів вивчення нового матеріалу на уроках природознавства. Поч. школа. 1990. № 9. С.35-39.
2. Кисельов Ф.С. Самостійні роботи на уроках природознавства. Поч. школа. 1993. № 11. С. 49-54.
3. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В., Гончарова К.Д. Методика викладання природознавства: Навчальний посібник. К.: Вища школа, 1990. 302 с.
4. Пустовіт Г.П. Фенологічні спостереження. Поч. школа. 1994. № 4. С. 19-23.
5. Савченко О.Я. Важливий прийом вивчення природи. Поч. школа. 2006. № 6. С. 38-41.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Колток Леся Богданівна.

**Леся Колток, Інна Галас
(Дрогобич, Україна)**

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Професія вчителя початкових класів наближена до мистецтва та містить у собі широкі можливості для творчої реалізації особистості педагога. Професійна підготовка потребує від студентів не лише потужної системи знань у галузі психолого-педагогічних, фундаментальних, професійно орієнтованих дисциплін і методичних умінь, але й вияву особистісних якостей.

Учитель, що володіє високим рівнем індивідуально-творчої продуктивності, може віднайти власний стиль у розв'язанні педагогічних ситуацій, володіє унікальними методами і прийомами, підходами до кожної дитини, здатний досягати високих результатів у сфері професійної діяльності у галузі початкової освіти.

Сутністю інноваційних процесів в освіті є вивчення, узагальнення і розповсюдження передового педагогічного досвіду та впровадження досягнень психолого-педагогічної науки у практику. Проте проблема освітньої інноватики знаходиться у стані розробки. Цьому сприяє загострення суперечностей між фундаментальними науковими знаннями і складністю їх практичного використання, між фазою створення нового педагогічного знання і його досвідного впровадження як інноваційного [5, 28].

В умовах освітніх реформ особливе значення у професійній освіті придбала інноваційна діяльність, спрямована на введення різних педагогічних нововведень. Вони охопили всі сторони дидактичного процесу: форми його організації, зміст і технології навчання, навчально-пізнавальну діяльність.

До інноваційних технологій навчання відносять: інтерактивні технології навчання, технологію проектного навчання і комп'ютерні технології.

Технології проектного навчання

Технологія проектного навчання розглядається як гнучка модель організації навчального процесу в професійній школі, орієнтована на творчу самореалізацію особистості учня шляхом розвитку його інтелектуальних та фізичних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей в процесі створення нових товарів і послуг. Результатом проектної діяльності є навчальні творчі проекти, виконання яких здійснюється в три етапи.

Технологія проектного навчання сприяє створенню педагогічних умов для розвитку креативних здібностей і якостей особистості учня, які потрібні йому для творчої діяльності, незалежно від майбутньої конкретної професії [3, 230].

Комп'ютерні технології

Комп'ютерні технології навчання - це процеси збору, переробки, зберігання і передачі інформації навчають за допомогою комп'ютера.

Застосування комп'ютерних технологій у системі професійної освіти сприяє реалізації наступних педагогічних цілей:

- розвиток особистості учня, підготовка до самостійної продуктивної професійної діяльності;
- реалізація соціального замовлення, обумовленого потребами сучасного суспільства;
- інтенсифікація освітнього процесу в професійній школі [3, 231].

Інтерактивні технології навчання

Суть інтерактивного навчання у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх його учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де всі є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою. Під час інтерактивного навчання всі вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими, критично мислити, приймати продумані рішення [4, 85].

Групові методи:

1. *Робота в парах.* Учні (студенти) працюють в парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думками і дає змогу швидко виконати вправи, які у звичайних умовах є інколи місткими або неможливими (обговорити подію, твір, взагалі інформацію, зробити підсумок уроку, взяти інтерв'ю один в одного, проанкетувати партнера). Після цього один з партнерів доповідає перед колективом про результати.

2. *Робота в трійках.* По суті, це ускладнена робота в парах. Найкраще в трійках проводити обговорення, обмін думками, підведення підсумків чи, навпаки, виокремлення несхожих думок.

3. *Змінювані трійки.* Цей метод трохи складніший: всі трійки отримують одне й те ж завдання, а після обговорення один член трійки йде у наступну, ще один у попередню і ознайомлює членів новостворених трійок з набутком своєї.

4. *2+2=4.* Дві пари окремо працюють над вправою протягом певного часу (2–3 хвилини), обов'язково доходять до спільного розв'язання, потім об'єднуються і діляться набутим. Як і в парах, необхідним є консенсус. Після цього можна або об'єднати четвірки у вісімки, або перейти до групового обговорення.

5. *Карусель.* Учні (студенти) розсаджуються у два кола – внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухається. Можливі два варіанти використання методу – для дискусії (відбуваються «попарні суперечки», причому кожен учасник внутрішнього кола має власні, неповторювані докази), чи для обміну інформацією (учні із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані).

6. *Робота у малих групах.* Найсуттєвішим є розподіл ролей: «спікер» – керівник групи (стежить за регламентом під час обговорення, зачитує завдання, визначає доповідача, заохочує групу до роботи), «екретар» (веде записи результатів роботи, допомагає при підведенні підсумків та їх виголошенні), «посередник» (стежить за часом, заохочує групу до роботи), «доповідач» (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи групи). Можливим є виокремлення експертної групи з сильніших учнів. Вони працюють самостійно, а при оголошенні результатів рецензують та доповнюють інформацію.

7. *Акваріум.* У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі класу, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки [2; 70].

Фронтальні методи:

1. *Велике коло.* Учні (студенти) сидять у колі і за чергою за бажанням висловлюються з певних питань. Обговорення триває, поки є бажання висловитися. Вчитель може взяти слово після обговорення.

2. *Мікрофон.* Це різновид великого кола. Учні швидко за чергою висловлюються з цієї проблеми, передаючи один одному уявний «мікрофон».

3. *Незакінчені речення.* Дещо ускладнений варіант великого кола: відповідь учня – це продовження незакінченого речення («Можна зробити такий висновок...», «Я зрозумів, що...»).

4. *Мозковий штурм.* Загальновідома технологія, суть якої полягає в тому, що всі учні за чергою висловлюють абсолютно всі, навіть алогічні думки з цієї проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань.

5. *Аналіз дилеми (проблеми).* Учні у колі обговорюють певну дилему (простіше) чи проблему (складніше, бо поліваріантно). Кожен каже варіанти, що складаються внаслідок вибору.

6. *Мозаїка.* Це метод, що поєднує і групову, і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми [1; 18].

Усі ці форми роботи мають місце у навчально-виховному процесі як середньої загальноосвітньої школи, так і вищих навчальних закладів, зокрема педагогічних.

Таким чином, сучасна професійна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах просто неможлива без використання нових освітніх інтерактивних технологій, які допомогли зібрати воедино основні факти про самостійну роботу, індивідуальний підхід, диференціацію навчання, запропонувати деякі способи підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Література:

1. Активні та інтерактивні методи навчання. К.: ЦІППО АПН України, 2003. 32 с.
2. Боровская О.Р. Використання інтерактивних форм навчання в українській школі. 2001. №4. С. 70-71.
3. Гейко І. Використання педагогічних інновацій. З досвіду роботи. Тема. – 2004. № 3/4. С. 229-232.
4. Ельникова О.В. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / Редкол.: Т.І. Суценко (відп. ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя. 2002. Вип. 24. С. 84-88.
5. Комар О. Інтерактивні технології — технології співпраці. Початкова школа. 2005. №2. С. 28-30.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Колток Леся Богданівна

**Леся Колток, Марія Гнатишак
(Дрогобич, Україна)****РОЛЬ ПРИРОДИ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері освіти та виховання, мета якої – формувати конкурентно здібну, творчу особистість, яка спроможна до самовизначення, до самореалізації та самовдосконалення.

Проголосивши людину найвищою цінністю, наша держава стала на шлях втілення гуманістичних ідей у педагогічну теорію і практику. Тому навчання у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкриття усіх закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності й творчості. Розвиток творчих здібностей має бути невід'ємною умовою змісту усіх навчальних предметів початкової школи, органічно доповнювати освітній процес, щоб забезпечити єдність знань, умінь і навичок учнів та їхніх творчих можливостей.

Розвиток творчих здібностей – це вміння використовувати знання в нестандартних ситуаціях, розвиток психічних процесів. Розвиток творчих здібностей включає і розвиток мислення – вміння узагальнювати, перетворювати знання в гнучкі системи, творчо аналізувати ситуацію.

Розвивати творчість – означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність у навчанні. Маленький учень добре вчиться лише тоді, коли він переживає успіх, хоча б невеликий.

Проблема розвитку творчого мислення школярів є особливо актуальною у наш час. Адже саме зараз, як ніколи, нашій країні потрібні люди, здатні приймати нестандартні рішення, які вміють творчо мислити. Сприятливі можливості для цілеспрямованого творчого розвитку школярів має, безумовно, початкова ланка освіти. Оскільки дітям 6-10 років від природи властива емоційність та чутливість до образних вражень, багатство та кольоровість уяви, невтомна допитливість, відкритість до оточуючого світу. Вони із задоволенням беруть участь у різних видах творчих завдань, схильні до фантазування, імпровізацій [1, 175].

Проблемою розвитку творчого мислення займалися вітчизняні і зарубіжні вчені (М. Коновальчук, М. Лук'яненко, С. Максименко, Р. Стенберг).

Здатність до творчості є умовою орієнтації людини у швидкозмінних і швидкоплинних процесах у світі, умовою не тільки адаптації до них, а й власної життєтворчості. Творчість - необхідна умова повноцінного життя людини, яка сприяє її становленню як творця і проектувальника власної долі, особистості з високим рівнем культури і духовності.

Феномен творчості, його механізми, можливості керування творчим процесом на сьогодні ще недостатньо вивчені.

Творче мислення - це мислення, результатом якого є відкриття принципово нового або вдосконаленого рішення того чи іншого завдання. Творче мислення спрямоване на створення нових ідей. Здатність до творчого мислення в якійсь мірі має, напевно, кожен [7, 75].

Мислення тісно пов'язане з творчістю, проте творчі і розумові процеси не можна ототожнювати. Мислення є одним з видів пізнання, творчість ж у свою чергу можлива не тільки в сфері пізнання, а й, наприклад в русі, співі, мистецтві і т.д [7].

Аналізуючи сутність творчого мислення, психологи вважають, що головним параметром креативного мислення (якщо концептуально його розглядати у зв'язку з дивергентним мисленням) є швидкість.

Параметр швидкості є дуже важливим, оскільки вловлює і фіксує власне дивергентні ідеї. Наступним за значенням параметром є оригінальність. Якщо виходити із базових уявлень про креативність, то власне оригінальність потрібно трактувати як центральний параметр, оскільки продукування нових ідей (критерій новизни) є базовою ознакою креативного мислення. Тобто наявність нових (оригінальних) ідей потрібно розглядати як необхідну умову дивергентного мислення. Але оригінальність є багатообразною. Це визнає і сам Психологами й педагогами визначено не тільки основні етапи розвитку творчого мислення, але й психологічні складові творчої діяльності, які характеризують рівень розвитку творчості на кожній стадії. Отож, такими складовими є:

- гнучкість розуму;
- систематичність і послідовність мислення;
- діалектичність;
- готовність до ризику та відповідальності за прийняте рішення [3, 64].

Говорячи про гнучкість розуму, то вона складається із здібності до відокремлення суттєвих ознак з безлічі випадкових і здатність швидко перебудовуватися з однієї ідеї на іншу. Люди з гнучким розумом зазвичай одразу пропонують значну кількість варіантів рішень, комбінуючи та переставляючи окремі елементи проблемної ситуації [6].

Щодо систематичності і послідовності мислення, то вони дозволяють людям керувати процесом творчості. Без систематичності й послідовності мислення гнучкість може перетворитися на «перегони ідей», коли рішення до кінця не продумуються. У цьому випадку людина, яка має багато ідей, не може вибрати серед них потрібну. Вона нерішуча та залежна від тих, хто її оточує. Завдяки систематичності всі ідеї зводяться до певної системи і послідовно аналізуються. Доволі часто за такого аналізу абсурдна на перший погляд ідея перетворюється і відкриває шлях до вирішення проблеми.

Дуже часто відкриття народжується за поєднання здавалося б непоєднуваного. Саме цю здатність назвали діалектичністю мислення. Наприклад, тривалий час такі явища, як бездротова передача мовлення на відстань, польоти на апаратах, важчих за повітря, запис і зберігання звуку здавалися непридатними для розв'язання. Людина, яка мислить діалектично може чітко сформулювати протиріччя і знайти спосіб його вирішення.

У дітей здібності до творчості складаються поступово, вони проходять декілька етапів розвитку. Ці етапи спливають послідовно: перед тим, як бути готовою до наступного етапу, дитина повинна обов'язково оволодіти якостями, що формуються на попередніх етапах. Таким чином, виділяють такі три етапи, які проходить у своєму розвитку творче мислення: наочно - дійове мислення, причинне мислення, евристичне мислення [6].

На кожному з них необхідно формувати певні вміння, за допомогою яких розвивається творчий інтелект особистості. При цьому педагог повинен правильно підібрати проблемну ситуацію на певному етапі розвитку продуктивного мислення.

Велике розмаїття визначень творчого мислення (продуктивне, евристичне, самостійне, дивергентне, креативне) відображає складність природи даного психологічного процесу, а тому неможливо виробити загальні еталони та стратегії розвитку для всіх його проявів.

Помічено, що стиль мислення багато в чому залежить від системи освіти в цілому. В даний час в освітньому процесі початкової школи учень не включений в процес активного пошуку, «відкриття» нових явищ і фактів, тобто традиційна освіта не ставить перед собою мету розвитку творчого мислення молодших школярів [5, 3].

Але при цьому слід зазначити, що молодший шкільний вік є найбільш сензитивним періодом для розвитку творчого мислення. Більшість вчених стверджують, що творче мислення слід розвивати у людини вже зі шкільної лави за допомогою методів, форм та засобів, які спонукають учнів до активного творчої мислення, до гнучкості суджень, швидкості та оригінальності відповідей. Творче мислення розвивається тільки тоді, коли учні стикаються з навчальними проблемами, для вирішення яких немає готових зразків. Продуктивність мислення залежить від створення оптимальної робочої атмосфери, творчого клімату.

Процес творчості включає три етапи: породження (генерації) ідей, аналізу та доопрацювання висунутих ідей і вибору з декількох ідей кращих. У життєвих ситуаціях не завжди присутні всі названі етапи творчого процесу [11, 16].

Отже, вивчивши і проаналізувавши психолого-педагогічної літературу по цій темі, можемо визначити, що творче мислення - мислення, пов'язане зі створенням або відкриттям принципово нового суб'єктивного знання, з генерацією власних оригінальних ідей.

Література:

1. Байбара Т.М. Методика викладання природознавства у початкових класах. К.: Освіта, 2001. 424 с.
2. Біда О.А. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. 400 с.
3. Коновальчук М.В. Розвиток творчості молодших школярів: система літературних завдань. К.: Шкільний світ, 2010. 120 с.
4. Лук'яненко М.С. Розвиток творчого мислення молодших школярів. Обдарована дитина. 2002. №5. С. 16.
5. Кульчицька О.І. Дивергентне мислення як умова розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку. Обдарована дитина. 1999. №1. С. 2-6.
6. Максименко С.Д. Індивідуальні особливості мислення дитини. К.: Знання, 1977. 48 с.
7. Стенберг Р. Типи мислення: шляхи до розуміння способу дій учнів. Рідна школа. 2001. №4. С. 75-76.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Колток Леся Богданівна.

Леся Колток, Віра Комар
(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Серед організаційних форм навчання природничої освітньої галузі у початковій школі особливе місце займає позаурочна робота. Вона об'єднує тих учнів, які цікавяться предметом, хочуть більше знати про природу, брати участь у різноманітних заходах, пов'язаних із її вивченням. Позаурочна робота включає індивідуальні, групові та масові види занять. Вони будуються з урахуванням навчального матеріалу, з вільно обраної тематики з урахуванням інтересів учнів. Зміст позаурочних занять має доповнювати та поглиблювати програмні знання учнів, розширювати їх світогляд, формувати практичні вміння та навички [6, 125].

Своїми цікавими організаційними формами позаурочна діяльність викликає певний емоційний настрій, є сильним важелем мотивації навчання. Позаурочна робота з природничої освітньої галузі та її роль розвитку особистості молодшого школяра має значення у сучасній школі, де успіхів домагаються учні, які прагнуть виявляти свою індивідуальність у прийнятті рішень, виявляють творчий підхід у вирішенню навчальних завдань.

Позаурочна робота з природничої освітньої галузі - форма різноманітної організації діяльності учнів після уроків під керівництвом вчителя, передбачена освітньою програмою.

У вітчизняній педагогіці розробляли теорію позаурочної роботи О. Біда, О. Ліннік, Л. Нарочна, Г. Ковальчукта ін.

Позаурочна діяльність є складовою освітнього процесу, однією з форм організації вільного часу учнів. Позаурочна діяльність розуміється сьогодні переважно як діяльність, що організовується у позаурочний час для задоволення потреб учнів у змістовному дозвіллі, їх участі у самоврядуванні та суспільно-корисній діяльності.

Разом з тим позаурочна робота з природничої ОГ визначається як форма організації учнів для самостійного виконання обов'язкових, пов'язаних з вивченням освітньої галузі у складі інтегрованого курсу «Я досліджую світ» практичних завдань вчителя, які не вкладаються у рамки навчального розкладу за часом та не пов'язані з певним місцем їх проведення усіма учнями класу. Сучасна тенденція у роботі закладів освіти - вдосконалення позаурочної діяльності. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сучасна загальноосвітня школа якісно оновлюється, використовуючи взаємозв'язки традиційних та інноваційних підходів до організації цілісного освітнього процесу як спільної творчої життєдіяльності педагога та школяра. Вчителі прагнуть реально освоїти теорію та технологію інтеграції шкільної та позашкільної освіти, навчальних та позанавчальних занять школярів [7, 69].

Позаурочна робота – це організований педагогом вид діяльності школярів у позаурочний час, що забезпечує необхідні умови для соціалізації особистості дитини.

Різноманітна позаурочна діяльність сприяє більш різнобічному розкриттю індивідуальних здібностей дитини, які не завжди вдається розглянути під час уроку. У різних формах позаурочної роботи діти не тільки виявляють свої індивідуальні особливості, але й навчаються жити в колективі, тобто співпрацювати один з одним, дбати про своїх товаришів, ставити себе на місце іншої людини та інші взаємодії школярів у певному аспекті, що у своїй сукупності дає великий виховний ефект.

Це вітчизняний педагог К.Д. Ушинський, звертаючи увагу на позитивний вплив природи на психіку дітей, на всебічний розвиток її у процесі спілкування з природою, писав «Логіка природи є найдоступніша для дітей логіка – наочна, незаперечна. Кожен новий предмет дає можливість вправляти свідомість порівняннями, вводити нові поняття в область вже придбаних». Гострота сучасних екологічних проблем поставила перед педагогічною теорією завдання виховання у підростаючого покоління своєрідного уважного, відповідального ставлення до нього, здатного вирішувати питання природокористування, збереження та відновлення природних ресурсів. Необхідність гурткової роботи, факультативів пов'язаних з вивченням та дослідженням природи визначається не тільки тим, що діти хочуть більше пізнавати природу, а й тим, що це дозволяє їм поглибити та застосувати на практиці знання, передбачені програмою, розвивати інтерес до природи. Участь учнів у гуртках розвиває моральні почуття та норми поведінки, любов до природи та повагу до її багатств. Така форма роботи дає широке поле сприйняття відповідальності за доручену справу, ініціативи, взаємодопомоги. Любов до природи, дбайливе ставлення до її багатств приходять не відразу. Це результат цілеспрямованої діяльності та наполегливої роботи не лише у вивченні природи на уроках та в позаурочний час, а й участі учнів у охороні природи (розмноження та вирощування кімнатних рослин у школі та вдома, робота на пришкольній навчально-дослідній ділянці, збір корму для птахів тощо). Виходячи з цього, можна обґрунтувати проблему нашого дослідження, а вона полягає в наступному. Оскільки у процесі вивчення природничої освітньої галузі інтегрованого курсу «Я досліджую світ» дається мало часу на формування інтересу у школярів, для його розширення та становлення необхідно використовувати додаткові форми роботи, у тому числі і факультативи та природничі гуртки [7, 87].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження переконливо довели, що вікові особливості молодших школярів сприяють формуванню основ екологічної культури, що є метою екологічного виховання. Серед організаційних форм вивчення природничої ОГ особливе місце займає позаурочна робота. Вона об'єднує учнів, які цікавляться предметом. Такі діти хочуть більше знати про природу. Вони люблять брати участь у різних заходах, пов'язаних із її вивченням.

Позаурочна робота у процесі вивчення природничої ОГ – форма організації діяльності учнів поза уроком під керівництвом вчителя [2, 143].

Позаурочна робота включає індивідуальні, групові та масові види занять. Вони будуються з урахуванням навчального матеріалу. Від урочної роботи позаурочні заходи відрізняє вільна тематика. При організації позаурочних заходів враховуються інтереси учнів. Зміст позаурочних занять доповнює та поглиблює шкільні знання учнів. Позаурочна робота розширює світогляд, формує практичні вміння та навички. Цікава форма позаурочної роботи викликає певний емоційний настрій. Крім того, вона є потужним важелем мотивації навчання [2, 147].

Позаурочне вивчення природи сприяє пошуку найпростіших закономірностей її життєдіяльності. Позаурочне вивчення природи включає низку заходів з охорони навколишнього середовища. Можна виділити такі заходи з охорони природи: підгодівля птахів, виготовлення та розвішування шпаківень, годівничок, прибирання території шкільної ділянки, озеленення ділянки, боротьба зі шкідниками рослин, збирання лікарських рослин. Позаурочна робота з природничої ОГ різноманітна за змістом, формами організації та методами проведення [1, 143].

До принципів організації позаурочної діяльності з природничої ОГ відносяться:

- облік вікових особливостей дітей;
- наступність із навчальною діяльністю;
- опора на традиції та досвід організації аналогічної діяльності, на цінності виховної системи школи;
- свобода вибору на основі особистих інтересів та схильностей дитини [2, 129].

Завдання позаурочної діяльності з природничої ОГ:

- формування умінь з різних видів діяльності. Становлення процесу адаптації до навколишнього природного та соціального середовища.

- виховання дбайливого ставлення до навколишнього світу. Формування етичних та моральних норм, естетичних почуттів;

- закріплення практичних знань, умінь і способів діяльності;
- удосконалення самоосвіти, контролю та самооцінки;
- духовно-моральне виховання [1, 139].

Таким чином, позаурочна діяльність має не тільки навчальний ефект, а і потужний виховний ефект. Відбувається вплив духовно-моральних цінностей на розвиток особистості дитини.

Література:

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. К.: Веселка, 1998. 334 с.
2. Біда О.А. Природознавство і сільськогосподарська праця. Методика викладання. Київ; Ірпінь: ВПКФ «Перун», 2000. 400 с.
3. Баконіна Є.А. Позакласні заняття з природознавства. Початкова школа. 1999. №5. С. 15-19.
4. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/de2/5e1/5a8de25e1504c877583228.doc>
5. Мінаєва В.М. Позаурочна робота з природознавства. Мінськ, 2015. 165 с.
6. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В., Гончарова К.Д. Методика викладання природознавства. К.: Вища школа, 1990. 202 с.
7. Пакулова В.М. Методика викладання природознавства: навч.пос. для студентів. К., 1990. 192 с.

Ірина Слімаковська
(Дрогобич, Україна)

САМООСВІТА ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ

В українському суспільстві на сьогодні найактуальнішим залишається питання про конкурентоспроможність спеціалістів в умовах ринкової економіки, стрімких технологічних змін, глобалізації суспільства. Успіх вирішення даної проблеми безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, бо саме від професійної компетентності учителя залежить формування конкурентоздатності, ключових компетентностей учнів, їх спроможності увійти у світовий глобальний простір. Професійне зростання викладача коледжу є важливою складовою розвитку освітньої установи. Це охоплює підвищення кваліфікації, розвиток професійних навичок та здібностей, використання новітніх технологій та методик навчання. Щоб забезпечити ефективне професійне зростання викладачів, необхідно розробити систему навчання, яка б урахувала потреби та інтереси викладачів, а також потреби ринку праці. В результаті

такого процесу викладачі зможуть підвищити свій професійний рівень, що сприятиме якісному навчанню студентів та підготовці їх до майбутньої професійної діяльності. Удосконалення рівня професійного зростання та компетентності викладачів фахової передвищої є важливим напрямком реформування сучасної системи освіти. Отже, сучасна ситуація суспільного розвитку актуалізувала необхідність всебічного вивчення такого феномену, як «професійна зростання викладача».

Вирішальну роль у професійному становленні відіграє самоосвіта викладача фахового коледжу. В умовах сьогодення необхідне постійне розширення та вдосконалення кола знань, методичних умінь та навичок. Змінюються орієнтири освіти – змінюється й сам викладач, змінюється мета й завдання його освітньої діяльності. Сучасний педагог має бути готовим до змін, а тому доволі актуальною є проблема неперервної освіти, спрямованої на професійне становлення, вдосконалення педагогічної майстерності й підвищення кваліфікації.

Самоосвіта викладачів є важливою передумовою для їх професійного зростання і покращення якості освіти в коледжі. Викладачі, які постійно покращують свої знання і навички, можуть бути більш ефективними в роботі зі студентами та викладанні курсів. Одним з головних викликів, з якими стикаються викладачі коледжу, є швидка зміна технологій та методів навчання. Сучасний світ надає доступ до великої кількості інформації, тому викладачі повинні бути вмілими у використанні нових технологій та інноваційних підходів до навчання. Самоосвіта дозволяє викладачам оновлювати свої знання та вміння, щоб краще відповідати на ці виклики.

Сучасні вимоги до викладача фахового коледжу на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу з розвитку професійної компетентності, поглиблення його теоретичних знань та практичних умінь. Отже, проблема самоосвіти стає все більш актуальною. Завданням методичних служб на даному етапі є максимальне використання творчого потенціалу викладачів, яких сьогодні треба повернути від виконавчої дисципліни до дисципліни самостійного творчого мислення.

Окрім того, самоосвіта допомагає викладачам розвивати свою професійну кар'єру. Викладачі, які постійно покращують свої навички та знання, можуть отримувати нові можливості для просування в професії. Вони можуть стати експертами у своїх галузях та мати більші шанси на отримання посад вищого рівня. Самоосвіта також допомагає викладачам краще розуміти потреби своїх студентів. Викладачі, які постійно вивчають нові методики та підходи до навчання, можуть краще відповідати на потреби різних типів студентів. Вони можуть бути більш гнучкими у викладанні та пристосуватися до різних стилів навчання.

Отже, для того, щоб навчати, викладачу самому необхідно постійно навчатись. Прагнення до знань, психологічна готовність викладача фахового коледжу до об'єктивної потреби навчатись протягом своєї педагогічної кар'єри є безперечним гарантом його професійного становлення. Самоосвіта визнається одним із найефективніших шляхів розвитку професійної компетентності, який зумовлює наступність, послідовність післядипломної освіти педагога.

Для викладачів коледжу, самоосвіта не є одноразовою подією. Це процес, який потребує постійної уваги та зусиль. Викладачі повинні постійно вивчати нові технології, методики та тенденції в своїй галузі, щоб бути відповідними вимогам сучасної освіти.

Самоосвіта може включати в себе відвідування семінарів, конференцій, курсів підвищення кваліфікації та онлайн-курсів. Важливо також звернути увагу на самоорганізацію, коли викладачі самостійно вивчають нові теми та матеріали, зокрема за допомогою книг, наукових статей та інтернет-ресурсів. Крім того, важливо, щоб в коледжі були створені умови для самоосвіти викладачів. Наприклад, це може бути бібліотека з науковою літературою, доступ до електронних баз даних, інтерактивні технології та методична підтримка.

Досягти успіху може лише той викладач, який постійно знаходиться на сучасному рівні знань, вільно адаптується до нових тенденцій життя. Поняття «самоосвіти» трактується вченими, як: постійне поповнення професійної та загальнокультурної інформації та систематичне оновлення індивідуального й соціального досвіду. Самоосвіта є об'єктивною потребою, яка мотивується такими чинниками:

- щоденна робота з інформацією;
- творча атмосфера;
- конкуренція;
- зміни в суспільстві;
- громадська, суспільна думка.

Процес самоосвіти містить такі мотивуючі аспекти: вона є продовженням логічного ланцюга професійної освіти (школа, коледж, ВНЗ, післядипломна освіта), а також наслідком «незадоволення» професійною освітою. Тому актуальність самоосвіти викладача фахового коледжу зумовлена психологічними аспектами та специфікою педагогічної роботи: по-перше, самоосвіта повідомляє істину, яка інтерпретується відповідно до власних, часто застарілих поглядів; по-друге, педагоги обмежені у часі для отримання інформації в порівнянні з студентами [1, с. 7]. Систему самоосвіти викладача фахового коледжу можна розглядати як **сукупність складових**:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;

- самовизначення – вміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, вміння усвідомлювати свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватності своїм можливостям, форми самоосвіти, планувати, організувати робоче місце та діяльність;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- саморозвиток – результат самоосвіти.

Окрім того, програма самоосвіти включає в себе вдосконалення суспільно-політичних знань, ознайомлення з найбільш визначними досягненнями науки, збагачення літературних й естетичних уявлень, знайомство з новими тенденціями й явищами культурного життя. Особливо важливе місце займає поповнення знань з предмету, що викладається, і знайомство з новітніми даними відповідної науки, розвиток педагогічних, психологічних і методичних знань і умінь, що можливо лише при ознайомленні з відповідною новітньою літературою й регулярному читанню періодичних видань.

Самоосвіта викладача фахового коледжу безпосередньо пов'язана з рівнем сформованості у нього **системи основних педагогічних умінь**:

- вивчати необхідну літературу та передовий педагогічний досвід;
- виокремлювати з літератури, що вивчається, та передового педагогічного досвіду основні актуальні положення, факти, явища, що піднімають теоретичний та методичний рівень;
- вибирати з прочитаного та побаченого думки та методичні знахідки для апробації у власній педагогічній діяльності;
- систематизувати та розробити науково-методичне узагальнення;
- впроваджувати досягнення психолого-педагогічної науки та шкільної практики у власний досвід роботи з учнями.

Основними завданнями самоосвітньої діяльності викладача є:

- вдосконалення теоретичних знань, професійної компетентності;
- оволодіння новими формами, прийомами навчання й виховання;
- вивчення та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогіки та психології, нових педагогічних технологій;
- розвиток особистісних здібностей, професійних компетентностей [2, с. 23].

Основним змістом самоосвіти є оновлення і вдосконалення знань, що є у фахівця, його умінь і навиків з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності. У сучасному суспільстві постійна самоосвіта все більше стає умовою успіху в професійній діяльності, а також захищає від інтелектуального зuboжіння особистості.

З психологічної точки зору викладачу фахового коледжу необхідно постійно займатися самоосвітою, оскільки специфіка викладацької діяльності така, що викладачі:

- 1) знаходяться в становищі людей, завдання яких повідомляти істину, яку вони нерідко інтерпретують відповідно до своїх поглядів, що склалися за десять і більше років до моменту її повідомлення;
- 2) мають обмежені в порівнянні з учнями часові можливості для отримання інформації;
- 3) мають порівняно обмежений круг спілкування зі своїми однолітками і нерідко обмежене професійними інтересами середовище спілкування [3, с. 23].

Картина світу, що є у викладача може не відповідати реаліям, що змінилися, а отже, і істотно розходитися з картиною світу, що сприймається його студентами. Усвідомлення цієї необхідності передбачає наявність у нього адекватної самооцінки. Йому необхідно зрозуміти, що самоосвіта – шлях розвитку власної непересічності.

Методична робота, яка спонукає кожного викладача до підвищення свого фахового рівня, сприяє взаємному збагаченню членів педагогічного колективу педагогічними знахідками, дає змогу молодим викладачам вчитися педагогічній майстерності у старших і досвідченіших колег, забезпечує підтримку в педагогічному колективі духу творчості, взаємодопомоги, прагнення до пошуку [4, с. 198].

У її процесі здійснюються підвищення наукового рівня викладача, його підготовка до засвоєння змісту нових програм і технологій їх реалізації, постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методик викладання, вивчення і впровадження у шкільну практику передового педагогічного досвіду, творче виконання перевірених рекомендацій, збагачення новими, прогресивними й досконалими методами і засобами навчання, вдосконалення навичок самоосвітньої роботи викладача, надання йому кваліфікованої допомоги з теорії та практичної діяльності.

Література:

1. Гуревич Р.С. Інформатизація освіти – важливий чинник розвитку суспільства XXI століття. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 2016. – ст. 47, 5-10.
2. Степчина Л. Наукові підходи до самоосвітньої діяльності педагога / Л. Степчина // Завучу все для роботи. – 2015. – № 21. – ст. 23-31.

3. Ціпан Т.С. Професійна компетентність сучасного вчителя. Інноватика у вихованні. ст.174-184, 2016.
4. Шмиголь І. Сутність та структура професійної компетентності педагога. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 2011. – ст. 197-204.
5. Закон України «Про фахову передвищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

**Тетяна Кириченко
(Переяслав Україна)**

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Особистісне самовизначення студентської молоді активізується протягом періоду їх навчання у виші, коли «освіта та самовиховання вважаються визначальними чинниками» [7]. Проте зміна соціально-економічних умов, суперечливий вплив соціального середовища, втрата звичних ціннісних орієнтирів негативно позначаються на спрямуванні особистісного самовизначення студентської молоді. За таких умов значна частина молоді виявляється не готовою до здійснення «самостійного вибору соціальних пріоритетів, знаходження особистісних та соціальних смислів у виборі життєвого шляху, створення адекватних своїм можливостям життєвих програм, до відповіді на питання щодо змісту й призначення власного «Я».

Особистісне самовизначення майбутніх педагогів пояснює особливості їх індивідуального самовираження та самоздійснення.

Аналіз наукової літератури засвідчує варіативність підходів учених до розуміння проблеми «самовизначення особистості».

Термін «самовизначення» вживається вченими в різних значеннях та аспектах. Так, М.Р. Гінзбург говорить про самовизначення особистості в соціальному, життєвому, професійному, етичному, сімейному аспектах [1].

Згідно з розумінням, представленим у вітчизняній психології, самовизначення визначається як «центральний механізм становлення особистісної зрілості, що полягає в усвідомленому виборі людиною свого місця в системі соціальних відносин [4, 6, 9].

Важливим дослідженням для розуміння поняття «самовизначення особистості» є уявлення В.Ф. Сафіна. Згідно з цим автором, самовизначення особистості розглядається як засвоєння, прийняття певного світогляду, знаходження балансу між усвідомленням своїх суб'єктивних якостей і суспільних вимог. Самовизначення, на його думку, це «відносно самостійний етап соціалізації, сутність якого полягає у формуванні в індивіда усвідомлення мети і сенсу життя, готовності до самостійної життєдіяльності на основі співвіднесення своїх бажань, наявних якостей, можливостей і вимог, що пред'являються до нього з боку оточуючих і суспільства [8].

Спираючись на вищесказане зазначаємо, що становлення соціального самовизначення майбутнього педагога як суб'єкта навчально-професійної діяльності є найважливішою метою і завданням закладу вищої освіти. Згідно поглядів Л. Е. Орбан, що це є психологічним механізмом, що дає змогу «бачити спонукальний вплив осмісленості людського буття, перевід зовнішніх соціальних регулюючих впливів у внутрішні регулятори поведінки [5].

У дослідженнях вітчизняної психології поняття «самовизначення» розглядається як готовність людини усвідомлено й самостійно планувати та реалізовувати перспективи свого розвитку, процес активного «визначення індивідом свого місця в оточуючому середовищі», в суспільних відносинах, з'ясування «сенсу свого життя на основі особисто створеної системи ціннісних орієнтацій», здатність людини до свідомого визначення основних ліній свого розвитку.

Головним компонентом у самовизначенні особистості вчені-психологи [1, 7, 8, 9] виділяють «процес вибору», який людина здійснює свідомо і цілеспрямовано, в якому формується і реалізується «життєва позиція» особистості.

У зарубіжній психології поняття «самовизначення» розглядається як феномен «психосоціальної ідентичності», розроблена і введена в наукову термінологію Е. Еріксоном. Формування почуття ідентичності за Е. Еріксоном пов'язане з усвідомленням власної цінності і компетентності особистості. Томас Хойруп стверджує, що на процес психосоціальної ідентичності мають вплив «моделі життя», які формуються під впливом притаманного особистості «етноцентризму», «образу життя» і пов'язаного з ним «способу пізнання». У зв'язку зі сказаним слушною є теорія Е. Бернса, згідно з якою життя людини значною мірою визначається «сценарієм, що складається в ранньому дитинстві під впливом батьківських настанов». Особистість може «прожити життя, так і не зрозумівши свого «сценарію», який часом буває непродуктивним, навіть руйнівним. Звільнитись від такої залежності можна, усвідомивши своє життя, піднявшись в «площину смислів та цінностей, що дозволяє по-новому оцінити події, ситуації, обставини, життя в цілому [8].

У сучасній вітчизняній психології наявна незначна кількість концепцій соціального самовизначення особистості. Заслуговує на увагу теорія соціального самовизначення особистості З.С. Карпенко, яка базується на структурно-функціональній моделі ціннісно-смислової свідомості особистості та принципі інтегральної суб'єктності.

Важливою з точки зору нашого предмета нашого дослідження є думка І. Лисенко [3], які підкреслюють, що «самовизначення включає внутрішню перебудову особистості». Воно містить у собі оцінку свого минулого (дитинства) і сьогодення, з урахуванням тих планів і цілей, що пов'язуються з майбутнім.

Особистість, що самовизначилася, – це «суб'єкт, який усвідомив, що він хоче» (цілі, життєві плани, ідеали), що він «може» (свої можливості, нахили, дарування), що він є (свої особистісні й фізичні властивості), що від нього «чекає» колектив, суспільство [4].

Різномічне дослідження проблеми самовизначення особистості проведено Р.Ф. Пасічняк [6]. В розвідках вченого цей феномен виступає як відносно самостійний етап соціалізації особистості, сутність якого полягає в усвідомленні суспільних цінностей, готовності до здійснення самостійної життєдіяльності на основі співвідношення власних бажань, переконань, світогляду, які узгоджуються з оточуючими людьми і суспільством загалом.

У психологічному плані соціальне самовизначення особистості (як складова загального процесу становлення особистості) передбачає самовдосконалення особистості, набуття нею якостей, необхідних для самостійної й творчої побудови свого життя, а саме: інтелектуальних, емоційно-вольових, морально-ціннісних [6].

І.А. Шестопал зазначає, що важливою характеристикою сучасних умов, які впливають на соціальне самовизначення студентської молоді є відсутність чітких орієнтирів на стабільний розвиток, що досить суттєво впливає на соціалізацію студентської молоді та їх впевненість у майбутньому [9].

З точки зору Я.І. Поторій [7], у студентські роки, коли обирається життєвий шлях і структурується майбутнє для соціального самовизначення студентської молоді характерні такі тенденції:

1) руйнація традиційних форм соціалізації, заснованих на досить жорсткій визначеності життєвого шляху;

2) розширення можливостей вибору життєвого шляху, підвищення власної відповідальності;

3) оцінка свого суспільного становища із загально цивілізаційних позицій, найчастіше у порівнянні із становищем ровесників в інших (переважно високорозвинених) країнах та поява у зв'язку з цим завищених соціальних вимог.

4) посилення регіональних та національних (етнічних) відмінностей та зростання їх питомої ваги в життєвому самовизначенні молоді.

Перш ніж досліджувати особливості особистісного самовизначення майбутніх педагогів, доцільно з'ясувати передумови, які сприяють активізації особистісного самовизначення у юнацькому віці.

Аналіз наукової психологічної літератури показав, що рушійною силою самовизначення особистості в юнацькому віці вважається суперечність між «хочу-можу» і «ти зобов'язаний», які трансформуються в «Я зобов'язаний, інакше не можу». Співвідношення цих елементів, разом з ідентифікацією є механізмами самовизначення особистості [2].

Особистісне самовизначення, це є пошук індивідом свого місця у світі, яке неможливе без формування світогляду як системи знань про оточуючий світ та переконань, що відображають ставлення особистості до нього.

Ціннісні пошуки студентської молоді пов'язані також з усвідомленням сенсу життя, а також з розвитком рефлексії та самоаналізу. Для студентського віку характерна глобальна, загальна постановка питання про сенс життя і пошук такої ж універсальної відповіді на нього, що пояснюється особливостями їх мислення [4, 6, 7].

Особистість у юнацькому віці здатна адекватно розв'язати суперечність між близькою та далекою перспективами, розширити їх часові параметри (охоплення тривалих відрізків часу) і планувати своє майбутнє життя (включення свого майбутнього в систему суспільних змін). Виникає вміння розрізняти можливе і бажане. Здатність відкласти безпосереднє задоволення, праця заради майбутнього, - один з головних показників особистісної зрілості людини [2].

Отже, процес самовизначення неможливий поза усвідомленням свого місця в групі, поза наявністю особистості чіткої позиції у групових стосунках [2, 7].

Рівень усвідомлення особистістю сенсу життя, зміна діяльності, співвідношення компонентів самооцінки, що властиві певній особистості, є критеріями, за якими процес самовизначення В.Ф. Сафін поділяє на три етапи. Перший етап (молодший шкільний вік) характеризується провідною роллю навіювання, ідентифікації, відсутністю усвідомлення сенсу життя. На другому етапі (підлітковий вік) активно формується самосвідомість, спостерігається незадоволеність наявним станом речей. На третьому етапі (юнацький вік) важливу роль відіграє рефлексія, розвиваються всі компоненти особистісного самовизначення, тому можна говорити про відносну завершеність цього процесу, хоча В.Ф. Сафін вважає, що він триває до 25 років [8]. Вчений зазначає, що автор однієї з перших монографій про юнацький вік, Е. Шпрангер, вважав юність стадією духовного розвитку з основними новоутвореннями: відкриття власного «Я», розвиток рефлексії, поява життєвого плану, установки на свідому побудову власного життя [8].

Стрижневим у процесі юнацького самовизначення є усвідомлення потреби у самопізнанні та самовдосконаленні, що нерозривно пов'язане зі змістом засвоєної суб'єктом системи наукових знань», процесом формування світогляду, мотивом досягнення успіху.

Самовизначення особистості в юнацькому віці полягає не тільки у бажанні зробити своє життя кращим, а насамперед у практичному втіленні цього наміру. Здібності людини, переломлюючись крізь призму поставлених нею цілей, знаходять реальний вияв через її активну участь у відповідних видах і формах діяльності. Чим більший ступінь відповідності намічених особистістю життєвих цілей реальному способу її життєдіяльності, тим вища вірогідність досягнення бажаного результату і тим більша ступінь самореалізації особистості [1, 9].

Таким чином, можна підсумувати, що особливістю соціального самовизначення особистості майбутніх педагогів є перехід її в нову якість, а саме в соціальну зрілість та соціальну активність.

Науковці визначають різні критерії та рівні соціальної зрілості особистості. Зокрема у дослідженнях І.О. Мартинюка зазначається, що соціальна зрілість «корелює із досягненням юнаків і юнок автономності, «інтеріоризацію» (засвоєння) цінностей, здатністю самостійно вирішувати життєві проблеми [4].

Таким чином, соціальне самовизначення особистості майбутніх педагогів має ціннісно-смыслову природу. Формування життєвих планів пов'язане саме з цим рівнем самовизначення. Юнацький вік є періодом активного діалогу між суспільством, яке представлено соціокультурними цінностями, та індивідуальною ціннісно-смыслову сферою, що інтенсивно формується. Наслідком цього діалогу є набуття особистістю сенсу життя.

Маємо зазначити, що особистісне самовизначення згідно поглядів психологів базується на розвиненій самосвідомості, воно пов'язане з становленням особистості, піднесенням її соціальних спрямувань, оволодінням моральними цінностями, розвитком здатності «володарювати над своїми примхами і лікувати свої вади» [9].

Відповідальне ставлення до життя, володіння технологією розвитку вольових особистісних якостей для розробки та втілення індивідуального життєвого проекту є важливими психологічними передумовами для оптимізації особистісного самовизначення майбутніх педагогів.

Література:

1. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения. Вопросы психологии. 2000. №3. С. 15-21.
2. Грінцова О.М. Психологічні особливості авторського життєвого вибору в юнацькому віці. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2018. Том 23. Вип.1 (47). С. 43-51.
3. Лисенко І. Соціально-психологічні умови самовизначення зростаючої особистості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць. Київ: Главник, 2008. С. 377-384.
4. Мартынюк И.О. Проблемы жизненного самоопределения молодежи: опыт прикладного исследования /Отв. ред. Н.И. Соболева, АН Украины. Ин-т социологии. Київ: Наукова думка, 2003. 116 с.
5. Орбан Л.Е. Життєва перспектива особистості: акмеологічний аспект аналізу: Збірник наукових праць. Філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2006. Вип. 1. Ч. 1. С. 14-25.
6. Пасічник Р.Ф. Вплив особистісного самовизначення людини на формування її професійних здібностей. Київ: Преса України, 2005. 192 с.
7. Поторій Я.І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів. Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 2. С. 36-39.
8. Сафин В.Ф. Психологический аспект самоопределения. Психологический журнал. 2000. Т.5. №4. С. 65-73.
9. Шестопап І.А. Психологічні особливості самовизначення сучасної молоді. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2021. № 13. С. 76-79.

Інесса Платонова
(Ізмаїл, Україна)

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Увага до сім'ї та питань, що виникають усередині та навколо неї, проявляється в постійному вивченні та супроводженні сімейних проблем сучасною наукою. Це дає змогу прогнозувати розвиток сім'ї та сімейних відносин, надавати необхідну допомогу, координувати її взаємодію з іншими суспільними та державними структурами. Особливо велике значення задача формування уявлень про сім'ю набуває у період юності, тому що саме у цьому віці виникають певні передумови для створення сім'ї – потреба у любові, сексуальна орієнтація, незалежність від батьків у виборі майбутнього члена подружжя, а також під час прийняття рішення про вступ до шлюбу тощо. У зв'язку із цим у юнаків і дівчат також нагромаджуються особистісні та міжстатеві питання і проблеми сімейної сфери, що потребують власного вирішення, які молоді має навчитися вирішувати самостійно у майбутньому.

Сучасний етап розвитку суспільства, як зазначають Л. Крижановська та О. Скориніна-Погребна, характеризується перетворенням сприйняття молоддю сім'ї як соціального інституту, що пов'язано зі значною кількістю несприятливих явищ таких як, недостатній рівень мотивації створення сім'ї, зміни сприйняття сімейних цінностей, формування неповних сімей, відмова від народження дітей, пріоритет матеріальних цінностей над моральними, асоціальність взаємовідносин в родині, перекладання виховних функцій на заклади освіти. Рівень психологічної готовності молоді до шлюбу є визначальним для характеру майбутніх сімейних стосунків, при не сформованості такої готовності значно ускладнюється перехід від емоційного характеру стосунків між партнерами до регламентованих обов'язкових стосунків [3]. Результати досліджень І. Сушицької вказують на недостатній рівень готовності сучасної молоді до

створення сім'ї, до виконання подружніх та батьківських обов'язків, що в подальшому є причиною численних сімейних конфліктів, зростання кількості дисфункціональних сімей, руйнування шлюбу.

У сучасній науці питання підготовки молоді до сімейного життя розглядалися у роботах Л.Ф. Бурлачука, І.С. Волги, Т.В. Говорун, І.С. Голода, В.П. Гореліка, З.Г. Кісарчук, І.С. Кона, В.П. Кравця, Д.В. Луцека, С.Д. Максименко, В.С. Полтавської, А.М. Прихожан, та ін. У них висвітлювалися питання сучасної сім'ї на різних етапах її створення та розвитку, особливості сімейно-шлюбних уявлень та взаємин у молодіжному середовищі, проблеми та механізми формування принципів взаємодії у подружньому житті, питання родинного виховання, типології сімейних функцій в умовах розвитку сучасного суспільства. Проблеми готовності молоді до створення сім'ї, а також вивченню особливостей дошлюбної поведінки сучасної молоді присвячені праці Н. Гончарової, Т. Гурко, О. Дорохіної, Л. Шнейдер, Т. Долбик-Воробей.

Психологічна готовність до створення сім'ї – це утворення, що характеризується наявністю певної системи установок, сімейних цінностей, орієнтованих на позитивні стосунки між подружжям, а також відповідних мотивів і здібностей [6]. Підготовка студентської молоді до сімейного життя має ґрунтуватися на системі знань, умінь і навичок, здобутих під час навчання. Підготовку молоді до сімейного життя визначають як передачу необхідної суми знань і навичок щодо всіх аспектів сімейно-шлюбного життя; міжособистісних і рольових стосунків, організації домашнього господарства, питань догляду та виховання дітей, статевого виховання. Зокрема, підготовка студентської молоді до сімейного життя визначається як комплекс методів, спрямованих на становлення позитивних установок на збереження і зміцнення сім'ї, формування ціннісних орієнтацій на створення сім'ї тощо.

Під психологічною готовністю до шлюбних відносин Магдиск Л. І розуміє інтегральну характеристику, що об'єднує психологічні мотиви, знання, вміння, навички і якості особистості, які забезпечують побудову відносин подружжя у шлюбі та виражені у когнітивному, мотиваційному, операційному, емоційному та поведінковому компонентах. А. Денисенко вважає, що психологічна готовність до шлюбу – це стійкий стан особистості, що складається з системи соціальних та особистих установок, поглядів і сімейних цінностей, які орієнтовані на побудову позитивних подружніх стосунків [5].

У дослідженнях В. Сисенко готовність до шлюбу означає формування певного морального комплексу почуттів та властивостей характеру. Дослідник вводить поняття «здатність до шлюбу» та виокремлює такі його складові, як: здатність турбуватися про іншу людину, робити добро; здатність співчувати, співпереживати, «входити» в емоційний світ партнера, розуміти його, знаходити духовну єдність з ним; здатність до кооперації, співпраці, спілкування; наявність високої етичної культури, що передбачає вміння бути толерантним, розуміти та приймати іншу людину з усіма її недоліками, стримувати власні егоїстичні спрямування. На думку В. Кравця, готовність людини до шлюбу та сім'ї полягає в розумінні нею суспільного значення своїх дій, певних обов'язків між подружжям, відповідальності за сім'ю та дітей, добровільне прийняття непередбачених у сімейному житті турбот і обмежень в особистісній свободі. Саме рівень готовності до подружнього життя, на думку автора, визначає в подальшому стабільність і тривалість існування сім'ї.

Результатом підготовки є готовність студентської молоді до сімейного життя, що означає наявність у них достатніх соціально-педагогічних, соціально-психологічних, психолого-педагогічних, юридичних, економічних тощо знань із питань становлення особистості; сформованість у молодих людей навичок здорового способу життя; формування статево-рольової ідентифікації, розвиток комунікативних навичок, корекції особистих проблем, морального та духовного виховання; створення власного іміджу володіння знаннями планування сім'ї, збереження репродуктивного здоров'я, збереження та розвитку сімейних традицій; народження здорових дітей [2].

Проблематика дослідження готовності молоді до подружнього життя набуває значного поширення як у соціологічній, так і в психологічній науці. Можна виокремити поняття готовності особистості до шлюбу і сімейного життя, яке включає, зокрема, такі компоненти:

– фізична та фізіологічна зрілість майбутнього подружжя, коли чоловік здатний зачати, а жінка виносити й народити здорову дитину; при цьому існує реальна суперечність між юридично встановленим шлюбним віком, що свідчить передусім про фізичну зрілість майбутнього подружжя, і їх соціальною зрілістю, яка найчастіше настає значно пізніше;

– соціальна готовність, яка означає, що майбутні шлюбні партнери є рівноправними членами суспільства, які спроможні виконувати соціальні ролі та обов'язки, усвідомлюють правову основу шлюбу, готові взяти на себе відповідальність одне за одного і за своїх дітей, здатні матеріально забезпечити сім'ю;

– етико-психологічна готовність, що передбачає сформованість адекватних шлюбно-сімейних стосунків, уявлень майбутнього подружжя про шлюб і сім'ю, подружні і батьківські обов'язки, розуміння співвідношення між любов'ю і шлюбом; уміння цінувати особистісні якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття і ставлення до обранця; спрямованість на іншу людину; розуміння основ формування психологічно здорової сім'ї, створення сприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї і наявність відповідних умінь; при цьому для того, хто бере шлюб, важливо вміти спроектувати реальну модель майбутньої сім'ї, її уклад з урахуванням впливу способу життя батьківських сімей, матеріально-економічних можливостей, шляхів реалізації спільних планів на майбутнє;

– сексуальна готовність, орієнтація на спільність сексуально-еротичних переживань з коханим партнером іншої статі, якому людина довіряє і на чю довіру здатна відповідати, з яким вона хоче й може

поділяти відповідальність за спільну працю, продовження роду й відпочинок для того, щоб забезпечити можливості сприятливого розвитку дітей [1].

Так, Ковальов С.В. підкреслює важливість формування адекватних шлюбно-сімейних уявлень юнаків, які включають в себе формування правильного розуміння співвідношення кохання і шлюбу, подолання споживацьких тенденцій у ставленні до сім'ї та супутника життя, виховання реалістичності та цілності у сприйнятті себе та інших. Важливим аспектом готовності до шлюбно-сімейних відносин є, на думку Андрєєвої Т.В., формування еталонів мужності та жіночості. Формування статевої самосвідомості, еталонів мужності та жіночості починається з перших днів життя дитини. Однак найбільш інтенсивно розвивається в підлітковому та юнацькому віці, коли засвоєне на попередніх стадіях починає перевірятися та уточнюватись в ході інтенсивного спілкування з особами протилежної статі.

На думку Т. Л. Левицької, готовність студентів до сімейного життя є складним психологічним утворенням, що залежить від багатьох суб'єктивних та об'єктивних чинників. До суб'єктивних можна віднести: вік студентів, сприятливий для створення сім'ї та народження дитини; темперамент і характер; мотиви, що спонукають молодь до шлюбу; соціальна зрілість. Що стосується основних об'єктивних чинників, то такими є: вплив суспільної думки (страх залишитися «старою дівою», приклад друзів, які вже мають власну сім'ю); бажання батьків не пропустити вигідну кандидатуру для шлюбу дитини, широкі можливості для вибору супутника життя у навчальному закладі [4].

У дослідженнях В. Торохтія виокремлюється ряд аспектів, необхідних для психологічної готовності до шлюбу: 1) готовність прийняти на себе нову систему обов'язків стосовно свого шлюбного партнера, майбутніх дітей та відповідальності за їх поведінку; 2) розуміння прав і гідності інших членів сімейного союзу, визнання принципів рівності в людських відносинах; 3) прагнення до повсякденного спілкування та співпраці, узгодження взаємодій з представником протилежної статі, що в свою чергу передбачає високу моральну культуру; 4) уміння пристосуватися до звичок і рис характеру іншої людини і розуміння її психічних станів. Як вважає С. Пітелін, готовність – це не тільки стан особистості, але й динамічна і в той же час стійка характеристика майбутнього сім'янина. Під психологічною готовністю до шлюбу і сім'ї дослідник розуміє інтегративну якість особистості, засновану на адекватному сприйнятті молодою людиною сукупності вимог, обов'язків, соціальних стандартів поведінки, якими регламентується сімейне життя і творчому ставленні до них.

Загалом усі фактори готовності студентської молоді до створення сім'ї можна розділити на дві групи: внутрішні та зовнішні чинники. До першої групи, де розглядаються внутрішні чинники, відносяться: мотиви вступу в шлюб, психологічна сумісність партнерів, шлюбно-сімейні домагання, особливості темпераменту, відповідальність, емпатія У другу групу, тобто в зовнішні фактори, включені: характеристики дошлюбного спілкування партнерів, матеріальне становище партнерів, вплив батьківської сім'ї, вищого навчального закладу, засобів масової інформації.

Отже, можна зробити висновок, що психологічна готовність до шлюбно-сімейних відносин є багатоаспектним явищем, в основі якого лежить ряд особистісних рис і властивостей, цінностей і уявлень, навичок та умінь, що забезпечують міцність та благополуччя сім'ї.

Література:

1. Захарченко В. Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя / В.Г. Захарченко // Український соціум. – 2004. – № 1 (3). – С. 14-23.
2. Колбіна Л.А. Підготовка студентської молоді до сімейного життя [Електронний ресурс] / Л. А. Колбіна, О. В. Паскаль // Інноваційна педагогіка. - 2021. - Вип. 34(2). - С. 75-79.
3. Крижановська Л. Г., Скориніна-Погребна О. В. Особливості емоційної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин // Проблеми екстремальної та кризової психології, 2016, Вип. 20, С. 109-117.
4. Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09 / Т. Л. Левицька; Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2009. – 20 с.
5. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молоді сім'ї [Текст]: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 235 с.
6. Сидоренко А. В. Чинники, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя // Теоретичні і прикладні проблеми психології, №3(32), 2013, С. 243–247.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент, Мазоха Інна Степанівна.

Ірина Поліванова
(Ізмаїл, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТІВ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ У ВУЗІ

У складних умовах сьогодення, коли проходить процес розшарування суспільства, стосунки між членами суспільства стають прагматичнішими. У людей внаслідок цього виникають негативні емоційні стани, формується незріла самооцінка, присутня підвищена тривожність, агресивність, прояви жорстокості, замкненості, вони нерідко переживають внутрішньоособистісні конфлікти.

В останні роки ХХ століття внутрішньоособистісний конфлікт активно вивчається Ф. Василюком, Н. Пов'якель, В. Семіченко, Т. Титаренко. Так, Ф. Василюк розглядає внутрішній конфлікт як один із видів критичних життєвих ситуацій (поряд зі стресом, фрустрацією і кризою). Конфлікт виникає в результаті зіткнення двох внутрішніх спонукань, відбитих у свідомості у вигляді самостійних цінностей. Внутрішній конфлікт протікає у формі особливого „ціннісного переживання”. Показником внутрішньоособистісного конфлікту є сумнів у справжній цінності мотивів і принципів, якими керувався в житті суб'єкт [3].

Внутрішній конфлікт – це досвід наявності протилежних психологічних переконань, бажань, імпульсів чи почуттів. У галузі психології внутрішній конфлікт зазвичай називають «когнітивним дисонансом», що означає термін, який позначає суперечливі та непослідовні думки, переконання та погляди [1]. Ця душевна боротьба може відбутися в будь-якій точці життя з будь-якої теми, наприклад, стосунків, трудових зобов'язань, релігійних переконань, моральних позицій та соціальних ідеологій.

Внутрішньоособистісний конфлікт представляє собою стан структури особистості, коли в ній одночасно присутні суперечливі та взаємовиключаючі мотиви, потреби та інтереси, ціннісні орієнтири, з якими вона в даний момент не в змозі самостійно справитися, виділити для себе пріоритет поведінки. Порівняння вибору визначається балансом бажань та можливостями, необхідністю та потребою [5].

На думку Т. Маланьїної, внутрішньоособистісний конфлікт – це один із найскладніших конфліктів, який відбувається безпосередньо у внутрішньому світі людини. Життя нормальної людини – це внутрішній конфлікт, від якого нікуди не дітися. Ситуація внутрішнього напруження і протиріч не тільки природна, а й необхідна для розвитку та самовдосконалення особистості. Будь-який розвиток особистості не може здійснюватися без внутрішніх протиріч, а там, де є протиріччя, там є конфлікт. Якщо такий конфлікт у рамках норми, то він є дійсно необхідним, тому що незадоволення собою, критичне ставлення до власного «Я» як важливий внутрішній двигун змушує людину йти по шляху самовдосконалення, тим самим не лише наповнюючи змістом своє власне життя, а й удосконалюючи світ у цілому [4].

Внутрішньоособистісний конфлікт можна визначати як гостре негативне переживання, викликане тривалою боротьбою структур внутрішнього світу особистості, що відбиває суперечливий зв'язок з соціальним середовищем і затримує ухвалення якогось певного рішення. У стані такого конфлікту в людини відбувається зіткнення бажань, частина особистості відстоює певні бажання, інша відхиляє їх, власне через це виникають конфлікти потреб і цінностей (З. Фрейд) [2].

Внутрішньоособистісний конфлікт відіграє в житті людини неоднозначну роль: він може виступати і як джерело розвитку особистості, і як причина розвитку невротичних реакцій. Долаючи конфліктну ситуацію, людина знаходить можливості інтеріоризації й свідомого прийняття моральних цінностей, розвиток нових адаптивних умінь, самореалізації. Якщо вихід з конфлікту не знайдений або використання психологічних захистів не веде до усунення, зведення до мінімуму почуття тривоги або страху, то такий конфлікт є джерелом невпевненості особистості, нестійкості її поведінки, нездатності домагатися свідомо поставлених цілей.

Так, автори, що спираються на психологічний аспект внутрішньоособистісних конфліктів, виділяють три їх види. Суть конфлікту потреб полягає в тому, що потреби можуть протистояти одна одній і спонукати до різних дій. Конфлікт тут знаходиться між наявністю одних бажань і необхідністю поводитися по-іншому. Конфлікт між потребою і соціальними нормами. Дуже сильна потреба може зіткнутися усередині нас із примусовим імперативом, і, незалежно від його результату, ситуація набуде конфліктного характеру. Сутність конфлікту соціальних норм полягає в тому, що людина випробує рівнозначний тиск двох протилежних соціальних норм.

Основою внутрішньоособистісних конфліктів є ціннісно-мотиваційна сфера особистості. З цієї найважливішою сферою психіки людини пов'язана її внутрішня конфліктність, тому що саме вона відбиває різноманітні зв'язки і відносини особистості з навколишнім середовищем. Виходячи з цього, виділяють наступні основні структурні компоненти внутрішнього світу особистості, що вступають у конфлікт:

- мотиви, які відображають прагнення особистості різного рівня (потреби, інтереси, бажання, потяги і т.д.). Вони можуть бути виражені поняттям „хочу” („я хочу”);
- цінності, які втілюють у собі суспільні норми і виступають, завдяки цьому, як еталони належного. Ми маємо на увазі особистісні цінності, прийняті людиною, а також ті, які не приймаються нею, але в силу їх суспільної або іншої значимості особистість змушена слідувати ним. Тому вони позначаються як „треба” („я повинен”);

• самооцінка, обумовлена як самоцінність себе для себе, оцінка особистістю своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Будучи вираженням рівня домагань особистості, самооцінка виступає своєрідним чинником її активності, поведінки. Виражається як „можу” або „не можу” („я є”) [3].

Як наслідок, конфлікти, які спричиненні ціннісними орієнтаціями особистості, можуть мати позитивні і негативні наслідки. Такі конфлікти можуть бути конструктивними (продуктивними, оптимальними) і деструктивними (руйнують особистісні структури людини). Оптимальний внутрішньоособистісний конфлікт розглядається як основа морального розвитку.

Невідповідність між ціннісними орієнтаціями та поведінкою людини може призвести до втрати впевненості людини у своїх силах, формування стійкого комплексу неповноцінності, а іноді – і до втрати сенсу життя. Як правило, може відбутися деструкція існуючих міжособистісних стосунків у родині, на роботі. Вони можуть бути причиною підвищеної агресивності, тривожності, дратівливості в спілкуванні [6].

У дослідженнях внутрішньоособистісних конфліктів О. Анцупова, А. Шипілов, Ф. Василюк, О. Леонтьєв, В. Мерлін і С. Рубінштейн виокремлюються дві групи умов їх утворення: особистісні (внутрішні), зокрема складність внутрішнього світу, розвинена ієрархія потреб, мотивів, цінностей, високий рівень розвитку почуттів, здатність до самоаналізу, рефлексії, та ситуативні (зовнішні і внутрішні): суперечливість/ кризовість соціокультурного простору, значимість розбіжності цінностей, суб'єктивне відчуття нерозв'язності ситуації.

Внутрішньоособистісний конфлікт може породжуватися різними причинами: може бути наслідком слабкості характеру; несформованості ціннісної ієрархії людини; відсутності внутрішньої мотивації при виборі професії (несамостійний вибір професії); високого рівня вимогливості до себе (синдром відмінника); прагнення до постійного переосмислення прийнятих рішень (підвищений рівень тривожності); заниженої самооцінки.

На думку авторів, внутрішньоособистісний конфлікт виступає одним із аспектів як загальної особистісної, так і професійної соціалізації студентів вузу. Вибір спеціальності та навчання в університеті важливий для молодшої людини, оскільки пов'язаний з процесом професійного становлення (особистісного в тому числі), вступом в систему нових соціальних відносин, адаптації до нового середовища та умов в ньому, професійної ідентичності, мотивації, сенсу життя тощо. Юнацький період пов'язаний також з усвідомленням своєї громадянської позиції, вибором життєвих цінностей, професійного і кар'єрного шляху. Причому передбачає для молодшої людини більш усвідомлену участь в цих процесах і готовність взяти на себе відповідальність за наслідки прийнятих рішень [5].

Особливості внутрішньоособистісних конфліктів юнацького віку останнім часом вивчалися у роботах Н. Є. Герасимової, Т.Ю. Гущиної, Г.М. Дубчак, А.А. Букіної, М.А. Шаталіної, О.В. Козаченко. В якості детермінант виникнення внутрішньоособистісних конфліктів в даних емпіричних дослідженнях називаються особливості характеру та темпераменту, рівня домагань, самооцінки і самоставлення, рефлексії. Студентський вік поєднує в собі особливості юності та дорослості. В цей період основними є потреби в самореалізації, самовираженні, з'ясуванні сенсу життя. На основі зовсім нової соціальної мотивації розвитку відбуваються суттєві зміни у змісті і співвідношенні провідних мотиваційних тенденцій. Передусім це виявляється в упорядкуванні, інтегруванні системи потреб і світогляду, який активно формується у цю пору. Саме в цей період відбувається перехід до дорослого статусу. У складних умовах нашого сьогодення студенти часто не впевнені у своєму майбутньому, нерідко переживають негативні емоційні стани та внутрішньоособистісні конфлікти.

Внутрішні конфлікти в історії життя людини, а також успішність їх вирішення свідчать про активність і тих внутрішніх умов, які мають принципове значення для цілісного розуміння людського життя. Внутрішній конфлікт в ціннісній сфері суб'єкта на якомусь відрізку життєвого шляху – це певні емоційні страждання, коли найважливіший смисл з об'єктивних і / або суб'єктивних причин неможливо реалізувати, цінності не просто заблоковані, вони самозаблоковані [3]. Одне з основних понять, яке описує стан кризи (професійної, сімейної, смисложиттєвої тощо), є термін внутрішньоособистісний конфлікт.

При вивченні студентів часто прослідковується зв'язок самооцінки з такою рисою – як тривожність, коли висока загальна самооцінка і самоповага порівнюється з невисокою тривожністю, а невисока самооцінка – з підвищеною тривожністю. Людина включається в систему суспільних відносин, суперечливих за своєю природою. Все це впливає на її свідомість, психіку, весь внутрішній світ.

С. Герасіна вказує на існування взаємозв'язку внутрішньоособистісних конфліктів і самотності у студентів [1]. При цьому самотність є результатом внутрішньо-особистісного конфлікту. Було показано, що студенти, у яких присутні виражені внутрішньоособистісні конфлікти, мають високі показники самотності і середні або високі показники агресії, і можуть перебувати в стані фрустрації.

Таким чином, у період навчання у закладах вищої освіти актуалізуються внутрішньоособистісні конфлікти професійного самовизначення, характерні для стадій оптації, професійної підготовки і профадаптації. Крім конфліктів професійного самовизначення студентам властиві й інші види внутрішньоособистісних конфліктів. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів, що виникають у ціннісно-смисловій сфері. Конфлікти, що виникають внаслідок неузгодженості між значимістю таких життєвих цінностей, як власне здоров'я, сімейне життя і матеріальна забезпеченість і доступністю цих цінностей

Література:

1. Герасіна С.В. Психологічні детермінанти виникнення внутрішньоособистісних конфліктів у студентів професійно-навчальних закладів. Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Т. VIII. Ч. 9. 2016. С. 110-115.
2. Гущина Т.Ю. Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор соціалізації студентської молоді: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. – К., 2008. – 20 с.
3. Коберник Л.О. Ціннісні орієнтації як чинник подолання конфліктних форм поведінки / Л.О. Коберник // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. - №17. – Ч.І. – С. 175-180.
4. Маланьїна Т.М. Проблема внутрішньоособистісного конфлікту в психології // Вісник психології і соціальної педагогіки: збірник наук. праць. – 2010, № 2, С. 12–24.
5. Орлянський В.С. Конфліктологія. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
6. Романюк Л.В. Розвиток ціннісних орієнтацій студентів у навчальному процесі // Дидактика професійної школи. – Хмельницький: ХНУ, 2005. – С. 48-52.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент, Мазоха Інна Степанівна.

Людмила Туканова
(Ізмаїл, Україна)**ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СУПРОВОДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ
ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДІВ**

Новітні пенітенціарні реформи, що відбуваються в Україні, мають передумовою внутрішньодержавну політику в межах соціальної переорієнтації процесу виконання кримінальних покарань із урахуванням вимог сьогодення, а також у межах дотримання міжнародних стандартів, принципів законності, гуманізму, демократизму і справедливості, сучасної світової пенітенціарної доктрини [4]. В умовах реформування та становлення пенітенціарної системи України особливого значення набувають питання дотримання в установах виконання покарань законності та правопорядку, забезпечення належного рівня проведення соціально-виховної та психологічної роботи, що у взаємодії спрямовані на остаточну мету покарання – виправлення та ресоціалізацію засуджених. Реалізація вимог, актуальних на нинішньому етапі діяльності Державної кримінально - виконавчої служби України (ДКВС), потребує свідомого та відповідального ставлення персоналу до роботи на всіх напрямках, комплексного підходу до організації процесу відбування покарання, застосування передового вітчизняного та міжнародного досвіду.

Проблема профілактики деструктивних психічних станів є актуальною для працівників Державної кримінально-виконавчої служби тому, що виконання службових функцій пов'язане з високим рівнем емоційно-стресових навантажень. Діяльність працівників установ виконання покарань пов'язана з постійним контактом із злочинним середовищем, дефіцитом часу для аналізу обставин та прийняття рішень, відсутністю чітких алгоритмів дій у складних ситуаціях, що досить часто ускладнюється недостатньою психологічною підготовленістю, мінімізованим особистим часом, конфліктними ситуаціями та іншими специфічними особливостями професійної діяльності [1].

Тривалий вплив стресогенних чинників, наявність загрози для життя, виникнення напруги під час спілкування, підвищеного рівня дратівливості, негативізму, підозрливості, зниженої вимогливості до себе, своїх вчинків та дій зумовлюють труднощі у вирішенні службових завдань, відображаються на успішності професійної діяльності, створюють психоемоційне напруження, яке, в свою чергу, сприяє формуванню і закріпленню у працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань почуття незадоволеності змістом роботи, зниженню мотивації, виникненню широкого спектру деструктивних психічних станів, таких як: тривога, страх, напруга, фрустрація тощо.

Вивченню ролі психічних станів в контексті особливостей професійної діяльності працівників правоохоронних органів, зокрема, і персоналу кримінально-виконавчої системи, присвячені роботи українських науковців та дослідників (В.І. Анушкевич, В.О. Артем'єв, Н.С. Гук, І.В. Жданова, С.О. Ларіонов., П.В. Макаренко, В.С. Медведєв, О.В. Тімченко Т.В. Якимчук). Профілактикою негативних психічних станів працівників органів внутрішніх справ займалися І.В. Жданова, О.А. Левенець, Г.О. Литвинова, Н.Е. Мілорадова, М.Г. Самойлов.

Одним із головних досягнень останніх років щодо реформування психологічної служби є той факт, що у штатний розклад установ виконання покарань і слідчих ізоляторів введена посада психолога із роботи з особовим складом. Це обумовлено тим, що персонал цих установ працює в тяжких умовах із високим ризиком небезпеки, постійно перебуває в стресових ситуаціях, відчуває психоемоційну напругу, підпадає під негативний вплив середовища засуджених, з часом відчуває на собі прояви професійної деформації та психоемоційного вигорання. Таким чином, особовий склад, який працює з засудженими, потребує психологічної допомоги не менше, ніж самі засуджені. Працівники УВП і СІЗО наділені

законодавством держави певними повноваженнями та владою над особами, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, та залежать від їх професійності, людяності, моральних якостей тощо. Тобто, працівники установ виконання покарань і слідчих ізоляторів повинні бути психологічно готовими до роботи з засудженими та мати певні знання, навички й уміння, щоб самотійно запобігати психоемоційному вигоранню та професійній деформації. Цьому буде сприяти, комплексний підхід, а саме, психологічне супроводження та забезпечення процесів виконання покарань [1].

Психологічне супроводження та забезпечення процесів виконання покарання – це вид професійної діяльності психолога, спрямований на роботу з особовим складом пенітенціарного закладу, який передбачає комплекс заходів із забезпечення науково-методичними та практичними рекомендаціями щодо роботи з різними категоріями засуджених у межах виконання ними посадових обов'язків і профілактику та попередження негативного впливу специфічних умов праці на психіку персоналу УВП і СІЗО та запобігання проявів професійної деформації та психоемоційного вигорання. Тобто, цей вид діяльності психолога спрямований на попередження негативних наслідків для психіки персоналу особливостей специфічної професійної діяльності у місцях позбавлення волі, професійної деформації, психоемоційного вигорання, посттравматичних станів, проблем особистісного характеру тощо.

Встановлено, що професійна діяльність співробітників служби виконання покарань наповнена стрес-чинниками, які обмовлені ризиком небезпеки, раптовості, невизначеності діяльності в умовах екстремальності, а також збільшенням інтенсивності дій в умовах дефіциту часу та з причини особливого психологічного впливу спецконтингенту колонії, як носіїв антисоціальної поведінки. Всі вище перераховані чинники визначають специфіку служби виконання покарань, характеризують її як екстремальну і таку, що проходить у небезпечних умовах [2]. Екстремальний характер служби пов'язаний з постійною готовністю і можливістю використання зброї, що негативно впливає на емоційний стан працівників, психічне та соматичне їх здоров'я, якість соціальної взаємодії і, звісно, їхню психологічну стійкість і успішність професійної діяльності. Тож особливо важливим є вдосконалення підбору персоналу та його підготовленості, де вирішальну роль відіграють характеристики психологічної стійкості щодо екстремальних умов служби та ймовірного негативного впливу з боку засуджених з причини визнання їх дій та поведінки у категоріях кримінального порушення та антисоціальності. Також у низці наукових робіт зазначається, що екстремальні і особливі умови службової діяльності військових працівників ДКВСУ можуть нести для персоналу ризику психічних функціональних порушень, зниження опірності організму, порушення сну, розвитку патологічних станів, а також формування негативних якостей особистості і зниження ефективності їхньої професійної діяльності [3].

Працівники органів та установ виконання покарань нерідко перебувають у стані апатії, депресії, вчиняють суїцид, характеризуються агресивною поведінкою, конфліктністю, низьким рівнем толерантності, бажають звільнитись зі служби тощо. Усе це вказує на необхідність здійснення психологічної роботи з працівниками ДКВС України.

Служба в ДКВС України вимагає від персоналу особливої дисциплінованості, яка нерідко поєднана з небезпекою для життя та здоров'я і багато у чому наближається до військової (вартової) служби. Особливо це стосується тих осіб, які керують кримінально-виконавчим процесом та реалізують функції служби і близько взаємодіють з ув'язненими, а саме до служби адміністрації та співробітників органів і установ КВС. Служба вимагає точного дотримання розпорядку дня, суворого розподілу між ними обов'язків і точного знання, як слід діяти не лише в повсякденній діяльності, але й у випадку надзвичайних ситуацій. Загальні та конкретні обов'язки кожного співробітника суворо та точно регламентовані окремими посадовими інструкціями [6].

До основних вимог, які стосуються успішного виконання професійного обов'язку офіцера-пенітенціарія, належать: здатність до вольових зусиль, відповідальність, спостережливість, наполегливість та ініціативність, самостійність і рішучість під час виконання професійних завдань; здатність до осмислення своїх можливостей забезпечити ефективно виконання завдань в умовах невизначеної та недостатньої інформації, у тому числі й в екстремальних умовах; психологічна готовність працівника до застосування вогнепальної зброї в екстремальних ситуаціях; упевненість у собі, стабільність психічних реакцій, нервово-психічна та стресостійкість, високий ступінь саморегуляції та адаптаційних здібностей [5]. Специфіка служби в органах та установах виконання покарань вимагає не лише теоретичних знань, але й належної фізичної та психологічної підготовки.

Отже, проаналізувавши ряд наукових праць можна стверджувати, що професійна діяльність персоналу ДКВС здійснюється в несприятливих, часто екстремальних умовах, наслідком цього можуть стати порушення, які проявляються у вигляді різних деструктивних явищ. З метою своєчасної профілактики деструктивної поведінки співробітників, що виникає в результаті виконання службових обов'язків, психологи установ виконання покарань та слідчих ізоляторів активно виконують профілактичну та просвітницьку функції. Основними завданнями роботи психолога є: поширення психологічних знань серед персоналу установи, підвищення рівня психологічної культури, навчання персоналу психотерапевтичними методами, розробка програм психологічного забезпечення діяльності співробітників різних служб та ін.

Література:

1. Кушнірова Т. В. Професійно-психологічна підготовка працівників ДКВС щодо нейтралізації негативних психічних станів та профілактики суїцидальної поведінки. - К.: «МП Леся», 2014. - 60 с.

2. Левенець А. Є. Стрес-чинники в діяльності працівника пенітенціарної служби // Сучасна наука – пенітенціарній практиці: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовт. 2013 р.) / відп. ред. І. М. Копотун, С. Г. Стеценко. - Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013, С. 307-309.
3. Профілактика професійної деформації персоналу установ виконання покарань: тренінгова програма / [І. В. Пахомов, І. М. Рудніцька, В. О. Синьбок та ін.]. - Біла Церква, 2011.
4. Сахнік О. В. Психологічне супроводження професійної діяльності працівників Державної пенітенціарної служби України як ефективний засіб забезпечення їх особистої безпеки та надійності // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки, 2015, № 1 (74), С. 496-506.
5. Суліцький В. В. Особливості роботи пенітенціарного психолога з персоналом установи виконання покарань і слідчого ізолятора // Modern problems in science. Proceedings of the XIX International Scientific and Practical Conference, 2022, с. 729-733.
6. Шамрук О. П. Психологічні особливості формування організованості у майбутніх співробітників державної пенітенціарної служби України [Текст]: автореф. дис.... канд. психол. наук: 19.00.07 / Шамрук Олег Павлович; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - Київ, 2015. - 20 с.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент, Мазоха Інна Степанівна.

Олександра Юревич
(Ізмаїл, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Глибокі соціально-економічні та духовні зрушення, що відбуваються в Україні, сприяють утвердженню особистості як найвищої соціальної цінності, найповнішому розвитку її здібностей, задоволенню широких потреб, забезпеченню гармонізації міжособистісних стосунків. Практична реалізація цих завдань багато в чому залежить від самої особистості, її здатності вільно орієнтуватися в соціальному просторі, розуміти особливості розвитку й самореалізації, оволодівати науковою інформацією. Різноманітність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, зростання його системних змін зумовлюють гостру потребу розвитку потенціалу емоційного інтелекту людини задля її ефективної соціальної адаптації та успішної самореалізації. Емоційна грамотність дає школярам можливість краще розбиратися в емоційному функціонуванні людей, досягати успіху в спілкуванні з вчителями і однолітками, вирішувати виниклі конфлікти, розуміти себе, свої бажання і потреби, причини власних вчинків, а також ставити перед собою цілі і вдало їх досягати. Все це сприятливо впливає на поведінку в школі і поза школою, а також на ефективне засвоєння знань. В освітній реформі "Нова українська школа" (НУШ) особливу увагу приділяють розвитку емоційного інтелекту — соціальних та комунікативних компетентностей. Новий фокус школи — навчити учнів вибудовувати ефективні відносини з іншими і розуміти власні емоції [3].

Теоретичним підґрунтям дослідження емоційний інтелект є напрацювання таких вчених, як: Р. Бар-Он, Р. Бояцис, Д. Гоулман, М. Зайднер, М. Кетс де Вріс, Р. К. Купер, Д. В. Люсін, Дж. Майєр, Е. Маккі, Дж. Меттьюс, Р. Д. Робертс, П. Селовей та ін. Окремі аспекти емоційно-інтелектуального розвитку особистості учнів початкової школи досліджено в працях Т. Березовської, Г. Кошлани, Л. Новікової, Т. Пашко, Г. Юсупової та ін. В Україні проблемою емоційного інтелекту займалися вчені І. Ф. Аршава, О. І. Власова, С. П. Дерев'янка, Н. В. Коврига, Е. Л. Носенко.

На сьогодні спостерігається стрімке зростання інтересу науковців до вивчення емоційного інтелекту (EI), що пояснюється як відносною новизною даного поняття, так і потребами практики. Емоційний інтелект – це група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні як власних емоцій людини, так і емоцій оточуючих, тобто це певна людська здатність до дуже точного відчуття ситуації, розуміння бажань оточуючих, стійкості до стресу і впливу негативних емоцій. Люди з високим рівнем такого інтелекту добре розуміють почуття та ефективно керують своєю емоційною сферою. Саме тому під час взаємодії із суспільством поведінка таких людей більш адаптивна, вони вміють успішно діяти за будь-яких обставин, а також легко знаходять компроміси в складних ситуаціях. Як результат – комунікація з навколишнім світом вибудовується легше та краще, а цілі досягаються ефективніше й швидше [2].

У психології поняття і теорія емоційного інтелекту (здібності), емоційної компетентності як важливої умови успішності особистості застосовується відносно недавно – із 1990 р., про що свідчать дослідження зарубіжних учених (П. Селовей і Дж. Майєр, Д. Гоулман, Р. Бар-Он). Вони трактували емоційний інтелект як підструктуру соціального інтелекту, яка включає «здатність відстежувати власні та чужі почуття й емоції, розрізнати їх і використовувати цю інформацію для направлення мислення і дій». Однією з перших публікацій, присвяченою дослідженню проблеми емоційного інтелекту, є робота одного з представників гуманістичної психології П. Салоуея («Емоційний інтелект», 1990 р.). У своїй роботі П. Салоуей зазначає корінні зміни в уявленнях і про інтелект, і про емоції: він говорить про те, що розум вже не визначається

дослідниками як ідеальна субстанція, а емоції – як головний ворог інтелекту, через що ці явища набули реального значення в житті особистості [4].

В Україні проблемою емоційного інтелекту займалися вчені І. Ф. Аршава, О. І. Власова, С. П. Дерев'янка, Н. В. Коврига. Вони виділяли такі функції емоційного інтелекту, як стресозахисна, адаптивна, рефлексивна, регулятивна. В Україні також з'явилися дослідження з проблеми концептуалізації феномена, його функцій (Є. Носенко), вивчення EQ як детермінанта внутрішньої свободи особистості (Г. Березюк) та показника цілісного її розвитку (О. Філатова).

Нині відомо декілька моделей емоційного інтелекту:

1. Некогнітивна модель емоційного інтелекту Р. Бар-Она.
2. Модель емоційної компетентності Д. Гоулмана.
3. Модель емоційно-інтелектуальних здібностей Д. Карузо, Дж. Майєра, П. Селовея.
4. Двокомпонентна модель емоційного інтелекту Д. В. Люсіна.

Компонентами емоційного інтелекту є знання і навички, які визначають як розумові здібності (здатність вирішувати задачі), так і те, що може бути охарактеризоване як особливості особистості. До них належать: пізнання власної особистості (розуміння власних емоцій, упевненість у собі, самоповага, самореалізація, незалежність), навички міжособистісного спілкування (міжособистісні взаємовідносини, соціальна відповідальність, співпереживання), здатність до адаптації (вирішення проблем, оцінка реальності, вміння пристосовуватись), управління стресовими ситуаціями (стійкість до стресу, імпульсивність, контроль), домінуючий настрій (щастя, оптимізм).

Заслужують увагу й дослідження емоційного інтелекту у ракурсі вікового і соціального розвитку людини. У молодшому шкільному віці емоційний інтелект на когнітивному рівні виступає як властивість суб'єкта навчальної діяльності, яка є провідною на цьому віковому етапі, і проявляється у здатності дитини розуміти та управляти своїми емоціями і почуттями. Зі вступом до школи молодший школяр починає засвоювати багато пізнавальної інформації, що сприяє, своєю чергою, виникненню більш складних теоретичних форм мислення та розвитку інтелектуальної рефлексії як одного з найважливіших психологічних новоутворень цього віку. Дитина починає усвідомлювати зміст почуттів, набуває здатності до узагальненого переживання, «інтелектуалізації афекту». Водночас у молодшому шкільному віці відбувається розвиток довільності психічних процесів, що забезпечує уміння володіти собою, керувати своїми емоціями. Таким чином, зазначені новоутворення сприяють емоційному самопізнанню та умінню молодших школярів управляти емоціями [5].

Аналіз сучасної літератури дозволяє зробити висновок про те, що успішність особистості молодшого школяра залежить не стільки від загального рівня інтелекту і спеціальних знань, скільки від емоційної компетентності, що ґрунтується на емоційному інтелекті, саме емоційний інтелект лежить в основі регуляції і є провідним чинником успішної соціальної активності учня [6].

Дж. Мейєр і П. Селовея, розглядаючи емоційний інтелект в якості найважливішої складової життєдіяльності, стверджують, що високий емоційний інтелект школяра сприяє розвиненій самосвідомості, допомагає справлятися з перешкодами, не дозволяючи емоціям, як позитивним, так і негативним, проявлятися надмірно.

Уміння управляти власними емоціями є найважливішим чинником емоційної стійкості. За даними дослідників ця здатність емоційного інтелекту школяра корелює з розвиненими соціальними навичками, переважанням позитивних стосунків з оточуючими і близькими людьми. У цьому сенсі, емоційний інтелект виступає критерієм психологічної культури, оскільки вона визначається не стільки розвиненим самоконтролем, скільки прагненням управляти емоціями, щоб дотримуватися гуманістичних норм в стосунках з оточуючими людьми [1].

Розуміння емоцій інших людей є ключовим чинником успішності особистості школяра в міжособистісному спілкуванні, оскільки дозволяє діяти розумно в людських відносинах. Ця здатність емоційного інтелекту є інтелектуальною основою емпатії, згідно М.А. Манойлової, разом з розумінням власних емоцій, забезпечує прийняття емоційних переживань інших людей. Розуміння почуттів іншого робить людину емоційно мудрою, уміючою знайти потрібні слова в складній ситуації. Здатність управляти емоціями інших людей дозволяє особистості мотивувати іншу людину, надихати, стимулювати і підтримувати її позитивні зміни. На думку ряду дослідників, саме ця здатність емоційного інтелекту найтісніше пов'язана з лідерськими і управлінськими здібностями, коли необхідно вміти знаходити найкращі засоби впливу на іншу людину.

На основі вікових особливостей емоційного розвитку дітей цього віку, відповідно до виокремлених структурних компонентів емоційного інтелекту визначено критерії та показники розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів, а саме: критерієм розвитку когнітивного компонента є розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, а показниками його розвитку: здатність встановити факт емоційного переживання у себе чи іншої людини; розпізнати емоцію за експресивними ознаками; вербалізувати емоцію; розуміти причини, що викликали цю емоцію, та наслідки, до яких вона призведе; критерієм розвитку емоційного компонента є особливості емоційного реагування в емоціогенних ситуаціях, а показниками його розвитку: емоційне самопочуття; емоційність; емоційна стійкість; експресивність вираження емоцій; емоційне ставлення до себе та інших людей; критерієм розвитку конативного компонента є уміння управляти емоціями, як власними, так й інших людей, а показниками його розвитку: емоційний самоконтроль; емоційна саморегуляція; регуляція емоцій інших людей; емоційна креативність;

критерієм розвитку соціально-комунікативного компонента є здатність застосовувати емоційні компетенції у спілкуванні та соціальній взаємодії, а показниками його розвитку: розвинута емпатія; відсутність емоційних бар'єрів у спілкуванні; здатність легко і швидко встановлювати емоційний контакт з іншими людьми.

Молодший шкільний вік – більш сприятливий період для розвитку емоційної сфери, культури почуттів особистості. Дітям властива підвищена чутливість, вразливість, емоційність, образність сприймання; життєрадісний, бадьорий настрій; безпосередність і відвертість вираження своїх чуттєвих переживань; щире вираження власних емоційних переживань; імпульсивна реакція на стимули зовнішнього середовища; емоційна нестійкість, різка зміна настрою (від веселості до суму); неправильне розуміння невербальних проявів емоцій, що зумовлює неадекватні реакції молодших школярів; довільність психічних функцій; активний розвиток соціальних емоцій (почуття відповідальності, довіри до людей, здатність співчувати); рефлексія, самоконтроль, що впливає на розвиток емоційного інтелекту. Одним із джерел емоцій для учнів початкової школи є гра, де вони вчаться виборювати перемогу, прагнуть до успіху, контролюють волю, емоції, досягають поставленої мети, спілкуються, взаємодіють, виявляють емоції радості, захвату й суму, задоволення і образи, невдоволення, поваги, довіри, симпатії [6].

Таким чином, за допомогою емоційного інтелекту здійснюється рефлексивний аналіз емоцій, емоційний інтелект впливає на мотиваційну сферу особистості школяра, взаємозв'язаний з самоставленням, забезпечує емоційну стійкість, опосередкує успішність міжособистісних стосунків і продуктивність діяльності. Емоційний інтелект дозволяє глибше зрозуміти себе і оточуючих людей, сприяє формуванню соціальної відповідальності.

Література:

1. Житарюк В. І. Емоційний інтелект як передумова розвитку моральності дітей молодшого шкільного віку// Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12: Психологічні науки, 2008, № 23 (47), С. 83-89.
2. Калошин В. Емоційний інтелект: сутність, необхідність, підхід до визначення// Управління школою, 2007, № 33. - С. 2-16.
3. Котик Т.М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навч.-метод. посібник для вчителів початкової школи / Т.М. Котик. - Тернопіль: Астон, 2020. – 192 с.
4. Ляш О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології, 2013, Випуск 22, С. 324-335.
5. Савченко Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку // Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2014, №12, С. 12-16.
6. Шпак М. М. Емоційний інтелект як особистісний ресурс забезпечення психологічного благополуччя молодших школярів // Наука і освіта, 2016, № 5, С. 266-270.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент, Мазоха Інна Степанівна.

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ганна Алексєєва, Ірина Смоліна
(Бердянськ, Україна)

ДОДАТКОВІ МОЖЛИВОСТІ ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕСОРА MS EXCEL: РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

Актуальність: Microsoft Excel — одна з найбільш загадкових і цікавих програм в пакеті MS Office. Цікава вона численними засобами автоматизації роботи, оформлення документів і багатими обчислювальними можливостями. Загадковість її полягає в тому, що більшість користувачів застосовують лише мінімальні можливості того, що може дати їм Excel. Це тим більше дивно, що спектр можливостей програми практично безмежний: від створення простих таблиць, побудови діаграм і графіків до вирішення складних обчислювальних завдань і моделювання різних процесів[1]. Незамінний Microsoft Excel для студентів, аспірантів, викладачів, наукових працівників, фахівців різного профілю. Студентам він допомагає виконати складні обчислення для лабораторних, практичних, курсових чи дипломних робіт, а вже будучи фахівцями вони знайдуть в Microsoft Excel надійного помічника при роботі над різного роду проектами, які вимагають складних обчислень.

Мета: розглянути деякі практичні аспекти табличного процесора, які направлені на розвиток логічного мислення на прикладах нетипових завдань.

Розглянемо виконання нетипових завдань для розвитку логічного мислення [2; 4]. За допомогою програми Microsoft Excel створюється Робоча Книга із 10 Робочими аркушами, на яких є певні завдання, які потрібно було виконати за допомогою математичних та формул, створення графіків та діаграм, роботою з географічним атласом тощо.

На першій сторінці завдання «Отформатуйте клітинки за прикладом». У вкладці «Межа» вікна форматування можна налаштувати тип лінії і її колір. Тут же визначається, який межа: внутрішньої або зовнішньої. Можна взагалі прибрати границі клітинок, навіть якщо вона вже є в таблиці. У вкладці «Заливка» вікна форматування можна робити налаштування кольору клітинок таблиці. Додатково можна встановлювати візерунки. Ми обрали у вкладці "Заливка" потрібний візерунок, колір, заливку та форматування.

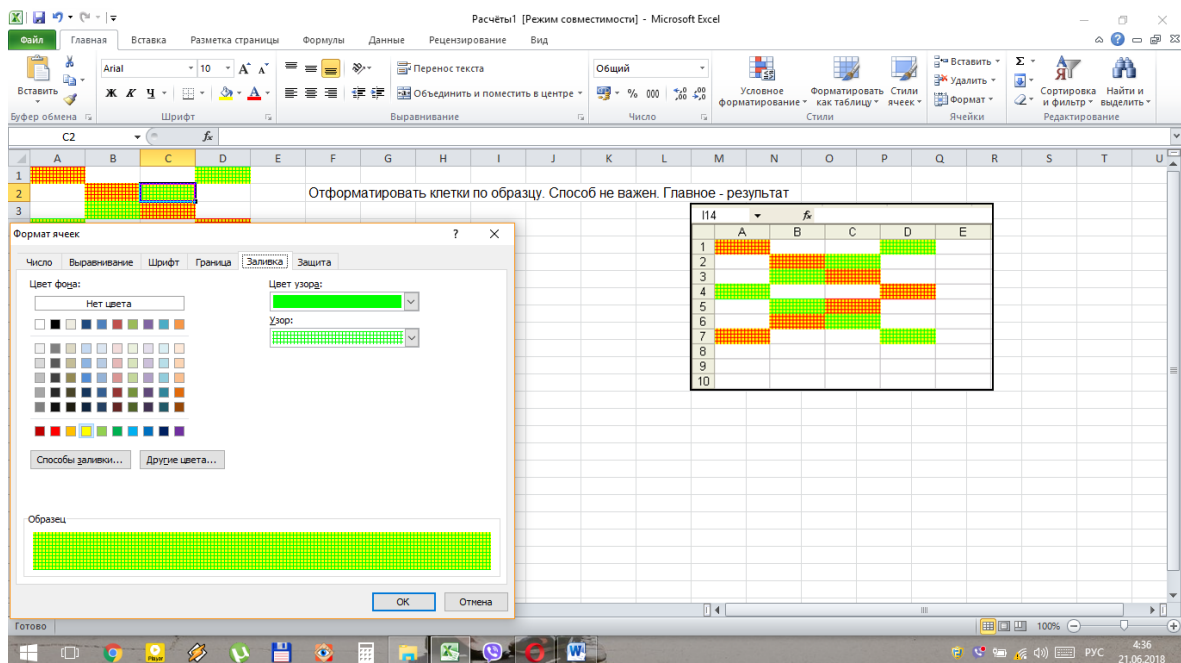

Рис. 1. Аркуш 1 «Отформатуйте клітинки за прикладом»

На аркуші 2 потрібно робити розрахунки за формулами, які указують програмі Excel порядок дій з числами, аргументами функцій, значеннями в комірці або групи комірок. Конструкція формули включає в себе: константи, оператори, зв'язки, функції, імена діапазонів, круглі дужки містять аргументи та інші формули. Щоб задати формулу для комірки, необхідно активізувати її (поставити курсор) і ввести дорівнює (=). Так само можна вводити знак рівності в рядок формул. Після введення формули натиснути Enter. У комірці з'явиться результат обчислення.

Для цього завдання «Обчисліть наступні значення». Ми використовували такі формули як: СРЗНАЧ, МАКС, МИН, СУММ, СЧЁТ, МИН, СУММКВ, СУММ.

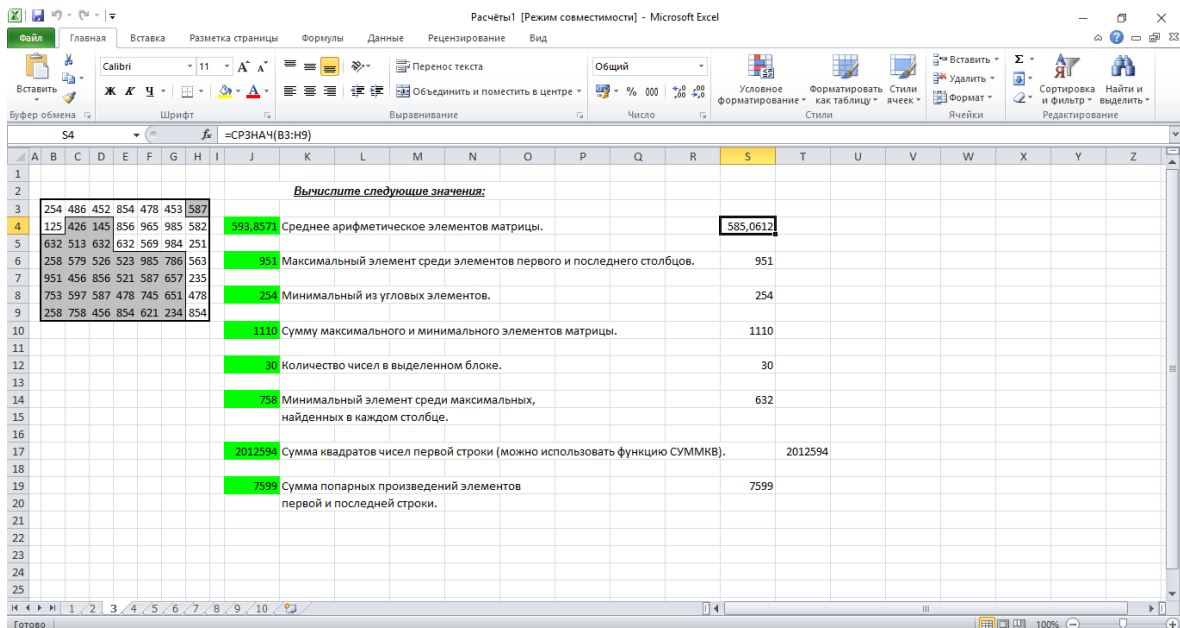

Рис. 2. Результати завдання «Обчислити наступні значення»

Одним із завдань було «Розташувати на окремій сторінці інформації про 10 найбільших рік Австралії».

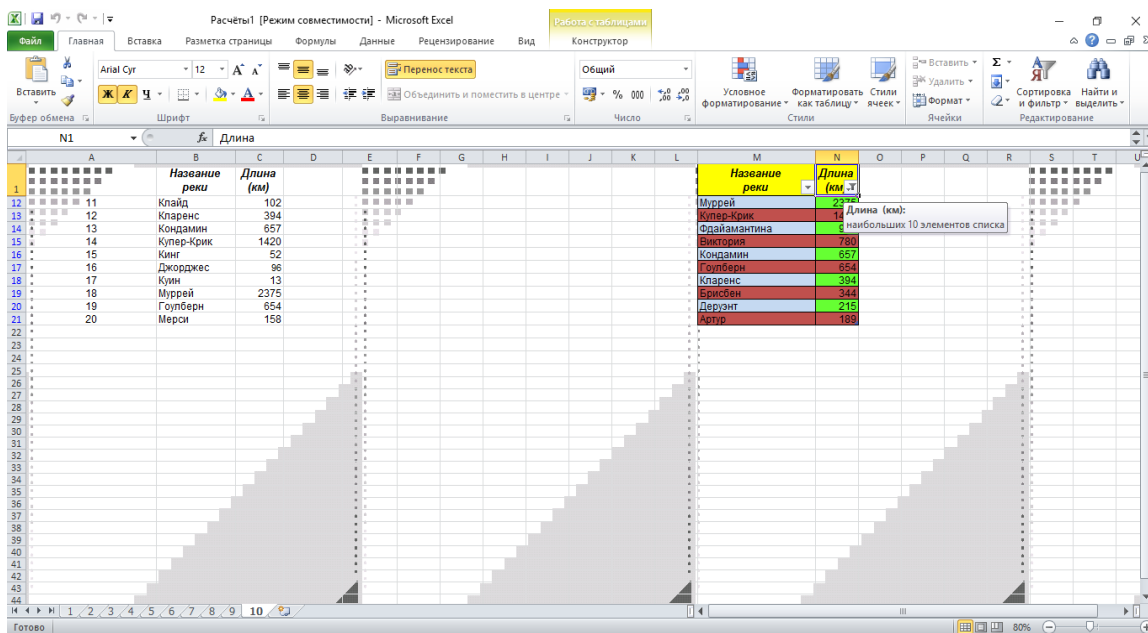

Рис. 3. Результати завдання «Розташувати на окремій сторінці інформації про 10 найбільших рік Австралії»

Натискаємо вкладку «Сортування та фільтрація», обраємо «Числовий фільтр», «Перші 10», «Від найбільшого до найменшого». Сортування — це розміщення у визначеному порядку елементів даних. Якщо дані відсортовано, то можна знайти потрібні значення, ефективніше здійснити аналіз, усвідомити закономірності тощо. Сортувати, тобто змінювати порядок розташування в рядках або у стовпчиках, можна: за зростанням – від найменшого до найбільшого; за спаданням – від найбільшого до найменшого. Символи упорядковують у відповідно до величини їхніх кодів у таблиці кодування. Самі таблиці кодування можуть бути різними. Тексти упорядковують таким чином: спочатку їх упорядковують за першими символами, потім ті тексти, у яких перші символи збіглися упорядковують за їх другими символами і т. д.

Будь яка інформація буде ефективніше сприйматися, якщо вона представлена наочно [3; 5]. Це особливо актуально, коли ми маємо справу з числовими даними. Їх необхідно співставити, порівняти. Оптимальний варіант подання – діаграми та графіки. Покажемо практичний приклад в програмі Excel. Створимо динамічні діаграми і графіки, які автоматично оновлюють свої показники.

Одним із завдань було «Побудувати діаграму/ графік».

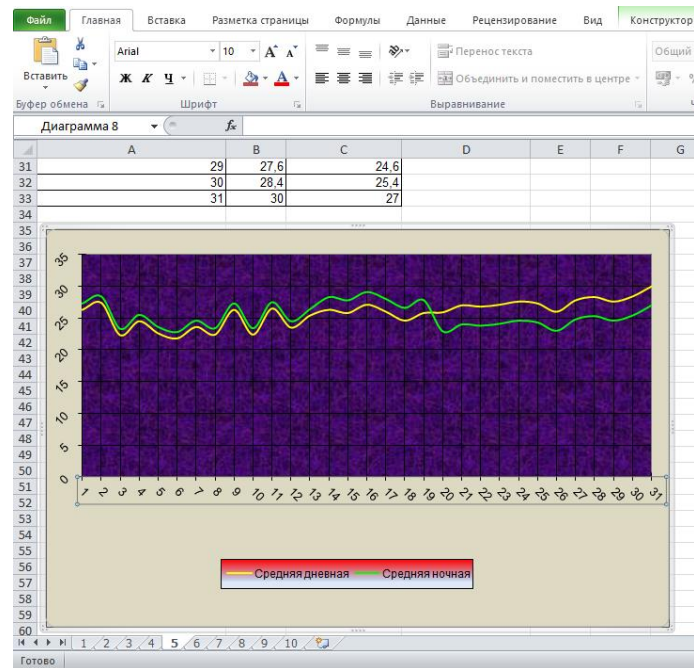

Рис. 4. Результати завдання «Побудувати діаграму/ графік»

Зробили діаграму із своїм стилем форматування за такими діями: створюємо таблицю з даними; виділяємо область значень A2:C33, які необхідно презентувати у вигляді діаграми, на вкладці «Вставка» вибираємо тип діаграми; натискаємо «Графік» (для прикладу, може бути й інший тип), вибираємо із запропонованих варіантів графіків; після вибору певного виду графіка автоматично отримуємо результат; якщо нам не подобається формат, змінюємо колір і стиль.

Висновок. За всю історію табличних розрахунків із застосуванням персональних комп'ютерів вимоги користувачів до таких програм істотно змінилися. На початку програма, як, наприклад, Super Calc, ставка робилася тільки на рахункові функції. Поруч із інженерними і бухгалтерськими розрахунками організація та графічне зображення даних мають дедалі більше значення. З іншого боку, розмаїття функцій, запропонованих такою розрахунковою та графічною програмою, повинні ускладнювати роботу користувача. Програма та бличний процесор MS EXCEL створює при цьому ідеальні передумови, тому що багато користувачів перейшли на саме використання Windows. Як наслідок, багато фірм, що створюють програмне забезпечення, почали пропонувати дуже багато програм під Windows, а кожному фахівцеві в наш час важливо знати і мати навички роботи з додатками Microsoft Office, тому що сучасний світ насичений величезною кількістю інформацією, з якою просто необхідно вміти працювати.

Література:

1. Алексеева Г. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних вузів. //Збірник наукових праць (Актуальні питання фізико-математичної освіти): випуск. – 2014. – Т. 3. – С. 184-191.
2. Алексеева Г. М. Інтерактивні комп'ютерні технології навчання./ Г. М. Алексеева. – Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – №. 6. – С. 28-31.
3. Aliksieieva H. M. Sutnist i struktura hotovnosti maibutnykh sotsialnykh pedahohiv do zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [The essence and structure of future social educators' readiness to use computer technology in their professional activities] //Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky. – 2012. – С. 9-14.
4. Serbova O. et al. Features of Economic Socialization of Children with Disabilities //Journal of History Culture and Art Research. – 2019. – Т. 8. – №. 3. – С. 162-178.
5. Shchetynina O. et al. Project Management Systems as Means of Development Students Time Management Skills // ICTERI. – 2019. – Т. 6. – С. 370-384.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Тарас Кириченко
(Переяслав, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСТОСОВУВАТИ СИЛОВІ ВПРАВИ

Із давніх часів сила та фізична краса є для людства символом гармонійного розвитку, однією зі складових ідеальної особистості. У народних переказах і міфах усіх епох обов'язково присутні герої з гарною будовою тіла та великою силою. У сучасному суспільстві, коли рухова активність обмежена умовами праці та відпочинку, регулярні заняття вправами силової спрямованості допоможуть молодому поколінню виправити дефекти будови тіла, зберегти здоров'я, а також позитивно вплинуть на професійне становлення майбутнього спеціаліста.

Концепція фізкультурно-оздоровчої освіти в Україні визначає пріоритетність методів активізації методики навчання в системі фізичного виховання студентів. Розробка цієї концепції передбачає реалізацію її у двох напрямках:

1. соціалізацію особистості студента, що враховує, в першу чергу, потреби держави і спрямована на максимальну адаптацію при навчанні у вищому навчальному закладі до потреб життєдіяльності;
2. фізичне виховання спрямоване на розкриття індивідуальних здібностей студента з урахуванням його фізіологічних особливостей, рівня здоров'я, основних інтересів і ступеня розвитку психофізіологічних якостей.

В останні роки у молоді при заняттях різними видами фізичних навантажень особливу привабливість набули вправи силової спрямованості, які ефективно впливають на корекцію тілобудови, маси тіла, загального зовнішнього вигляду, сприяють гармонізації фізичного розвитку, поліпшенню функціонального стану основних систем організму.

Враховуючи те, що сила є інтегральною фізичною якістю, застосування вправ силової спрямованості значно підвищує рівень інших рухових якостей молоді, дозволяє людині підтримувати себе в оптимальній фізичній формі, бути впевненим у собі, що дає можливість вести повноцінний спосіб життя, перебувати у гармонії з собою та навколишнім світом (Т. Круцевич, 2002). Між тим вузівськими програмами з фізичного виховання практично не передбачено проведення занять з використанням силових навантажень.

За результатами досліджень [2, 8], можна стверджувати, що заняття цим видом фізичних вправ сприяє збільшенню м'язових об'ємів і зменшенню рівня жирової тканини в організмі. Це може значно покращити тілобудову. На думку Б.М. Шияна [92], можливість покращити будову тіла людини є дуже важливим чинником у стимулюванні студентів до занять фізичними вправами.

Т. Круцевич [6] переконана, що переважна більшість людей, особливо жіночої статі, з гарною статурою пов'язують можливість бути привабливими, звертати на себе увагу, стильно та модно одягатися, досягати успіху в професійній кар'єрі і т. ін. Усе це сприяє позитивному настрою, впевненості у собі та покращує спілкування. І навпаки, у людей, які мають проблеми із статурою, досить часто виникають на цьому підґрунті різні комплекси, що стають на заваді в подальшому трудовому житті.

Результати багатьох досліджень вказують на те, що заняття фізичними вправами силової спрямованості мають численні позитивні наслідки: сприяють гармонічному формуванню тіла; збільшують м'язову масу за рахунок м'язового поперечника, у зв'язку з чим зростає сила; підвищують силову витривалість; збільшують міцність кісток, зв'язок, товщину хрящів і кількість капілярів у м'язах; сприяють зміцненню здоров'я та фізичної підготовленості; підвищують результативність у обраному виді спорту; збільшують гнучкість [2, 7, 8]. Також такі вправи зміцнюють серце, інтенсифікують рівень метаболізму; використовуються для профілактики таких захворювань, як остеопороз, артроз, артрит і т. ін.; збільшують рівень гемоглобіну та кількість червоних кров'яних тілець у крові; використовуються для реабілітації після травм м'язів та суглобів; зменшують рівень холестерину в організмі, допомагають контролювати вагу тіла та зменшувати відсоток жирової тканини; знижують стрес і напруження повсякденного життя, сприяють формуванню позитивного думки про себе, прививають дисциплінованість та підсилюють мотивацію, яка переноситься на всі інші сфери життя [8].

На думку О. Радченко [7], значення м'язової сили збільшується з огляду на те, що без її дії людина не може виконувати ніяких рухів. І саме тому ця сила є інтегральною фізичною якістю, від якої в тій чи іншій мірі залежить прояв інших рухових якостей.

Підвищення ефективності навчального процесу фізичного виховання студентів потребує більш детального вивчення сили як фізичної якості, її взаємозв'язку з іншими руховими якостями.

Отже, під силою мають на увазі властивість людини долати зовнішній опір або ж протидіяти йому за допомогою м'язових напружень.

Сила може бути зовнішньою або внутрішньою. Перша виникає внаслідок відповідних дій людини на опір вазі (прилад, партнер тощо), інша – у результаті скорочення м'язів тіла і виявляється у діях нервово-м'язової системи [3].

Залежно від характеру роботи опорно-рухового апарата та рухового завдання, сила набуває специфічні особливості, які стають більш вираженими із зростанням фізичної підготовленості людини. Основними, якісно специфічними для різних рухових дій видами прояву сили є максимальна, швидкісна,

вибухова сила та силова витривалість. У чистому вигляді силові якості виявляються надзвичайно рідко. Частіше вони є компонентами більшості рухових дій людини, тому виділення цих якостей є достатньо умовним [2].

Абсолютна сила – найбільша сила, яку проявляє людина під час максимального м'язового скорочення. Прояв абсолютної сили є домінуючим через необхідність долати значний зовнішній опір. Для порівняння сили у людей з різною вагою використовують таке поняття як відносна сила. Вона визначається відношенням абсолютної сили до маси тіла людини. Показник відносної сили зручний для порівняння рівня силової підготовленості спортсменів різної ваги [4].

Швидкісна сила – це здатність людини долати помірний опір із високою швидкістю м'язового скорочення. Швидкісну силу потрібно ототожнювати із здатністю людини максимально швидко долати зовнішній опір (від 15-20 до 70% рівня максимальної сили) у конкретній руховій дії. Вона є домінуючою в забезпеченні ефективної рухової діяльності на спринтерських дистанціях у динамічних вправах та подібних до них рухових діях. Швидкісна сила оцінюється, як правило, показником швидкості руху [8].

Вибухова сила – властивість м'язів людини виявляти граничні зусилля в максимально малий проміжок часу. До вправ, які потребують високого рівня вибухової сили, належать усі види стрибків, метань, ривок штанги тощо [41]. У фізичних вправах найбільш характерний прояв вибухової сили в умовах, коли перед робочим скороченням м'язів в основній фазі руху відбувається їх механічне розтягування, або, іншими словами, при переключенні від уступаючої роботи до долаючої в умовах максимуму динамічного навантаження, що в цей час розвивається. Ця специфічна властивість нервово-м'язового апарату отримала назву «реактивність м'язів» [1].

Силова витривалість – це властивість організму людини протидіяти утомі під час застосування відносно тривалих і великих силових навантажень. У цій силовій якості, в свою чергу, виділяють витривалість при великих м'язових напруженнях, позну статичну витривалість і локальну м'язову витривалість, що притаманна циклічним локомоціям.

Між рівнем максимальної та швидкісної сили існує позитивний взаємозв'язок за умови, коли швидкісні рухи необхідно виконувати при значному зовнішньому опорі (більше 25-30% рівня максимальної сили). Натомість, коли необхідно долати незначний опір (менше 25% рівня максимальної сили) з високою швидкістю, спостерігається негативний взаємозв'язок між цими силовими якостями [2, 5].

Між рівнем максимальної сили та силовою витривалістю можна спостерігати аналогічну ситуацію. При зовнішньому опорі більше 50% рівня максимальної сили він позитивний, а коли зовнішній опір становить менше 25% – негативний. Найбільший переніс силової витривалості спостерігається у вправах, які схожі за характером роботи нервово-м'язового апарату. Ступінь переносу залежить також від тривалості виконання вправ і величини зовнішнього опору [4, 5, 6].

Як відомо, м'язи людини можуть генерувати напруження без зміни своєї довжини і змінюючи її. У першому випадку такий режим роботи називають статичним (ізометричним), у другому – динамічним (ізотонічним) [3].

При виконанні рухових дій м'язи людини виконують чотири основні різновиди роботи: утримуючий, долаючий, поступаючий та комбінований.

Сила скорочення скелетних м'язів залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів (механізмів). До перших належать величина опору, довжина важелів, погодно-кліматичні умови, добова та річна періодика, до других – структура м'язів, м'язова маса, внутрішньом'язова та міжм'язова координація, реактивність м'язів, потужність енергоджерел, частота нервових імпульсів, рівень емоційного (вольового) напруження спортсмена та затримка дихання (натужування) [3].

Однією з основних проблем фізичного виховання є недоліки в роботі щодо формування позитивної мотивації студентів до фізкультурної діяльності. Це спонукає науковців та викладачів детально вивчати наявну проблему. На думку Д. Є. Вороніна, існує ряд об'єктивних умов і чинників, які впливають на формування мотиваційних установок до занять фізичним вихованням і спортом [4]. Першою і обов'язковою умовою для фізкультурно-спортивної діяльності є наявність вільного часу, другою – створення матеріальної бази (відповідних будівель і споруд, обладнаних необхідною апаратурою та технічним устаткуванням, а також наявність особистого одягу, взуття та різноманітного спортивного знаряддя). Для молоді людини, продовжує автор, велике значення має те, в якому одязі та взутті вона вийде на заняття, яким спортивним знаряддям буде користуватися. Цей чинник має велике значення у формуванні потреби студентів у фізичному вдосконаленні. Можливість тренуватися на сучасних, гарно оформлених, зручних тренажерах із сучасним електронним обладнанням теж позитивно впливає на формування мотивації до прояву рухової активності. Третьою умовою є цілеспрямована діяльність кваліфікованих спеціалістів в області фізкультури та спорту. Автор зазначає, що одним з основних його завдань має бути підвищення фізкультурної обізнаності студентської молоді, навчання необхідним умінням та навичкам, переконання в необхідності щоденних фізкультурно-спортивних занять для того, щоб кожна молода людина могла і хотіла робити це.

Не менш важливим чинником впливу на формування позитивних мотиваційних установок щодо занять фізичними вправами є включення в цей процес телебачення, кіно, інтернет, радіо та преси. Через ці засоби масової інформації можна вести цілеспрямовану діяльність із розповсюдження та популяризації фізкультурних занять, науково обґрунтованих порад, рекомендацій і методичних концепцій [6, 8].

Необхідно зазначити, що пропаганда фізичної культури не повинна обмежуватися показом лише однієї її оздоровчої функції. Необхідно показати, що вона потрібна не тільки для здоров'я, а й для активного відпочинку, насолоди руховою діяльністю, життям, що вона елемент людського щастя. У цьому випадку її цінність та роль значно зростають.

У розвитку потреби в фізичному вдосконаленні важливу роль відіграє мода (престиж). Вона активно сприяє залученню в діяльність, а отже, формуванню потреби в ній. Розпочавши займатися через моду будь-яким видом спорту, молода людина може захопитися і продовжити ці заняття після того, як мода вже минула. Звісно, мода на види спорту змінюється, тому використовувати її потрібно лише в комплексі з більш значними, стабільними та керованими факторами [1].

Не можна не погодитися з наступними дослідниками [1, 4, 7], які вважають, що формування позитивної мотивації студентства до прояву рухової активності залежить не тільки від наявності вільного часу, фінансових та матеріальних умов, але й від сформованості культури здоров'я кожної людини, її готовності до самооздоровлення. На думку науковців, культура здоров'я – це якісне утворення особистості, яке виявляється в єднанні духовних, біологічних, психічних і соціальних факторів, що визначають її спосіб життя і гуманістичний смисл буття. Вона зумовлює подальший розвиток усіх різновидів культур і передбачає формування людини як цілісного індивіда, охоплюючи всі сфери її життя. Культура здоров'я покликана перетворити будь-яку сферу діяльності людей у засіб фізичного та духовного самовдосконалення.

Таким чином, з'ясовано, що значна частина студентської молоді, незалежно від статі, рівня фізичної підготовленості та здоров'я, мотиваційно бажає займатися силовими вправами.

Література:

3. Андрианов В.Є. Духовний потенціал фізичної культури. Теорія та методика фізичного виховання. 2006. № 5. С. 48-50.
4. Бакурідзе В.Б. Результати анкетного дослідження зацікавленості студентської молоді до занять фізкультурою і спортом. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. С.С. Єрмакова. Харків: ХХПІ, 2002. № 3. С. 52-56.
5. Білогур В.Є. Теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих закладах освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Рівне, 2002. 18 с.
6. Воронін Д. Є. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до фізичного виховання в процесі реалізації оздоровчої парадигми. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. С. С. Єрмакова. Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2005. № 2. С. 12-22.
7. Галайдюк М.А. Мотивація до фізкультурно-спортивної діяльності студентів педагогічного профілю. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. С. С. Єрмакова. Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2003. № 4. С. 25-30.
8. Круцевич Т. Физическое воспитание как социальное явление. Наука в олімпійському спорті. Київ: Олімпійська література. 2001. № 3 С. 3-15.
9. Радченко О. Стан здоров'я студентів I-III курсів Луцького державного технічного університету. Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. Львів, 2004. Том 3. Випуск 8. С. 293-295.
10. Хрипко Л. Аналіз соціально-психологічних факторів, що визначають ефективність рухової активності студентів у процесі фізичного виховання. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2002. № 1. С. 75-78.

Олена Савенкова
(Дніпро, Україна)

ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ГАНДБОЛІСТІВ

Гандбол (ручний м'яч) – широко поширена спортивна динамічна гра. Основу гандболу складають природні рухи - біг, стрибки, метання, які сприяють гармонійному розвитку спортсмена. Навантаження мають позитивний вплив на розвиток всіх функціональних систем організму. Під впливом тренувань та змагань вдосконалюється психічна діяльність, поліпшується швидкість реакцій і орієнтування, розвивається творче мислення, рішучість і ініціативність, виховується колективізм.

Гандбол – це темпова гра, яка ведеться на великих швидкостях, які підтримуються з першої до останньої хвилини гри. Тактичні комбінації в нападі, сповнені тонкощів і несподіванок, як і відповідні дії захисників, вимагають комплексної тактичної підготовки. Правильно побудовані та сплановані заняття з гандболу забезпечують ефективний всебічний розвиток спортсменів [2, с. 288].

Тактична підготовка - це процес оволодіння теоретичними основами тактики і навичками їх використання. Основою тактичної підготовки гравця є оволодіння індивідуальними, груповими і

командними діями. Кожен гандболіст зобов'язаний знати зміст і класифікацію тактики і довести практичне виконання індивідуальних і групових дій до тактичного досвіду.

Тактичні навички - це автоматизовані компоненти свідомої дії гандболіста під час гри, які виробляються в процесі вправи. Під час застосування в стандартних умовах тактичні навички відрізняються міцністю, точністю і відповідним ритмом [4, с. 80]. Але ситуації в грі швидко змінюються і їх безліч. Причому одна тактична задача може вирішуватися різними засобами, а різні завдання - одними і тими самими.

У тих випадках, коли змагальна ситуація не відповідає виробленому стереотипу дії, і гандболіст не може знайти зв'язок між змагальною і навчальною ситуаціями, шаблонно застосовані тактичні навички ведуть до помилок. Вибір відповідного тактичного досвіду та його застосування вимагають творчого мислення.

Здатність гандболіста швидко орієнтуватися у виборі самого ефективного способу боротьби називається **тактичним мисленням**. Базою тактичного мислення є здатність швидко і правильно сприймати ігрову ситуацію, яка складається і ті основи тактичних знань, які він набуває в процесі тренування.

У навчальному процесі теоретична і практична частини тактичної підготовки повинні бути настільки узгоджені, щоб гравці здобували знання і могли їх застосовувати. Невизначені, нестійкі знання, які не відповідають рівню підготовленості, ускладнюють уявне рішення тактичних завдань [3, с. 384].

Початкове навчання тактичним діям. Навчання тактиці починається з загального ознайомлення з грою. Тренер знайомить спортсменів з основними правилами гри, формулює завдання, які повинні вирішуватися у грі, розучує з ними основні прийоми ведення гри. Щоб дати більш конкретне уявлення про майбутню спортивну діяльність, проводиться гра в гандбол за спрощеними правилами. Далі приступають до вивчення окремих тактичних дій, спочатку індивідуальних, групових, а потім і командних. В результаті всі вивчені дії становлять основу певних тактичних систем ведення гри. Така закономірність переходу від загального до приватного і назад має місце і при навчанні командним діям.

Розучування будь-якої тактичної дії має таку послідовність:

- 1) розповідь і показ на схемі або макеті;
- 2) розучування схеми дії безпосередньо на майданчику з пасивним противником (противника можна позначити стійками);
- 3) те саме, але з активним противником, який діє за певним завданням;
- 4) те саме, але з активним противником і в змагальній формі;
- 5) закріплення в двосторонній грі.

Навчання тактиці нападу. Навчання індивідуальним тактичним діям починається разом з вивченням прийомів техніки. Тренер, знайомлячи з прийомом, повинен розповісти спортсменам про призначення та застосування його в грі [1, с. 154]. Коли основи руху досить засвоєні в простих умовах, їх ускладнюють введенням різного роду перешкод. На пошук раціональних способів подолання цих перешкод і повинна бути спрямована тактика. Для навчання індивідуальним тактичним діям необхідно виконувати вправи з елементами єдиноборства.

Навчання тактиці кидка здійснюється в такій послідовності:

Перше тактичне завдання - обігравання в єдиноборстві воротаря. Для його вирішення спортсмен повинен попередньо отримати теоретичні знання про гру воротаря і про змістовий зв'язок дій воротаря та нападника. Дуже важливо, вивчаючи техніку кидків з різними траєкторіями польоту м'яча, знати:

- 1) труднощі, які створює той чи інший напрямок польоту м'яча;
- 2) найбільш вразливі місця в захисті воротаря;
- 3) найбільш вразливі місця воротаря при кидках з певних ігрових позицій. Удосконалення кидка, підбір вправ повинні йти з урахуванням всіх трьох компонентів.

Друге тактичне завдання - обігравання в єдиноборстві захисника. І в цьому випадку спортсмен повинен отримати від тренера відомості про значення способів і варіантів кидка (збоку, з нахилом тулуба і т.п.). Крім того, нападник повинен знати найбільш доцільні напрями кидка щодо захисника і намагатися маскувати свої дії обманними рухами. Спочатку кидки виконують в порожні ворота з завданням обіграти противника.

Далі в воротах встановлюють мішені, які треба влучити, обіграючи захисника. У вправі уточнюють відстань до захисника, яку необхідно дотримуватися нападаючому, застосовуючи найбільш раціональні способи кидка в залежності від поведінки захисників.

Третє тактичне завдання - обігравання одночасно захисника і воротаря. У вправах такої спрямованості спортсмен вирішує два завдання, але з конкретним варіантом вибору оптимального рішення в кожному. Теоретичною передумовою для практичного здійснення дії будуть служити знання про два варіанти кидка з закритої позиції.

При навчанні правильного застосування передачі необхідно вирішити такі завдання:

1. Разом з вивченням техніки передач у спортсменів необхідно формувати поняття про те, який спосіб передачі має більше значення. Це створює передумови для осмисленого застосування кожного способу передачі у відповідній ігровій ситуації. Тим, хто займається необхідно знати, яка має бути швидкість, спритність, точність, дальність передачі того чи іншого способу.

2. Передача з точки зору тактики - це засіб, що об'єднує гандболістів в єдину систему дій. Тому подальше вивчення застосування передач піде по шляху формування поняття про більш раціональний спосіб передачі м'яча при різному розташуванні партнерів.

3. Наступним завданням у вивченні тактики застосування передач буде освоєння прихованої передачі, тобто гандболіст повинен навчитися маскувати свій задум при виконанні передачі. Для цього вправу вводяться перешкоди. Спочатку нападники діють в більшості. Основний напрямок навчання - в створенні уявлення, як удвох обіграти одного захисника, а в трьох - двох. Спортсмени повинні засвоїти, що передавати м'яч партнеру не можна, якщо противник перебуває на уявній лінії між ними. Потрібно шукати позицію, щоб він знаходився поза цією лінією і бажано ближче до гравця, якому здійснюється передача. В таких вправах гандболіст сам починає створювати умови для передачі м'яча партнеру, передбачаючи розташування партнерів і розташування противника щодо їх. Ці вправи можна вважати допоміжними для вивчення групових дій [1, с. 156].

Навчання фінту проводять у вправах, які передбачають єдиноборство. Спочатку навчання йде з обігранням пасивного захисника. При цьому ставиться завдання, вказуються напрямки руху і способи обіграння. Далі спортсмен змінює способи обіграння для вирішення однієї і тієї ж задачі, знаходить варіанти як напрямку руху, так і поєднань обманних дій. Далі можна включати в вправу активного захисника, щоб вибір дії нападника диктувався його поведінкою. Удосконалення фінту і відступу триває в групових взаємодіях. При цьому вправи треба підбирати так, щоб гандболіст міг застосувати фінт в різних ситуаціях, ставлячи перед собою і здійснюючи конкретну задачу. Наприклад:

- а) нападаючий володіє м'ячем, застосувавши фінт, здійснює відступ від противника і кидок у ворота;
- б) нападаючий не володіє м'ячем, застосувавши фінт, робить відступ, ловить м'яч і виконує кидок.

Відкритий відступ вдосконалюють у вправах разом із застосуванням хитрощів, а прихований вимагає специфічних ситуацій. Тому навчання прихованого відступу ведеться в ігрових вправах, де орієнтиром служить гравець, який володіє м'ячем.

Навчання тактиці захисту. Навчання індивідуальним тактичним діям починається разом з вивченням прийомів техніки захисту. Причому при поясненні особливу увагу потрібно приділити вибору місця щодо нападника, моменту початку дії. Навчання завжди має проходити в єдиноборстві з нападаючим, якому даються певні завдання [4, с. 80].

Під час навчання прийомам блокування необхідно вирішити два основних завдання:

- визначити напрямки польоту м'яча;
- визначити варіанти блокування (рухоме або нерухоме).

Навчання груповим тактичним діям захисту починають разом з вивченням групових дій нападу. Все навчання будується на протидію нападаючим. Кожна групова тактична дія змушує захисників застосовувати конкретний контрприйом. Для вивчення перешкоджання нападники можуть виконувати заслін, для підстраховки потрібні паралельні дії, для проривання - особиста опіка і т.п. Починають навчання зі спільної дії двох гравців, а потім трьох і більше.

Групові дії в захисті – це підстраховка, переключення, прослизання.

Підстраховка – це вид групових дій, під час яких кожен гравець постійно готовий допомогти своєму партнеру. Застосовується під час захисту та при блокуванні.

Переключення – це вид групових дій, під час яких захисники змінюються своїми підопічними. Переключення можна здійснити під час зустрічного та хресного руху нападників. Воно здійснюється в момент, коли нападники порівнюються один з одним.

Прослизання – це вид групових дій, що дозволяють захисникам уникати заслонів і зіткнень між собою під час захисту. Застосовується частіше під час особистого або змішаного захисту

Навчання командним діям починають з ознайомлення з розстановкою гравців на майданчику і основними завданнями гравців різного плану в різних системах захисту. Удосконалення командних захисних дій потрібно вести відповідно до правил, які прийнятні для всіх видів і способів захисту: створення чисельної переваги, перетин передачі і правило протихід. Зіграність оборони, її агресивність будуть залежати від того, наскільки грамотно гандболісти зможуть здійснити в конкретній боротьбі з противником дотримання цих правил.

Тактичні командні дії у захисті поділяються на три види: особистий, зонний, змішаний захист.

1. Особистий захист – це вид командних дій, під час яких кожен захисник опікується своїм атакуючим. Від може бути організований з перемиканням і без перемикання захисників. Особистий захист застосовують у випадках:

- а) вилучений гравець в команді противника;
- б) треба розбити звичну тактику нападу;
- в) противник підготовлений слабкіше фізично;
- г) треба швидко заволодіти м'ячем.

2. Зонний захист – це вид командних дій, під час яких кожен захисник несе відповідальність за певну частину зони майданчика. Зонний захист може бути організований декількома способами: 6:0, 5:1, 4:2, 3:3.

Керуючись такими системами захисту, можна оцінити правильність дій захисника в тій чи іншій ситуації, аналізуючи вибір їх позиції. Це полегшує завдання виправлення помилок, виявлення слабких сторін оборони. Своєчасна теоретичне і практичне опрацювання конкретних варіантів допоможе швидко ліквідувати недоліки.

Для освоєння тактичних дій гандболісту необхідна спеціальна фізична підготовка. Висока швидкість пересування без м'яча і з м'ячем в процесі гри, стрибки, потужні кидки, рухи з широкою амплітудою, тривалий інтенсивний біг вимагають наявності всіх фізичних якостей: сили, швидкості, витривалості, гнучкості та спритності.

Специфічні особливості діяльності формують у гандболіста комплексне сприйняття, в основі якого лежить тонке диференціювання подразників, що надходять від різних аналізаторів: м'язово-рухового, вестибулярного, зорового, слухового, тактильного.

Література:

1. Драчук А.І. Теорія і методика викладання гандболу: Навчальний посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. – Вінниця, 2011 – 154-156 с.
2. Дубенчук А.І. Спортивні ігри з м'ячем: правила. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 288 с.
3. Игнатъева В.Я. Гандбол: учебник / В.Я. Игнатъева. – М.: Физическая культура, 2008. – 384 с.
4. Кічук С.Ф., Авраменко В.Г., Лобанков В.С., Гавралов Ю.Л. Спортивні і рухливі ігри та методика викладання (Тестові завдання) – Тернопіль, ТДПУ, 2003. – 80 с.

Лілія Томіч, БогданБузинний
(Київ, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ТА СПОРТІ ЯК СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ І ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

Ставлення до багатьох речей у житті починає формуватися з сім'ї. Школа продовжує цей процес, а в університеті молоді люди можуть остаточно утвердитися у своєму ставленні до чогось. Наприклад, до здорового способу життя та спорту. Студентське життя насичене величезним обсягом інформації, яку доводиться постійно переробляти в обмежений час. У зв'язку із цим у молоді дуже часто виникають стресові ситуації. Це негативно позначається на здоров'ї та психоемоційному стані студентів. Одним із головних засобів зниження стресу, покращення фізичного здоров'я, психоемоційного стану є систематичні заняття фізичною культурою та спортом [1, 3, 4].

Важливість цього питання складно переоцінити, оскільки завдяки заняттям спортом та здоровому способу життя загалом знижується ризик захворювань та збільшується тривалість життя. Останні десятиліття в Україні ознаменовані значним зростанням впливу фізичної культури та спорту на свідомість та суспільне життя людей, що підтверджується їхньою інтеграцією у всі сфери діяльності людини: економічну, освітню, культурну. Процеси глобалізації в сучасному світі призводять до почастищення та інтенсифікації міжнародних контактів, які стають все більш поширеними та різноманітними. За прогнозами соціологів надалі розвиток фізичної культури та спорту передбачає ще більше розмивання національних та континентальних кордонів. Вже нині очевидним є вплив західних спортивних традицій на спорт в Україні: стають дедалі популярнішими нові спортивні напрямки (кросфіт, чирлідінг), набуває широкого поширення американська модель спортивного виховання дітей, яких з раннього віку переконують, що реальна цінність спорту полягає у підготовці до досягнення життєвого та матеріального успіху.

Фізична культура – система духовних та матеріальних цінностей, способів їх виробництва та використання з метою оздоровлення людей, розвитку фізичних якостей та пов'язаних з ними здібностей [3]. Фізична культура і спорт, володіючи величезним ціннісним потенціалом, сприяють розвитку суспільства та кожної людини окремо, тому все частіше зараз про фізичну культуру говорять не тільки як про соціальне явище, але і як про стійку якість особистості. Саме фізична культура поєднує соціальне та біологічне в людині в єдине ціле, формуючись у процесі наповнення особистісним змістом цінностей та досвіду фізкультурно-спортивної діяльності.

Фізичне виховання у навчально-виховній сфері як складова частина загальної системи освіти має закласти основи забезпечення та розвитку фізичного і морального здоров'я, комплексного підходу до формування розумових і фізичних якостей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів і форм фізичного удосконалення, безперервності цього процесу тощо.

Освоєння навчальної дисципліни «Фізична культура» передбачає розвиток світогляду та мотивації студентів до здорового способу життя, їхньої готовності до застосування фізкультурно-оздоровчих методик для оптимального розвитку своїх психофізичних якостей та навичок, підвищення функціональних можливостей організму. На заняттях з фізичної культури ставляться цілі сформувати у студентів: світогляд, прийняття та реалізацію цінностей здорового способу життя, що відповідає сучасному рівню розвитку науки та суспільної практики, а також дбайливе, відповідальне та компетентне ставлення до фізичного та психологічного здоров'я, як до власного, так і інших людей; основи саморозвитку та самовиховання у фізичній культурі, готовність та здатність до самостійної та творчої фізкультурної діяльності; моральна свідомість та поведінка на основі засвоєння загальнолюдських цінностей, уміння

досягати взаєморозуміння та успішно взаємодіяти у фізкультурній діяльності, а також естетичне ставлення до світу, включаючи світ спорту.

Відзначивши важливість формування у студентів свідомої позиції стосовно цінностей фізичної культури, що сприяє їхньому соціальному та моральному благополуччю, етичним та естетичним нормам поведінки, зупинимось на цілях розвитку рухових здібностей. Викладач повинен володіти психолого-педагогічним інструментарієм мотивування студентів до самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності, так і методиками розвитку рухових здібностей. Розвиток рухових здібностей передбачає навчання основним поняттям, методикам та принципам фізичного вдосконалення, щоб у результаті майбутні фахівці були готові самостійно та оптимально для себе розвивати та адаптувати можливості свого тіла до вимог професії та життєдіяльності. При цьому важливо навчити студентів методам самопізнання своїх особливостей та можливостей, постановки індивідуальних цілей фізичного вдосконалення. Такі цілі можуть бути пов'язані з розвитком певної якості або функціональної системи, резерви якої ослаблені та/або необхідні для самореалізації.

В освіті під фізичним удосконаленням людини розуміють розвиток ним своїх психофізичних якостей з урахуванням принципів і методики тренування задля досягнення особистісно значимих цілей. Цей процес передбачає досягнення психофізичної підготовленості, що відповідає вимогам зміцнення та збереження здоров'я, високої працездатності, самореалізації. Фізичне вдосконалення супроводжує позитивне світовідчуття, активне творче довголіття, гармонійність взаємодії з іншими [1].

Основним засобом фізичного вдосконалення людини є тренування – регулярно повторювані впливи на функціональні системи, що сприяють підвищенню їх психофізіологічного резерву. Тренування готує індивіда до будь-якої суспільно корисної діяльності, полягає в основі всіх форм виховання та навчання, становить основу психофізичного та інтелектуального розвитку, оволодіння знаннями та вміннями. Успішність стратегії фізичного вдосконалення забезпечує свідоме планування тренувальної діяльності з урахуванням самопізнання. Цінність фізичного тренування полягає в тому, що за допомогою зміни фізичного навантаження (величини, характеру, змісту, тривалості, послідовності виконання, ритму, його поєднань з відпочинком) індивід може покращувати свій фізичний стан, досягати такого рівня функціональної та психофізичної підготовленості, розвитку особистісних якостей, який необхідний для повноцінної життєдіяльності та самореалізації.

Фізіологічні принципи тренування часто поєднують з педагогічними, що відбивають різні сторони єдиного процесу підвищення функціональних можливостей людини. До фізіологічних відносяться принципи: систематичності, послідовності, поступовості збільшення, варіативності, доступності, індивідуалізації та всебічності навантажень [2, 4]. Педагогічні принципи засновані на психологічних дослідженнях, знаннях про навчання рухам, перенесення та збереження навичок тощо [1, 3]:

1. Ретельне планування тренування з урахуванням потреб та індивідуальних особливостей, тих хто займаються, для раціоналізації їх рухової діяльності (постановка мети та завдань, вибір відповідних методів та засобів тренування, визначення часу на різні вправи, взаємодії тощо, можливі корективи при несподіваних змінах ситуації (погане самопочуття, погодні умови тощо)). Тренування більш ефективні, якщо ті, хто займаються (особливо, з досвідом у цій сфері) беруть участь у їх плануванні та підборі вправ, адже вони знають значно більше про свої індивідуальні особливості, рухові здібності та фізичні якості.

2. У тренуванні має бути передбачена як фізична, так і психологічна розминка для підготовки до наступної більш напруженої роботи. Індивід може розминатися самостійно, спілкуватися з товаришами групи і звикати до соціальним і фізичним умовам, у яких має працювати. Якщо не з фізіологічної, то з психологічної точки зору проведення розминки є доцільним. Вона може спричинити позитивні психологічні ефекти. Дослідженнями показано, що тим, хто вірить у необхідність розминки, вона справді приносить значну користь, крім того, вона може сприяти своєрідному об'єднанню групи, гравців команди.

3. У тренування регулярно слід вводити щось нове. Стонлююча одноманітність тренувань може викликати почуття нудьги, втрату до них інтересу. Тренер повинен враховувати, що прагнення нового є одним з найважливіших і властивих людині інстинктів.

4. До початку тренування тренер повинен інформувати тих, хто займається її інтенсивністю та тривалістю. Без такої інформації їхні зусилля і старання можуть бути мінімальними, бо вони подумки налаштовуються на найважчу роботу, важке тренування і докладають помірних зусиль, щоб бути в змозі його завершити. Тільки повна інформація про можливу роботу зводить до мінімуму цей ефект «розкладки».

5. Важливо дотримуватися балансу часу на цілісні дії (наприклад, в індивідуальних видах спорту), ігрові взаємодії та окремі вправи. Включення окремих вправ дозволяє тим, хто займається не тільки вдосконалювати навички та вміння, вирішувати специфічні завдання, а й вносити відоме розмаїття в тренування.

6. Відповідність вправ основним законам перенесення рухових навичок. Для цього слід дотримуватись таких положень: у вправи повинні по можливості включатися точні елементи вдосконаленого руху або навички; необхідне виконання різноманітних вправ і в різних умовах (наприклад, створення ігрових і змагальних ситуацій); той, хто тренується, повинен точно представляти сенс кожної вправи та її роль у подальшій спортивній діяльності. Це сприяє його активності та робить тренування більш ефективним.

7. Створення ділової, робочої обстановки, гарна організація тренування. Вихованці повинні відчувати, що викладач знає, про що каже, що робити далі та як це робити. Слід звертати увагу на загальний темп та ритм тренування.

8. Перенесення навантаження загально розвивального характеру на кінець тренування. Хоча традиційно на заняттях з фізичного виховання та на тренуваннях загальнорозвиваючі вправи, як правило, проводяться на самому початку, подібна практика є помилковою. Щоб бути дійсно продуктивними і викликати відповідні зміни в організмі, вправи повинні викликати у тих, хто займається, фізичну втому. А втомлена людина не зможе добре освоїти спеціально заплановані вправи.

9. Розумне та своєчасне застосування всіляких видів заохочень та покарань. Педагог повинен враховувати, що вихованці постійно «читають» та інтерпретують його міміку, жести та просто пози під час тренування. Щоб похвала, несхвалення чи запальна мова справляли ефект, ними не слід користуватися надто часто.

10. Якісне та своєчасне отримання інформації, тими, хто тренується, про свої помилки та успіхи. Важливе поєднання вказівок та зауважень тренера із внутрішніми самонаказами вихованців. Тренер повинен бути дуже уважним, виправляти помилки, тих, хто займається, в міру їх появи і не допускати їх закріплення. Бажано, щоб той, хто тренується, відчув сам рух і результати докладених зусиль до того, як педагог висловить свою думку. Іноді можна запропонувати неправильно виконати вправу для того, щоб індивід краще відчув, чого йому слід уникати. Професійна, розумна та конструктивна порада особливо цінна на початку навчання при становленні умінь та навичок.

11. Наприкінці заняття необхідна його словесно-інтелектуальна оцінка, резюме виконаного. Вихованців, на всіх рівнях їх кваліфікації, слід навчати як думаючих, свідомих людей, а чи не як роботів. Якщо можливо, можна організувати спільний перегляд відеозапису тренування.

12. Поточна корекція у плануванні подальших тренувань з урахуванням індивідуальних досягнень у попередній.

Викладені принципи поведінки викладача, тренера придатні при підборі вправ та плануванні тренувальних занять для більшості видів спорту, проведення занять з фізичного виховання зі студентами закладів вищої освіти. Заняття не лише покращують загальне самопочуття, підтримують здоров'я та роблять організм людини сильним та витривалим. За допомогою різних видів спорту, молоді люди можуть повною мірою задовольняти свої потреби у вдосконаленні, подоланні стресу та зняття зайвої нервової напруги. Якщо займатися спортом на регулярній основі можна досягти підвищення соціального статусу, крім того, задовольнити одну з найважливіших потреб – бути частиною соціальної групи. Задоволення цих потреб є найсильнішою мотивацією до занять спортом. Регулярні заняття спортом сприятливо позначаються на стані здоров'я, психологічної стабільності студентів і благотворно валяють на їхню успішність та працездатність. А освітні заклади можуть підвищувати мотиви студентів до спорту, розширюючи спектр секцій або надаючи пільгові абонементи на відвідування спортивних об'єктів.

Література:

1. Грибан В. Г., Мельников В. Л., Хрипко Л. В., Казначеев Д. Г. Фізичне виховання: підручник. / В. Г. Грибан, В. Л. Мельников, Л. В. Хрипко, Д. Г. Казначеев. Дніпро: ДДУВС, 2019. 232 с.
2. Коритко З. Медико-біологічні основи рухової активності: навч. посіб. / Зоряна Коритко. Львів: ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. 223 с.
3. Присяжнюк С.І. Курс лекцій з фізичного виховання: навчальний посібник для студентів технічних вищих навчальних закладів / С. І. Присяжнюк, Д. Г. Оленев. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2015. 420 с.
4. Теорія і методика фізичного виховання: Підручник / За ред. Т. Ю. Круцевич. К.: Олімпійська література, Т. 1, 2008. 391 с.

Поліна Шеремета
(Дніпро, Україна)

ВИТРАТИ КАТАРУ НА ЧЕМПІОНАТ СВІТУ З ФУТБОЛУ

Катар, невелика, але багата країна Перської затоки, потрапляє в заголовки газет через непромірні витрати на майбутній Чемпіонат світу з футболу 2022 року. Підготовка Катару до Чемпіонату світу з футболу стала предметом пильної уваги, і багато хто ставить під сумнів, чи виправдана сума грошей, витрачена на інфраструктуру та об'єкти. У цій статті ми проаналізуємо витрати Катару на проведення Чемпіонату світу з футболу та з'ясуємо, чим вони зумовлені.

У 2010 році Катар виграв тендер на проведення Чемпіонату світу з футболу 2022 року, обійшовши кілька інших країн, включаючи США, Австралію та Японію. Заявка Катару ґрунтувалася на його амбітних планах побудувати найсучасніші об'єкти, стадіони та інфраструктуру для проведення турніру. Багатство країни, завдяки великим запасам природного газу та нафти, означало, що вона мала ресурси для реалізації цих планів.

Однією з найбільш значних статей витрат Катару стало будівництво стадіонів. Країна планує побудувати вісім нових стадіонів і реконструювати ще три до Чемпіонату світу з футболу. Загальна вартість будівництва цих стадіонів оцінюється приблизно в 6 мільярдів доларів.

Центральним елементом стадіонних планів Катару є стадіон *Lusail Iconic Stadium*, який прийматиме фінал Чемпіонату світу з футболу.

Стадіон, який ще перебуває на стадії будівництва, буде схожий на традиційний арабський човен, або доу, і матиме місткість 80 000 глядачів. Орієнтовна вартість будівництва стадіону *Lusail Iconic Stadium* становить близько 1,6 мільярда доларів.

Окрім культового стадіону "Лусейл Іконік", який прийматиме фінал Чемпіонату світу, Катар будує ще сім стадіонів до турніру. Серед них стадіон "Аль-Вакра", Міжнародний стадіон "Халіфа" та стадіон "Едукейт Сіті". Кожен стадіон проектується як унікальна та знакова споруда, що відображає культуру та спадщину країни.

Наприклад, стадіон Аль-Вакра натхненний вітрилами традиційного човна доу, тоді як стадіон *Education City* спроектований у формі діаманта, що відображає статус Катару як провідного виробника цього дорогоцінного каменю.

Катар не тільки будує нові стадіони, а також реконструює три існуючі стадіони, щоб привести їх у відповідність до стандартів Чемпіонату світу з футболу. Це стадіон Аль-Райян, стадіон Аль-Джануб та Міжнародний стадіон Халіфа.

Окрім стадіонів, Катар також інвестує значні кошти в інфраструктуру для підтримки Чемпіонату світу з футболу. Країна будує новий аеропорт, розширює систему метрополітену, будує нові дороги та автомагістралі. Загальна вартість витрат на інфраструктуру оцінюється приблизно в 200 мільярдів доларів.

Одним з найбільш значущих інфраструктурних проєктів Катару є новий метрополітен Дохи. Система метро матиме три лінії та 37 станцій і буде здатна перевозити до 650 000 пасажирів на день. Орієнтовна вартість будівництва метрополітену в Доці становить близько 36 мільярдів доларів.

Витрати Катару на Чемпіонат світу з футболу стали об'єктом численної критики, багато хто ставить під сумнів, чи не можна було б краще витратити ці гроші деінде. Країну звинувачували у використанні трудових мігрантів для будівництва стадіонів та інфраструктури, часто у важких умовах.

Витрати Катару на інфраструктуру до Чемпіонату світу з футболу не обмежуються транспортними проєктами та проєктами, пов'язаними зі стадіонами. Країна також інвестує в інші сфери, щоб забезпечити успішне проведення турніру. Деякі з цих інвестицій включають:

Проживання:

Катар будує тисячі нових готельних номерів, щоб прийняти наплив туристів під час Чемпіонату світу з футболу. Країна планує додати близько 46 000 нових готельних номерів до 2022 року, в результаті чого загальна кількість готельних номерів в країні складе близько 86 000.

Туризм:

Катар інвестує у свою туристичну галузь, щоб залучити більше відвідувачів до країни. Уряд запустив кілька ініціатив для просування Катару як туристичного напрямку, таких як програма "Qatar Clean", яка має на меті забезпечити чистоту та належний догляд за пляжами та туристичними об'єктами країни.

Розвиток спорту:

Окрім проведення Чемпіонату світу з футболу, Катар також використовує турнір як можливість розвивати свою спортивну індустрію. Країна запустила кілька програм для заохочення занять спортом і розвитку місцевих талантів у таких сферах, як футбол, легка атлетика і теніс.

Незважаючи на значні інвестиції, зроблені Катаром для проведення Чемпіонату світу з футболу, країна зіткнулася з критикою з різних боків.

Катар звинувачують у використанні трудових мігрантів для будівництва інфраструктури та об'єктів до Чемпіонату світу з футболу. Ці працівники працювали в поганих умовах і отримували низьку заробітну плату, а також повідомлялося про їхню експлуатацію та зловживання.

Ситуація з правами людини в Катарі також опинилася під пильною увагою напередодні Чемпіонату світу з футболу. Існує занепокоєння щодо свободи вираження поглядів, свободи об'єднань та поведінки з політичними в'язнями в країні.

Очікується, що Чемпіонат світу з футболу матиме значний вплив на навколишнє середовище Катару. Стадіони країни, обладнані кондиціонерами, потребуватимуть значної кількості енергії для охолодження, і є занепокоєння щодо впливу цього на навколишнє середовище. Катар пообіцяв використовувати відновлювані джерела енергії для живлення стадіонів, але є сумніви щодо того, чи буде це можливо.

Отже, можна дійти до такого висновку, що витрати Катару на проведення Чемпіонату світу з футболу, безсумнівно, значні, і країна йде на великий ризик, приймаючи турнір. Однак інвестиції, які вкладає Катар, також можуть мати значний позитивний вплив на економіку та інфраструктуру країни. Зрештою, успіх Чемпіонату світу з футболу залежатиме від того, наскільки добре Катар зможе впоратися з викликами, що стоять перед ним, і провести турнір, який відповідатиме очікуванням вболівальників та учасників.

Питання про те, чи виправдані гроші, витрачені на проведення Чемпіонату світу, залишається дискусійним, але не можна заперечувати, що Катар докладає всіх зусиль, щоб забезпечити успішне проведення Чемпіонату світу з футболу 2022 року.

Література:

1. Безсмертнюк, Т. П., Мельничук М. М., Ахмедов Б. М. Розвиток туристичної галузі Катару в аспекті проведення Чемпіонату світу з футболу 2022. / Т. П. Безсмертнюк, М. М. Мельничук, Б. М. Ахмедов. – Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки 2020. – 140-152 с.
2. Бодруг Р. Цифри Чемпіонату світу: Скільки коштував ЧС-2022 у Катарі? [Електронний ресурс] / Руслан Бодруг// Журнал справжнього чоловіка Егоїст. – Режим доступу:
3. Abeza, G., Boesen, M. Q., O'Reilly, N., & Braunstein-Minkove, J. R. Qatar 2022 worldcup: Designing a context-based decision-making approach. [Електронний ресурс] / Abeza, G., Boesen, M. Q., O'Reilly, N., & Braunstein-Minkove, J. R. // Case Studies in Sport Management. – Режим доступу:

Науковий керівник:

викладач Агалков В'ячеслав Сергійович.

**Поліна Шеремета
(Дніпро, Україна)****СТАН ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

Фізичне виховання є важливим аспектом освіти, який сприяє загальному благополуччю, фізичній підготовці та особистісному розвитку. В Україні фізичне виховання є обов'язковим предметом у школах та університетах протягом кількох десятиліть. Однак, незважаючи на акцент на фізичному вихованні, існує кілька викликів, які перешкоджають його зростанню та розвитку в українських університетах. У цій статті ми дослідимо поточний стан фізичного виховання в українських університетах та визначимо виклики, з якими стикається система освіти.

Історія фізичного виховання в українських університетах:

Фізичне виховання було невід'ємною частиною системи освіти в Україні протягом багатьох років. Радянський Союз визнавав важливість фізичного виховання і спорту, що призвело до створення різних спортивних програм і закладів в Україні. Після здобуття Україною незалежності в 1991 році спостерігалось зниження якості програм фізичного виховання, а університети були змушені покладатися на зовнішніх постачальників спортивних споруд та обладнання.

Сучасний стан фізичного виховання в українських університетах:

Наразі фізичне виховання є обов'язковим предметом в українських університетах, і студенти зобов'язані відвідувати його мінімальну кількість годин на тиждень. Типи програм з фізичного виховання відрізняються в різних університетах, але вони, як правило, включають командні види спорту, індивідуальні види спорту та заняття з фітнесу. Однак якість програм та обладнання не є однаковою в різних закладах. Згідно зі звітом Міністерства освіти і науки України, лише 32% українських університетів мають власні спортивні споруди, а більшість університетів змушені орендувати їх у зовнішніх постачальників. Крім того, якість спортивних споруд та обладнання в багатьох університетах є низькою, а деякі університети не мають кваліфікованих викладачів для викладання дисциплін з фізичного виховання.

Переваги фізичного виховання у вищих навчальних закладах:

Фізичне виховання має кілька переваг для студентів вищих навчальних закладів. Регулярна фізична активність може покращити когнітивні функції, пам'ять і концентрацію уваги, що призводить до кращої академічної успішності.

Фізичне виховання також може допомогти студентам впоратися зі стресом і тривогою, що має вирішальне значення для підтримки психічного здоров'я. Крім того, фізичне виховання сприяє соціальній взаємодії та особистісному розвитку, які є важливими для всебічної освіти.

Виклики та бар'єри для фізичного виховання в українських університетах:

Незважаючи на важливість фізичного виховання, кілька викликів перешкоджають його зростанню та розвитку в українських університетах. Першочерговим викликом є брак фінансування та ресурсів для спортивної інфраструктури та обладнання.

Державний бюджет на спортивні споруди та обладнання в останні роки постійно зменшується, що призводить до низької якості спортивних об'єктів та обладнання в університетах. Крім того, багато університетів не надають пріоритету фізичному вихованню і не виділяють достатньо коштів на наймання кваліфікованих викладачів або покращення якості навчальних курсів. Крім того, деякі студенти не зацікавлені у фізичному вихованні, і вони можуть пропускати заняття або погано виконувати завдання з фізичного виховання.

Ініціативи щодо покращення фізичного виховання в українських університетах:

Існує кілька ініціатив, спрямованих на покращення стану фізичного виховання в українських університетах. Уряд запропонував збільшити бюджет на спортивну інфраструктуру та обладнання, що може призвести до покращення якості приміщень та обладнання в університетах. Крім того, університети

можуть зробити фізичне виховання пріоритетом і виділити більше коштів на наймання кваліфікованих викладачів та покращення якості курсів.

Університети також можуть співпрацювати із зовнішніми провайдерами для покращення якості спортивних споруд та обладнання. Нарешті, університети можуть впроваджувати стимули та програми для заохочення студентів до участі в курсах фізичного виховання.

Отже, фізичне виховання є невід'ємною складовою всебічної освіти і має вирішальне значення для підтримки здоров'я та благополуччя студентів. Незважаючи на виклики, з якими стикається фізичне виховання в українських університетах, існує потреба в узгоджених зусиллях для покращення якості навчальних курсів та матеріально-технічної бази.

Уряд повинен виділяти більше коштів на спортивну інфраструктуру та обладнання, а також заохочувати університети надавати фізичному вихованню пріоритетне значення. Крім того, університети повинні взяти на себе відповідальність за надання високоякісних курсів фізичного виховання та відповідної матеріально-технічної бази для своїх студентів.

Війна, що триває в Україні, продовжує впливати на стан фізичного виховання в університетах у 2022-2023 роках. Закриття спортивних об'єктів та обладнання, брак кваліфікованих викладачів, зниження мотивації та зацікавленості студентів залишаються значними викликами. Однак ініціативи університетів допомогли подолати деякі з цих бар'єрів, забезпечивши студентам доступ до програм фізичного виховання. Незважаючи на війну, що триває, фізичне виховання залишається важливим аспектом освітньої системи в Україні, сприяючи загальному благополуччю та особистісному розвитку.

Література:

1. Коваленко, А., Коломієць, О. Фізичне виховання в українських університетах: Виклики та перспективи./ А. Коваленко, О. Коломієць – Вісник фізичного виховання і спорту 2018. – 2284-2290 с.
2. Міністерство освіти і науки України. (2019). Звіт про стан фізичного виховання в університетах України.
3. Шеховцова, В., Тодорович, О. Роль фізичного виховання у вищій освіті / В. Шеховцова, О. Тодорович – Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві 2020 – 54-58 с.

Науковий керівник:

викладач Агалков В'ячеслав Сергійович.

**Поліна Шеремета
(Дніпро, Україна)**

ЕКОНОМІЧНІ ОБҐРУНТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ВСЬОМУ СВІТІ

Фізична активність визначається як будь-який рух тіла, що здійснюється за допомогою скелетних м'язів і вимагає витрат енергії, що виходять за межі стану спокою. У сучасному світі сидячий спосіб життя став значною проблемою для громадського здоров'я.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) рекомендує дорослим займатися щонайменше 150 хвилин фізичною активністю помірної інтенсивності або 75 хвилин фізичною активністю високої інтенсивності на тиждень, або поєднувати обидва види активності. У цій статті розглядається економічне обґрунтування фізичної активності в сучасному світі.

Переваги фізичної активності для здоров'я:

Фізична активність має численні переваги для здоров'я. Вона пов'язана зі зниженням ризику хронічних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, діабет 2 типу та деякі види раку. Фізична активність також допомагає контролювати вагу, покращує психічне здоров'я та когнітивні функції і знижує ризик передчасної смертності. Економічні наслідки цих переваг для здоров'я є значними.

На хронічні захворювання припадає значна частка витрат на охорону здоров'я в розвинених країнах. Наприклад, у США загальні витрати на лікування діабету в 2017 році оцінювалися в 327 мільярдів доларів, з яких 237 мільярдів - прямі медичні витрати. Аналогічно, загальна вартість серцево-судинних захворювань у США в 2017 році оцінювалася в 555 мільярдів доларів. Фізична активність може допомогти знизити рівень захворюваності на ці хронічні хвороби, що призведе до значної економії витрат на охорону здоров'я.

Фізична активність і продуктивність:

Фізична активність також пов'язана з підвищенням продуктивності на робочому місці. Кілька досліджень виявили, що фізично активні люди мають кращі когнітивні функції, вищу продуктивність праці та нижчий рівень прогулів. Дослідження, проведене в США, показало, що середньорічні витрати на охорону здоров'я для фізично активних працівників були на 1202 долари нижчими, ніж для неактивних працівників. Фізична активність також знижує ризик виробничих травм, що призводить до зменшення витрат на компенсацію працівникам.

Фізична активність і навколишнє середовище:

Фізична активність також може мати позитивний вплив на навколишнє середовище. Активний транспорт, такий як ходьба або їзда на велосипеді, зменшує використання автотранспорту, що призводить

до зниження викидів парникових газів. Активний транспорт також зменшує затори на дорогах, що призводить до зниження витрат на інфраструктуру, пов'язану з будівництвом та утриманням доріг.

Економічний тягар недостатньої фізичної активності:

Недостатня фізична активність є важливою проблемою громадського здоров'я, яка має величезні економічні наслідки. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), недостатня фізична активність є четвертим провідним фактором ризику глобальної смертності, на який припадає 6% усіх смертей у світі.

Фізична неактивність також призводить до низки неінфекційних захворювань (НІЗ), таких як ожиріння, діабет 2 типу, серцево-судинні захворювання та деякі види раку, які мають значні економічні наслідки.

Дослідження, проведене робочою групою серії Lancet з фізичної активності, показало, що у 2013 році фізична бездіяльність коштувала світовій економіці 67,5 мільярдів доларів США. Дослідження також підрахувало, що глобальна вартість фізичної неактивності може зрости до 126,3 мільярдів доларів до 2030 року, якщо не вжити заходів.

У Сполучених Штатах економічний тягар від недостатньої фізичної активності у 2013 році оцінювався у 117 мільярдів доларів, включаючи 53,8 мільярда доларів витрат на охорону здоров'я, 46,6 мільярда доларів втраченої продуктивності та 16,8 мільярда доларів передчасної смертності.

Витрати на охорону здоров'я:

Фізична активність може зменшити витрати на охорону здоров'я, запобігаючи або відтермінуючи виникнення неінфекційних захворювань. Наприклад, систематичний огляд 20 досліджень показав, що фізична активність може знизити ризик розвитку діабету 2 типу на 26%. Інший систематичний огляд 34 досліджень показав, що фізична активність може знизити ризик серцево-судинних захворювань на 35%.

Фізична активність також може допомогти контролювати та покращити результати існуючих захворювань, таких як гіпертонія, остеопороз та депресія, що призводить до зниження витрат на охорону здоров'я.

Продуктивність:

Фізична активність також може мати позитивний вплив на продуктивність. Дослідження, проведене Дослідницькою організацією з покращення здоров'я (HERO), показало, що фізично активні працівники мають нижчий рівень прогулів, вищу продуктивність праці та нижчі витрати на охорону здоров'я, ніж неактивні працівники.

Дослідження підрахувало, що фізично неактивні працівники коштують їхнім роботодавцям додаткових \$1 300 на рік у вигляді витрат на охорону здоров'я та зниження продуктивності.

Екологічні переваги:

Фізична активність також може мати позитивний вплив на навколишнє середовище. Активні види пересування, такі як ходьба, їзда на велосипеді та громадський транспорт, зменшують використання автотранспорту, що призводить до зменшення викидів парникових газів та забруднення повітря. Активний транспорт також може зменшити затори на дорогах, що призводить до зниження витрат на інфраструктуру, пов'язану з будівництвом та утриманням доріг.

Наслідки для політики:

Уряди та роботодавці відіграють важливу роль у популяризації фізичної активності. Державна політика, така як розвиток інфраструктури, міське планування та оздоровчі програми на робочому місці, може сприяти фізичній активності. Наприклад, міста можуть інвестувати у велосипедні доріжки та пішохідні переходи, а роботодавці можуть пропонувати працівникам заохочення до фізичної активності, наприклад, абонементи у спортзали.

Отже, фізична активність має значні економічні переваги, включаючи зменшення витрат на охорону здоров'я, підвищення продуктивності праці та позитивний вплив на навколишнє середовище. Уряди і роботодавці повинні надавати пріоритет політиці і програмам, які сприяють фізичній активності, щоб реалізувати ці переваги і поліпшити здоров'я і благополуччя своїх громадян і працівників.

Література:

1. Фізична активність. [Електронний ресурс] // Всесвітня організація охорони здоров'я. – Режим доступу:
2. Серцево-судинні захворювання: Дорогий тягар для Америки - прогнози до 2035 року. [Електронний ресурс] // Американська асоціація серця. – Режим доступу: <https://healthmetrics.heart.org/wp->
3. Національний статистичний звіт про діабет. [Електронний ресурс] // Центри з контролю та профілактики захворювань. – Режим доступу: <https://www.cdc.gov/diabetes/data/statistics-report/index.html>
4. Pronk, N. P., Goodman, M. J., O'Connor, P. J., Martinson, B. C. Зв'язок між модифікованими ризиками для здоров'я та короткостроковими витратами на охорону здоров'я. [Електронний ресурс] / N. P. Pronk, Martinson // Журнал Американської медичної асоціації. – Режим доступу:

5. Lerner, D., Henke, R. M., Whatley, A. Здоров'я та продуктивність працівників: Використання нової метрики для оцінки цінності здоров'я. [Електронний ресурс]/ D. Lerner, R. M. Henke, A. Whatley // RAND – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR872.html
Loomis, J. Економічні переваги активного транспорту.[Електронний ресурс]/ Loomis //Berkeley Planning Journal. – Режим доступу: <https://berkeleyplanningjournal.com/>

Науковий керівник:
викладач Агалков В'ячеслав Сергійович.

Анастасія Ящишина
(Дніпро, Україна)

ПОРІВНЯННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА ТА ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Актуальність. Фізичне виховання є невід'ємною частиною навчальної програми будь-якого університету, оскільки воно сприяє фізичному здоров'ю, психічному благополуччю та соціальній взаємодії між студентами. Однак пандемія COVID-19 2020 року змусила багато навчальних закладів по всьому світу переосмислити спосіб проведення уроків фізичного виховання, зокрема й університети в Україні.

У відповідь на пандемію багато українських університетів перенесли заняття з фізичного виховання в онлайн, використовуючи віртуальні платформи для проведення лекцій, демонстрацій та тренувань. Це дозволило студентам продовжувати вивчати фізичну культуру, незважаючи на виклики, пов'язані з карантинними заходами.

З початку вторгнення Росії на Україну 24 лютого 2022 року, вищим навчальним закладам України довелося продовжити онлайн-навчання, проте вже у більш складних умовах, зумовлених сигналами повітряної тривоги, відключенням світла, недостатньою швидкістю Інтернету. Більшість університетів залишило схему навчання, яка була під час карантину, проте вона має деякі відмінності у різних закладах вищої освіти.

Мета дослідження: виявити основні подібності та відмінності проведення занять з фізичної культури в університетах України під час воєнного стану.

Отримані результати дослідження: Дистанційне навчання – сукупність інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі [6]. Сама така форма навчання стала альтернативою традиційному навчанню під час війни в Україні.

Однією з головних переваг дистанційного навчання є його гнучкість. Студенти часто можуть навчатись у власному темпі та за власним графіком, що може бути особливо корисним для тих, хто має інші зобов'язання, такі як робота чи сімейні обов'язки. Крім того, дистанційне навчання може забезпечити доступ до освіти особам, які не мали змоги відвідувати очні заняття через місцезнаходження, інвалідність чи інші фактори.

Однак дистанційне навчання також може мати недоліки. Однією з головних проблем є відсутність особистої взаємодії з викладачами та однолітками, що може ускладнити для деяких студентів збереження мотивації та залучення до навчання. Крім того, дистанційне навчання може вимагати високого рівня самодисципліни та навичок тайм-менеджменту, оскільки студенти часто несуть відповідальність за виконання робіт самостійно.

Дистанційне навчання також може впливати на психічне здоров'я та благополуччя студентів. Ізоляція і брак соціальної взаємодії можуть призвести до відчуття самотності і депресії, а збільшення часу, проведеного перед екраном, і сидячий спосіб життя, пов'язаний з дистанційним навчанням, можуть мати негативний вплив і на фізичне здоров'я. Саме тому фізичне виховання відіграє життєво важливу роль у житті студентів, які навчаються дистанційно.

Розрізняють синхронне та асинхронне дистанційне навчання. Синхронне дистанційне навчання - це режим дистанційного навчання, при якому студенти та викладачі взаємодіють в режимі реального часу [4]. Це означає, що студенти та викладачі одночасно перебувають в Інтернеті, і заняття відбувається в режимі реального часу. Синхронне дистанційне навчання часто проводиться за допомогою інструментів відеоконференцій, таких як Zoom або Microsoft Teams. У класі синхронного дистанційного навчання викладач може читати лекції наживо, вести дискусії та відповідати на запитання в режимі реального часу. Студенти також можуть взаємодіяти зі своїми одногрупниками в режимі реального часу за допомогою чату або відеоконференцій.

Асинхронне дистанційне навчання - це спосіб дистанційного навчання, коли студенти та викладачі не взаємодіють в режимі реального часу [4]. Це означає, що студенти можуть отримати доступ до матеріалів курсу і навчатись у власному темпі. На заняттях асинхронного дистанційного навчання викладач проводить заздалегідь записані лекції, дискусійні форуми та завдання, які студенти можуть виконувати за власним графіком. Студенти також можуть спілкуватися зі своїми викладачами та

однорічниками за допомогою електронної пошти, форумів, соціальних мереж або інших інструментів асинхронного спілкування.

Більшість українських університетів обирають змішане навчання, яке поєднує синхронний та асинхронний режими навчання [3]. Цей підхід дозволяє отримати більш персоналізований навчальний досвід і надає студентам безліч можливостей для взаємодії з матеріалом курсу та своїми однолітками.

Таку тенденцію можна спостерігати у Дніпропетровському національному університеті імені О. Гончара. Заняття у цьому закладі відбуваються у синхронному режимі за допомогою системи Microsoft Teams. Під час занять викладачі презентують відеолекції з комплексами вправ, які розраховані на різні частини тіла, що сприяє всебічному фізичному розвитку студентів. Такі відеолекції часто супроводжуються поясненнями та рекомендаціями, як виконувати вправи безпечно та ефективно.

Для зв'язку з викладачами застосовуються месенджери, які надають можливість швидко отримати відповідь на свої запитання, та електронна пошта, яка здебільшого використовується для надання студентам персоналізованих план тренувань чи відправки домашніх завдань. Надаючи студентам кілька каналів зв'язку, університет може гарантувати, що здобувачі отримують необхідну підтримку, щоб навчатися якісно навіть дистанційно.

Для студентів з обмеженими можливостями ДНУ імені О. Гончара розробив індивідуальний підхід. Здобувачам дозволяється виконувати вправи, які вони можуть виконувати, не викликаючи сильної втоми чи погіршення самопочуття. Також викладачі пропонують теоретичні завдання замість фізичних нормативів. Ці завдання можуть включати вивчення принципів фізичної підготовки, впливу фізичних вправ на організм або переваг здорового способу життя. Це дозволяє учням отримати знання та розуміння концепцій фізичного виховання, навіть якщо вони не можуть брати участь у фізичній активності в тій же мірі, що і їхні однолітки.

У Дніпропетровському національному університеті імені О. Гончара нормативи часто проходять через відеозв'язок на самих заняттях. Однак університет також визнає, що деякі студенти можуть мати труднощі з доступом до відеозв'язку. У таких випадках студентам дозволяється надсилати відеозапис виконання нормативу електронною поштою.

Також студенти ДНУ імені О. Гончара ведуть "щоденники самоконтролю" для відстеження реакції організму на фізичне навантаження під час самостійних занять. Це дає можливість молоді навчитися контролювати свій стан, помічати всі зміни та запобігати небажаним наслідкам.

Через воєнний стан заняття можуть призупинятись у разі повітряної тривоги. Залежно від серйозності ситуації, онлайн-заняття можуть бути відновлені, як тільки це буде безпечно, або відкладені чи скасовані на решту дня.

Щодо Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця, цей заклад користується власною системою дистанційного навчання на платформі MOODLE [5].

MOODLE (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) - це безкоштовна, відкрита система управління навчанням, яка дозволяє викладачам створювати та проводити онлайн-курси для студентів [1]. Платформа включає різноманітні функції, такі як дискусійні форуми, вікторини, опитування та мультимедійні інструменти, які можна використовувати для створення цікавого та інтерактивного онлайн-навчання.

Взаємодія між викладачами та студентами у ХНЕУ ім. С. Кузнеця відбувається такими засобами, як ПНС MOODLE, ZOOM та Google Meet. У цьому університеті також проводяться відеолекції та онлайн-тренування. Якщо немає можливості бути присутнім на занятті, студент може надіслати відео свого виконання фізичних вправ.

Для більш ефективного навчання також надаються самостійні завдання з комплексами вправ та рекомендаціями. Такі завдання можуть містити відео, аудіозаписи, зображення та текстові ресурси. Окрім цього, університет сприяє отриманню теоретичних знань студентів, надаючи матеріали лекцій та інтерактивні тести у персональній навчальній системі [2].

ХНЕУ ім. С. Кузнеця також запровадив "щоденники самоконтролю" для розвитку у студентів відповідальності за своє самопочуття та здоров'я.

У разі повітряної тривоги безпека студентів і викладачів має першорядне значення, тому якщо сигнал тривоги спрацьовує під час пари, онлайн-заняття призупиняється, для того, щоб студенти змогли спокійно перейти у безпечне місце до відбою повітряної тривоги. Після закінчення загрози заняття продовжуються.

Висновки. Дослідивши особливості проведення занять з фізичної культури у Дніпропетровському національному університеті імені О. Гончара та Харківському національному економічному університеті імені С. Кузнеця під час воєнних дій, можна зробити висновок, що в обох вищих навчальних закладах змішана форма навчання. Заняття проходять з використанням різних платформ, ДНУ імені О. Гончара застосовує Microsoft Teams, а ХНЕУ імені С. Кузнеця – MOODLE. Університети сприяють як теоретичному, так і практичному засвоєнню дисципліни, використовуючи такі інструменти, як онлайн-тестування, відео, аудіозаписи, зображення, презентації, текстові ресурси.

Викладачі та керівництво університетів розуміють, з якими викликами можуть зустрітись студенти під час воєнних дій, і роблять усе можливе, щоб навчання залишалось якісним, незважаючи на сьогоднішні реалії. Для цього вони підтримують постійний зв'язок із студентами через месенджери та електронну пошту, надаючи допомогу та відповідаючи на запитання, які виникають у здобувачів освіти.

Також університети запровадили “щоденники самоконтролю”, щоб молодь могла відстежувати свій стан під час самостійних занять, тим самим сприяючи виникненню у студентів звички турбуватись про своє самопочуття.

У разі небезпеки через повітряну тривогу, в обох навчальних закладах заняття припиняються задля безпеки студентів до закінчення тривоги, і відновлюються, коли стає безпечно.

Як бачимо, проведення занять з фізичної культури у ДНУ імені О. Гончара та ХНЕУ імені С. Кузнеця подібне, проте все одно є відмінності.

Література:

1. About Moodle – Moodle Docs. Moodle Docs. URL: https://docs.moodle.org/27/en/About_Moodle#Built_for_learning.2C_globally (date of access: 13.04.2023).
2. Course: Фізичне виховання. S. Kuznets KhNUE Personal Learning Systems. URL: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=2959#section-1> (дата звернення: 13.04.2023).
3. Interfax-Ukraine. Більшість університетів України організують змішаний формат навчання. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/852618.html> (дата звернення: 13.04.2023).
4. Освіта.ua. Синхронне й асинхронне дистанційне навчання. Освіта.UA. URL: <http://91.218.212.172/school/method/78950/> (дата звернення: 13.04.2023).
5. Положення про організацію оцінювання результатів навчання та якості вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця. URL: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/Polozhennya-pro-organizatsiyu-otsinyuvannya-rezultativ-navchannya-Dyst.-tehnologiyi.pdf> (date of access: 13.04.2023).
6. Учасники проєктів Вікімедіа. Дистанційне навчання – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дистанційне_навчання (дата звернення: 13.04.2023).

Науковий керівник:

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент Глоба Тетяна Анатоліївна

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**Алла Давидюк
(Київ, Україна)****ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ СТУДЕНТІВ
У ПРОЦЕСІ АУДІЮВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

Стаття присвячена лінгводидактичним особливостям розвитку словникового запасу студентів у процесі аудіювання іноземною мовою. В статті розглядаються етапи засвоєння лексичних одиниць з урахуванням даного рецептивного виду мовної діяльності. Особлива увага приділяється подоланню лексичних труднощів, з якими студенти можуть зіткнутися під час сприйняття мови на слух, а також критеріям відбору матеріалів для аудіювання.

Одним з важливих структурних компонентів процесу аудіювання іноземною мовою є лексика. Багато українських методистів в галузі вищої освіти (Ніколаєва С.Ю., Малиновська Ж. Н., Жлуктенко Ю.О., Дубовський Ю. А.) зверталися до проблеми сприйняття аудіотекстів з новими для студентів лексичними одиницями. Відкритим залишається питання про інформаційне навантаження аудіотексту для правильного його сприйняття, а саме можливість правильно його зрозуміти текст, пропускаючи нові слова. Взаємозв'язок між ступенем розвитку лексичного запасу студентів і їх умінням в аудіюванні відзначається і в роботах зарубіжних дослідників [6, с. 78-84].

Аналіз зарубіжної методичної літератури, що торкається проблеми навчання аудіюванню, дозволив виділити два ключових аспекти, що впливають на сприйняття іншомовної мови на слух, а саме пряме і непряме сприйняття [4, 55-57]. Пряме сприйняття пов'язане з умінням студентів коректно розуміти як загальний зміст аудіотексту, так і основні і супутні ідеї прослуханого матеріалу, важливі деталі. Непряме сприйняття має на увазі, що студенти можуть зробити певний висновок на основі прослуханої інформації, а також розкрити значення нових слів, використовуючи контекстуальну здогадку. Для правильного розуміння аудіотексту іноземною мовою учням необхідно вміти проаналізувати його з лінгвістичної точки зору, а також використовувати їх фонетичні знання з досліджуваної теми.

У своїй роботі Рост М., американський лінгвіст, розглядає два етапи сприйняття лексичних одиниць у процесі слухання – «розпізнавання лексичних одиниць і миттєва активізація лексичної бази, пов'язаної з розпізнаними словами» [7, 508-515].

Розвиток іншомовного словника в ході аудіювання відбувається в два етапи-рецептивний, на якому активізується потенційний запас студентів, і продуктивний, що включає використання контекстуальних підказок для визначення значень нових лексичних одиниць. Для успішної реалізації обох етапів студентам необхідно мати значний лексичний запас. Практичний досвід свідчить, що процес запам'ятовування нових слів під час слухання протікає набагато повільніше, ніж під час читання текстів іноземною мовою. Таким чином, для запам'ятовування незнайомих слів, студентам зазвичай потрібно неодноразова зустріч з ними в аудіозаписах.

Необхідно відзначити, що однією з причин лексичних труднощів, які учні можуть відчувати в ході прослуховування аудіотекстів, може служити їх не повністю сформований вокабуляр.

Грамматичні та фонетичні труднощі також можуть порушувати процес сприйняття мови на слух. Відмінними рисами процесу слухання є висока швидкість подачі інформації і можливість її повторення лише в ході повторного програвання аудіозапису. Іноді студенти не можуть розрізнити окремі слова в суцільному потоці мови і розпізнати ті лексичні одиниці, правильне написання яких їм вже знайоме. В даному випадку мова йде про розпізнавання на слух слів і словосполучень в потоці супрасегментної мови мовця, яка може мати свою специфіку у носіїв і неносіїв мови.

Складнощі у виділенні лексичних одиниць в мовному потоці, які можуть відчувати студенти в ході слухання іншомовних текстів, можуть бути обумовлені їх неповним знанням розташування фонем і словникових структур.

Як зазначають дослідники, лексична сегментація мовного потоку є «можливо, найбільш поширеною причиною збою в перцепційному сприйнятті інформації» [3, 327-328]. Проте «в учнів, які вільно володіють мовою, процеси впізнавання слів повністю автоматизовані... їм не потрібно витрачати час, щоб співвіднести послідовність звуків з письмовою формою слова в ментальному лексиконі» [5, 205-216].

Слід зауважити, що неправильне звукове сприйняття лексичних одиниць може призводити до більших труднощів в ході аудіювання, ніж в процесі читання. Саме тому студентам необхідно навчитися точно і швидко визначати звукову оболонку слів, їх наголоси, можливі скорочення в усному мовленні, а також контекстуальні і словникові значення лексичних одиниць. Це допоможе уникнути порушення процесу аудіювання текстів іноземною мовою.

Лексичні труднощі, що виникають в процесі аудіювання автентичних текстів на просунутому етапі вивчення мови студентами, можуть бути обумовлені великою кількістю в них ідіом, фразеологічних зворотів, «розумних слів» (buzzwords). Особливої уваги заслуговують багатозначні слова, синоніми, антоніми і пароніми, з якими учні повинні бути знайомі. Викладачеві іноземної мови слід пам'ятати про явище міжмовної інтерференції в процесі аудіювання, яка може проявлятися в тому, що студенти плутають іншомовні слова співзвучні словами рідної мови з іншим значенням.

Важливо, щоб на заняттях в ході аудіювання студенти навчилися встановлювати значення нових лексичних одиниць з опорою на контекст і їх звукову форму. Відзначимо, що в процесі сприйняття усного мовлення рідною мовою ми часто користуємося контекстуальною здогадкою для розуміння незнайомого для нас слова. Що стосується розуміння усного мовлення іноземною мовою, встановлення значень нових лексичних одиниць може створювати певні труднощі для студентів, що пов'язано з нетривалістю їх слухового сприйняття. Наприклад, студент може сприйняти нове для нього слово як вже знайоме, в результаті чого встановлюється неправильна асоціація, а текст в загальному інтерпретується невірно внаслідок порушення в ньому логічних взаємозв'язків. Викладачі іноземної мови досить часто стикаються з тим, що студенти відчують психологічні труднощі в ході аудіювання текстів, що містять нові для них слова, особливо якщо студенти самі намагаються визначити значення кожного з них. В результаті цього порушується модель сприйняття висловлювання, учні перестають стежити за змістом повідомлення, звертаючи увагу лише на його мовне оформлення. Необхідно підкреслити, що слова сприймаються по-різному в ході слухання текстів іноземною мовою. Вибірковість сприйняття незнайомих лексичних одиниць полягає в наступному: слухачів більшою мірою цікавлять незвичайні за формою слова, а також опорні слова (зазвичай це найбільш поширені частини мови – дієслова та іменники), необхідні для правильного розуміння аудіозапису.

Заслуговує на увагу робота Л. Конрада, в якій автор розглядає особливості використання граматичних і лексичних підказок в ході слухання. Дослідник приходять до висновку про те, що студенти на початковому і середньому етапах вивчення іноземної мови в основному користуються синтаксичними підказками, а учні, які вільно володіють мовою, керуються семантико-лексичними підказками в процесі аудіювання [2, 50-89].

Для успішного розуміння мови на слух студентам необхідно користуватися як активним, так і пасивним вокабуляром, сформованим головним чином в процесі читання іншомовних текстів. При цьому зоровий образ слова або словосполучення часто не асоціюється у студентів з його слуховим образом. Це ще раз підтверджує ідею фахівців в області психолінгвістики про те, що у дорослих провідним є зоровий тип пам'яті [1, 75-78]. При виборі аудіоматеріалів викладач іноземних мов повинен брати до уваги наступні фактори: мовний рівень підготовки учнів, надійність джерел інформації, професійна орієнтованість аудіотекстів, їх інформативність і різноманітність, тривалість аудіозапису (бажано не більше 5 хвилин). При цьому ключовим фактором відбору аудіотекстів є їх лексична щільність, а саме кількість незнайомих в них для студентів слів. Дуже бажано, щоб тексти не були елементарними для учнів і містили нову для них інформацію. У цьому випадку підвищується ймовірність того, що студенти докладуть великих зусиль для розуміння аудіотексту, в тому числі і сконцентруються на засвоєнні нового вокабуляру. Занадто прості аудіозаписи, в свою чергу, демотивують учнів, не викликаючи у них цікавості з точки зору їх змісту, лексико-граматичних особливостей. Бажано, щоб словники, сформовані у студентів в ході аудіювання і читання, були рівнозначні з якісною і кількісною точкою зору. Лексика, засвоєна студентами в процесі читання, може бути задіяна ними для розуміння аудіотекстів, а словник, сформований в результаті аудіювання, може бути використаний для читання матеріалів іноземною мовою. З цієї точки зору рецептивний словник учнів служить загальною основою для аудіювання і читання. Проте зоровий канал сприйняття має перевагу перед слуховим-студенти менше втомлюються в ході читання, ніж під час аудіювання, що слід враховувати викладачеві іноземної мови при організації процесу навчання. Практика навчання свідчить, що переваги студентів у виборі виду мовленнєвої діяльності для формування і розвитку їх словника безпосередньо залежить від їх рівня володіння іноземною мовою. Так студенти, початківці вивчати мову, віддають перевагу читанню, в подальшому вони переходять до комплексного процесу читання - аудіювання, а на етапі вільного володіння мовою в рівній мірі вибирають аудіювання і читання. Комплексне завдання "Reading while listening", під час якого у студентів є можливість користуватися зоровою опорою під час програвання аудіозапису, відмінно допомагає учням, у яких тривалий час не було практики в аудіюванні і які відчувають певні психологічні труднощі під час сприйняття мови на слух. В цьому випадку рецептивний (аудіювання) і продуктивний (читання) види мовленнєвої діяльності об'єднуються за рахунок того, що обидва канали сприйняття задіяні, що в свою чергу має позитивний вплив на засвоєння нового для студентів вокабуляру.

Таким чином, викладач іноземної мови може керуватися наступною схемою навчання: спочатку – читання, далі – читання-слухання, і нарешті – аудіювання.

У міру вдосконалення словника для аудіювання студентам стає легше розпізнавати основний зміст аудіотексту, коректно визначати текстуральні значення, поступово удосконалюючи мовну здогадку. У методичних джерелах такий феномен отримав назву "лексичного ефекту" [7, 467-492].

Підводячи підсумок, відзначимо, що для успішного навчання лексичі в процесі аудіювання студентам необхідно оволодіти певними ЗВН (знаннями, вміннями, навичками). Студенти повинні знати особливості фонетичної системи мови, що вивчається, яка має визначальний вплив на механізми сприйняття мови на слух.

Правильне розуміння лексичних одиниць в процесі аудіювання безпосередньо пов'язане зі ступенем розвитку фонематичного слуху у студентів, їх умінням зіставляти значення лексичних одиниць з контекстом, знанням важливих законів словотвору в мові, що вивчається. При цьому ключовими аудиторними навичками для учнів будуть лексико - граматичні та слухо-вимовні. Оволодіння студентами механізмом імовірнісного прогнозування значно підвищує ефективність аудіювання іншомовних текстів.

Література:

1. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія – К.: МАУП, 2000. – 256 с.
2. Conrad L. Semantic versus syntactic cues in listening comprehension – Cambridge, 2003 – 342 с.
3. Field J. Promoting perception: Lexical segmentation in L2 listening /J. Field // *ELT Journal*. – Oxford: OUP, 2003. – Vol. 57. – Pp. 325-334.
4. Goh C. A cognitive perspective on language learners' listening comprehension problems / C. Goh // *System*. – USA: Elsevier Science, 2000. – Vol. 28. – Pp. 55-57.
5. Goh C. Teaching listening in the language classroom / C. Goh. –Singapore: SEAMEO Regional Language Centre, 2002. – 255 p.
6. Nation P. How large a vocabulary is needed for reading and listening? /P. Nation // *The Canadian Modern Language Review*. – Ontario, 2006. – № 63. – Pp. 59-82.
7. Rost M. L2 listening // *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning* / M. Rost – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2005. – 503 p

Алла Давидюк, Аліна Коломійцева
(Київ, Україна)

ФРАЗЕОЛОГІЗМ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СУЧАСНОЇ ДІЛОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Метою дослідження є вивчення поняття фразеологізм та визначення стилістичних функцій фразеологічних одиниць англійської мови в публіцистичних та художніх текстах та аналіз фразеологізму для формування лексичних компетентностей студентів.

Актуальність даної роботи визначається зростаючим інтересом дослідників до такого явища як стилістичні функції фразеологічних одиниць, а також значимістю вивчення особливостей функціонування фразеологічних одиниць в тексті як засобів вираження картини світу.

Матеріалом дослідження послужили статті з журналів *The New York Post*, *The New York Times*, *The Los Angeles Daily News*, *The Listener*, *The Washington Post*, *The Sunday Times*, *The Telegraph*, *The Guardian*, *The Times*, а також тексти сучасної художньої прози.

Актуальність та перспективність лінгвокогнітивного підходу до аналізу англійської фразеології зумовлена лінгвосеміотичною природою фразеологізмів, яка виявляється в їх змозі транслювати еталони та стереотипи їх національної культури, піддавати концептуалізації не тільки знання про картину світу, але й всі типи відношень суб'єкта до її фрагментів та виступати в цій якості мовними експонентами культурних знаків. [3, с. 85-94].

Фразеологічний фонд різних варіантів сучасної англійської мови відрізняється багатством та різноманітністю і кожен аспект його дослідження заслуговує на особливу увагу.

Об'єктом вивчення фразеології є фразеологічні звороти, інакше звані фразеологізмами. Фразеологізм — це відтворений в мові оборот, побудований за зразком сурядних і підрядних словосполучень (непредикативного або предикативного характеру), що володіє цілісним (або рідше-частково цілісним) значенням і поєднується зі словом. [2, с. 98-102]. Знання фразеології, уміння користуватися її засобами – невід'ємна ознака високої мовної культури кожної людини. Фразеологізми, – це «універсальний банк даних», який утримує в собі інформацію про навколишню дійсність певного етносу, про особливості виникнення у свідомості сучасника цієї дійсності образів, що стали основою фразеологічної номінації [6, с. 43-56]. Слушною видається думка Городецької, яка трактує фразеологізми як лінгвосеміотичні феномени, що формують «особливу підмову», одне з концентричних кіл мови, у якому в усталеній формі зберігаються і транслюються уявлення етносу про світ, культурна й історико-міфологічна інтеріоризація дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу» [3, с. 11]. Фразеологія характеризується значним ступенем національної маркованості.

Вживання фразеологізмів не є специфічною рисою якогось певного стилю. Дані мовні одиниці, як і однослівні фраземи, можуть мати різне стилістичне забарвлення, тому і зустрічаються в текстах будь-якого стилю.

Фразеологічні одиниці стилістично ефективні завдяки своїй образності, емоційності, оціночності, наявності стилістичного забарвлення. Вони є потужним засобом образності, висунення окремих елементів повідомлення, а також займають важливе місце в ряду засобів створення комічного ефекту. З точки зору їх функції в мові фразеологізми поділяються на дві групи [4, с. 68]:

1) номінативні фразеологізми, які є назвами предметів, явищ, процесів навколишньої дійсності;

2) образно-виразні фразеологізми, характерними рисами яких є художня образотворчість, високий ступінь узагальненості значення і емоційно-експресивне наповнення. Ці фразеологізми функціонують в живій розмовній мові, в художніх і публіцистичних текстах з особливим стилістичним завданням.

Фразеологічні звороти широко використовуються у всіх мовних стилях, але в різній функції: якщо в науковій та офіційно-діловій мові вживаються, як правило, загальнолітературні, міжстильові стійкі звороти, що виступають у номінативну функції, то в художній літературі, в публіцистичних творах, у розмовній мові

на перший план висувається експресивно - стилістична сторона фразеологізмів книжкового та розмовно-побутового характеру з їх великими виразними можливостями [5, с. 68].

Використання фразеологічних зворотів і їх функції в різних стилях різні. Фразеологізми можуть використовуватися в літературі в незмінному вигляді в звичному лексичному оточенні. Але в художніх і публіцистичних творах вони часто використовуються в перетвореному вигляді, з авторською заміною одного-двох компонентів. Потрапляючи в незвичайне лексичне оточення (в новий контекст), фразеологізми набувають потужного емоційно-експресивного навантаження. У цьому випадку їх використання в стилістичних цілях виявляється дуже дієвим.

Стилістичне використання фразеологічних зворотів письменниками і публіцистами завжди є творчим. Фразеологічні звороти можуть використовуватися в певних стилістичних цілях, як без змін, так і з іншим смисловим значенням, оновленою структурою або новими експресивно-стилістичними якостями (на відміну від розмовно-побутового мовлення, для якої характерне використання фразеологічних зворотів лише як готових і цілісних смислових одиниць мови).

При використанні в певних художніх цілях фразеологічних зворотів без зміни вони виступають в авторській мові як один із засобів, що роблять мову більш різноманітною, мальовничою, виразною, а в мові персонажів — як один із засобів їх мовно-стилістичної характеристики. Фразеологізм при такому вживанні не несе на собі ніяких додаткових експресивно-стилістичних властивостей, крім тих, які властиві йому самому по собі.

На думку Гібса, до функцій фразеологізмів відносять експресивно-образну, емоційно-експресивну, функцію лаконізації мови, функцію гіперболізації та інтенсивності [6, с. 59]. Цю класифікацію використовують при дослідженні художніх і публіцистичних текстів. Також використовувалася класифікація, яка виділяє емотивні, експресивні, оціночні компоненти конотативного значення фразеологічних одиниць [6, с. 92-97].

Для того щоб проілюструвати функції і особливості фразеологічних одиниць, розглянемо докладніше найбільш яскраві приклади.

«Customers who are duped by misleading copycat websites were offered some hope last week when the government pledged extra funding to tackle such rogue traders» (The Sunday Times, 9 March 2020).

Стилістична функція фразеологізму *copycat* - експресивно-образна. Використанням фразеологізму автор статті загострює увагу на факті шахрайства, показуючи своє негативне ставлення до ситуації, що склалася. Конотація даного фразеологізму негативна.

«In one respect at least, Nicky Morgan will find becoming Education Secretary as easy as ABC» (The Telegraph, 15 July 2021).

В основі даного фразеологізму лежить художнє порівняння. З точки зору стилістики, фразеологічна одиниця тут виконує функцію створення образу, для опису характеру героя статті. Автор статті тим представляє Нікі Морган як відмінного політика, для якого отримання поста міністра освіти Великої Британії є легким завданням. Крім того, даний фразеологізм є оціночним, що несе позитивну конотацію.

«Rebekah Brooks has denied "cooking the books" at the News of the World to disguise the real activities of phone hacker Glenn Mulcaire, the Old Bailey has heard» (The Guardian, 6 March 2022).

Стилістична функція фразеологізму *"cooking the books"* — експресивно-образна. Автор використовує фразеологізм для вираження свого негативного ставлення до махінацій своєї колеги, журналіста Ребеки Брукс.

«Scotland Yard's top anti-terror officer has hit out at "armchair critics" who criticised the security services following the terror attack in Westminster» (The Telegraph, 27 March 2022).

В основі фразеологізму, що виконує експресивно-образну функцію, лежить епітет, який є суб'єктивним і оціночним. Він передає негативну конотацію. Автор, використовуючи даний фразеологізм, висловлює свою залученість в ситуацію, показуючи тим самим, що знаходиться на стороні Скотленд-Ярду, який несправедливо звинувачувався в недостатній пильності і нездатності запобігти терористичним атакам.

«Donald Trump rolls out red carpet for Egypt's strongman in shift from human rights to security» (The Telegraph, 2 April 2017).

В даному контексті фразеологізм *roll out red carpet* набуває негативну оцінку, в ньому можна вловити насмішку і навіть знуцання. Автор не схвалює політику нового президента США Дональда Трампа, який бажає встановити дружні відносини з Єгиптом. Фразеологізм виконує також стилістичну функцію створення загостреності думки і посилення виразності, дозволяючи читачеві уявити, як червона килимова доріжка розгортається під ногами представника влади Єгипту. Далі наводиться аналіз прикладів фразеологічних одиниць з текстів художньої літератури. У контексті художнього твору часто виділяються наступні стилістичні функції фразеологізмів: характерологічна функція, функція емоційно-експресивного посилення, функція створення образності, функція створення іронічного і гумористичного ефекту, функція створення історичного колориту.

«The past year of renovations had been anything but relaxing, but things would settle down now that the remodel was finished. Maybe this was all a sort of blessing in disguise» (Deborah Raney, *Home to Chicory Lane: a Chicory Inn novel*, 2021)

Використовуючи фразеологізм, автор показує смиренність героя з ситуацією, спокійне ставлення до подій, що відбуваються. Даний фразеологізм виконує функцію створення образності, дозволяючи розкрити такі риси героя як розважливості і вміння бачити позитивні сторони.

«Riley also didn't care much for the paperwork that went with her job and cut corners, which could be a problem in the future or just a sign of immaturity. Yet Riley was tech-savvy, which streamlined much of the mundane part of her job» (Allison Brennan, *Compulsion*, 2019)

З точки зору стилістики, функція фразеологізму *cut corners* - експресивно-образна. Автор описує персонажа Райлі як не дуже відповідальну людину, що виконує свою роботу «абияк». Рутинна робота явно не для неї, і вона з нетерпінням чекає закінчення робочого дня. Незважаючи на те, що конотація даного фразеологізму негативна, в цілому автор ставиться до персонажа позитивно.

«She had made a flurry of arrangements and plans over the past few months, including a morphine-induced request for Lawton and me to marry. Kill two birds with one stone, she had said, not exactly a flattering or hopeful description» (Emily Giffin, *The one & only: a novel*, 2014)

Приказка *kill two birds with one stone* виконує функцію створення образності і експресивності. Використовуючи даний фразеологізм, автор створює образ практичною, при цьому не дуже далекоглядної особи.

«That had been the last straw for me, when the appearance of our research to the outside world overcame the commitment to genuine discovery. There was such a pressure for our multibillion-dollar investment to produce new results that the value of the science itself was jeopardized» (David Walton, *Superposition*, 2017)

Фразеологізм *the last straw* має негативну конотацію і допомагає передати негативне ставлення персонажа до подій. Герой дійсно незадоволений і обурений тим, що люди не розуміють істинної наукової цінності його роботи, а бачать лише спосіб збагатитися і вкладають в неї гроші виключно заради азарту. Таким чином, функція даного фразеологізму тут експресивно-виразна.

Провівши аналіз, можемо бачити, що фразеологізми використовуються для посилення виразності і загостреності думки, що дозволяє передати ставлення автора до подій, показує його залученість в ситуацію і зацікавленість. Оцінка може бути як позитивною, так і негативною. При цьому конотація того чи іншого фразеологізму може змінюватися в залежності від контексту.

Підсумовуючи, варто відзначити, що формування лексичної компетентності студентів значною мірою повинно здійснюватися засобами англійської фразеології. Уміння правильно і доречно користуватися в усному та писемному мовленні фразеологізмами є ознакою високого рівня володіння мовою і знання культури

Література:

1. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: «К.І.С.», 2003. – С. 16-25.
2. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу ХХ століття: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Городецька Олена Василівна. – К., 2003. – 270 с.
3. Угринюк В. М. Семантичні аспекти вмотивованості фразеологізмів / В. М. Угринюк // Семантика мови і тексту: Матеріали міжвузівської наукової конференції: зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 1990. – Ч. III. – С. 335-336.
4. Чередниченко О. І. Фразеологія сучасного політичного дискурсу / О. І. Чередниченко // Іноземна мова. – К., 2001. – Вип. 31, – С. 5-7.
5. Cambridge Idioms Dictionary / Second ed. – Britain: Cambridge University Press, 2006. – 505 p.
6. Gibbs R. W. Idiomacy and human cognition / R. W. Gibbs // Idioms: Structural and psychological perspectives. – Hillsdale / New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1995. – P. 97-116.
7. Oxford dictionary of idioms. / [edited by J. Siefring]. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2005. – 340 p.

Ельдана Әбдіжапар, Диана Айтмағамбет, Амантөре Аяулым
(Тараз, Казахстан)

ИНОЯЗЫЧНАЯ ЛЕКСИКА В ПРОИЗВЕДЕНИИ КАЗАХСКОГО ПИСАТЕЛЯ

ҚАЛМАҚАНА ӘБДІҚАДЫРОВА «ҚАЖЫМҰҚАН»

Язык произведений писателя является благодатной почвой для исследования различных языковых явлений. Одним из таких явлений является процесс заимствования лексических единиц, который является следствием межкультурной коммуникации различных народов.

Заимствование - это универсальное языковое явление, заключающееся в акцепции одним языком лингвистического материала из другого языка вследствие экстралингвистических контактов между ними, различающихся по уровню и формам [1, с. 11].

В настоящее время наблюдается активный процесс лексического заимствования из английского языка, который связан с развитием информационных технологий. Но мы обратились к творчеству казахских писателей, создававших свои произведения во времена активного развития русского языка, как языка межнационального общения.

Қалмақан Әбдіқадыров, один из выдающихся казахских писателей, внесших вклад в нашу национальную литературу. Трудовую деятельность начинал в редакции газеты «Еңбекшіқазақ». Первое стихотворение «Сырдария» было опубликовано в 1925 году в газете «Еңбекшіқазақ». С тех пор его стихи, песни и рассказы часто публиковались в республиканских газетах и журналах. Абдықадыров постоянно воспевал эпоху коллективизации и ее тружеников. Его рассказ «Келесі қыз» был признан идейно-художественным произведением.

Целью исследования мы выбрали повесть «Қажымұқан», которая показывает интересную жизненную историю известного борца, чемпиона мира по классической борьбе Қажымұқана Мұнайтпасова.

Главный герой повести Қажымұқан волею случая становится борцом, попадает в школу петербургских борцов, подружится со знаменитым Иваном Поддубным и объездит с цирком весь мир. Қалмақан Әбдіқадыров рассказывает о перипетиях жизни человека, посвятившего свою жизнь искусству борьбы и прославлению своего народа.

В речи персонажей повести мы слышим иноязычные слова, чаще всего это слова русского языка, которые отражали различные детали жизни людей той эпохи и проникали в казахскую речь.

Как известно, основных способов языкового заимствования три: фонетический, морфологический, лексический. Согласно этому найденные в повести заимствованные слова и выражения мы раздели на несколько групп

1. Заимствования, образованные лексическим путем:

а) разное: акт (2, с. 15), борьба (2, с. 6), француз (2, с. 6), физкультура (2, с. 72), костюм (2, с. 79), атлас (2, с. 169), партия (2, с. 197), дядя (2, с. 54, с. 73, с. 74), август (2, с. 120), авиация (2, с. 208), машина (2, с. 195), самолет (2, с. 203), поезд (2, с. 207), цирк (2, с. 52, 58, 111, 112);

б) наименование должностей, титулов, социального статуса: полицмейстер (2, с. 18), капитан (2, с. 41), князь (2, с. 40), помещик (2, с. 44), господин (2, с. 60), гражданин (2, с. 126), директор (2, с. 184), бригадир (2, с. 199), шофер (2, с. 201), лейтенант (2, с. 208);

в) географически названия: Эстония, Стамбул, Латвия, Австро-Венгрия, Польша (2, с. 84), Берлин, Лондон, Англия, Франция (2, с. 89), Европа (2, с. 89);

г) прозвища, имена: Митька (2, с. 130), Петька (2, с. 21), Добрый – Рабый (2, с. 41), Батрак – Акмолинский (2, с. 60), Дядя Иван (2, с. 68), Дубный (2, с. 69), Черный Иван (2, с. 75), Иван-Корень (2, с. 85), Черный (2, с. 86), Поддубный (2, с. 100), Петро-Сибирский, Михаил-Шатинский, Замук-Батумский (2, с. 111), Митя-Амурский (2, с. 113), Черный Замук (2, с. 191).

2. Заимствования, образованные орфемным способом, т.е. прибавлением к русским словам казахских суффиксов, падежных окончаний:

Самар+ға, Масликов+тың (2, с. 13), городской+ды (2, с. 15), полицмейстер+ге (2, с. 16), Архангельск+іге Масквада+ғы+дай (2, с. 17), городской+лар (2, с. 17), лом+дар (2, с. 10), консерв заводы+нан (2, с. 21), старшина+ларды (2, с. 34), вагон+ның (2, с. 35), пұт (2, с. 10), князь+дің (2, с. 39), Романовтар+дың (2, с. 36), фамилия+ңды (2, с. 47), фамилия+сы (2, с. 76), секунд+тық (2, с. 48), село+сы+на (2, с. 54), Иван+ға (2, с. 54), типография+да (2, с. 57), кресло+да, кресло+ның (2, с. 64), рельс+тер (2, с. 66), директор+дың, программа+сын, Иван+ның (2, с. 68), Украина+да (2, с. 77), Гамбург+тегі, Гамбург+те (2, с. 78), Фон-Кенинг+тің (2, с. 79), Петербург+ке (2, с. 82), Кабул+ға (2, с. 79), Германия+ға (2, с. 79), Россия+ға (2, с. 79), Швейцария+ны (2, с. 84), костюм+ге (2, с. 88), Париждің (2, с. 89), 60градус+тық (2, с. 118), цирк+тің (2, с. 118), пенсия+ға (2, с. 121), губернатор+ы+нан+да (2, с. 130), европа+ша (2, с. 130), купец+і (2, с. 138), шоколад+ын (2, с. 144), чемодан+ың (2, с. 167), камзол+ы+ның (2, с. 167), ресторан+мен (2, с. 169), букет+і (2, с. 169), офицер+лер (2, с. 171), кабинет+ке (2, с. 182), маска+лы (2, с. 183), стол+ы+ның (2, с. 187), элеватор+дың (2, с. 201), колхоз+ға (2, с. 201), медаль+ға (2, с. 202), автомат+ты (2, с. 202), самолет+тің (2, с. 207), станция+сына (2, с. 207).

3. Заимствования, образованные фонетическим способом: пұт (2, с. 8) картоп - (2, с. 11), жиб-жица /джиуджитсу/ (2, с. 122), кәмпит (2, с. 144), самауыр (2, с. 144).

Отдельной группой нами выделены заимствования в форме высказываний:

- Давай, ақшаларыңды әкел [2, с. 42]

- Настоящий өзі [2, с. 42]

- Ну, сіз [2, с. 60]

- Я не понял – деді [2, с. 96]

- Не надо! – дейсалды [2, с. 195]

Итак, самой многочисленной группой заимствований, оказались слова, образованные морфемным способом.

Частота употребления русской лексики в повести «Қажымұқан» незначительна. Это связано с тем, что автор описывает быт, традиции, социальные условия и отношения, в основном сельских жителей. А русская лексика присутствует в моменты описания встреч с носителями русского языка, с представителями российской администрации, а затем и советской.

Література

1. Володарская Э.Ф. Заимствование как универсальное лингвистическое явление // Вопросы филологии. 2001. № 1. С. 11-27.
2. Әбдіқадыров Қ. Қажымұқан: Повесть жәнеәңгімелер. – Алматы: Жазушы, 1989. – 415 б.

Научный руководитель:

Калымбетова Нурсауле Парымбековна.

Наталя Шевельова-Гаркуша
(Херсон, Україна)

**ДЕБАТИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

The relevance of the study of the problem. At the current stage of society's development, solving the problem is of essential importance mastering a foreign language. And if recently, knowledge of a foreign language was only an indicator of the general cultural level, it is one of the most necessary factor nowadays in formation of a high-quality specialist. Active language possession of a specialist as a professional with good written and oral communication is a requirement of modernity, and therefore an integral part of professional training of students.

Among the advanced methods in the modern educational process of teaching English much attention is paid to interactive methods based on person-oriented approaches to the student aimed at developing not only the student's creative potential, but also the ability to think and react quickly, improving communication skills. Interactive activity includes the organization and development of dialogic speaking aimed at interaction, mutual understanding, solving problems that of high importance for all participants of the educational process.

The task of the teacher is to create favorable conditions in the group for expressing one's own opinions of each participant, to create conditions for individual self-expression within the group, the ability to work in a team, the spirit of healthy competition, which contributes to the motivation of students to the expansion of knowledge to improve communication and verbal consolidation of their positions [8. p. 116].

Analysis of recent researches and publications. Didactic aspect of interactive technologies, to which the debate belongs, is devoted in researches of a number of Ukrainian scientists (L.V. Pyrozhenko, O.I. Pometun, I.T. Sushchenko, etc.) and foreign scientists (D. Krieger, K. Popper, D. Steinberg, T. Stewart, O. Friley, etc.). Some results of investigations of these authors are given below in this article.

The purpose of the article is to describe peculiarities of the most productive interactive teaching methods for improvement of communicative competence of students at English lessons.

Main material presentation. Interactive teaching refers to methods of teaching that engage the classroom. This type of teaching encourages students and teachers to collaborate to foster learning. In addition, interactive teaching activates the brain's natural analytical abilities, helping students to engage their long-term memory. One of the most productive interactive teaching methods is a debate.

A debate can be described as an open discussion about a topic, usually viewing the topic at hand either being negative or positive.

One of the most important skills developed through debate is critical thinking.

Having mastered the techniques of critical thinking, debate participants will be able to: take into account the strengths and weaknesses of opposite points of view and put themselves in the opponent's place; deal with insecurities during the performance; understand the concepts and be able to prove why this particular phrase should be used in this particular situation; use all means to solve the problem, look for a better solution; respond well to appropriate questions as an opportunity for thought development; distinguish observation from conclusion; find contradictions; evaluate actions, beliefs, ideas and prove their own points of view [3, p. 98]. Among the most famous types of debates are the following ones:

1. **“Roundtable”** (a collective game to solve a common problem).
2. **Scientific debate** (an educational dispute-dialogue in which students are representatives of different directions and defend their own opinions, which are opposite to others).
3. **“Brainstorm”** (A game that develops critical thinking).
4. **Situation** (A game that develops the ability to react quickly and fantasize while).
5. **Six Thinking Hats / Method of 6 hats** [4, p. 43].

Discussion forms of education are purposeful and orderly exchange of ideas, statements with the aim of finding the truth or forming a certain point of view for all participants.

One of the most active discussion forms of the class that can be singled out is “brainstorm”, which includes joint problem solving. The goal of this game is to provide generation of ideas for an extraordinary solution to a certain problem. Here is a list of required items for “brainstorming”.

1. It is necessary to express as many ideas as possible and record them.
2. All expressed ideas should be recorded, even if they are senseless, at first glance.
3. Absence of any criticism.

4. All participants have equal rights to express their opinion [8, p. 115].

One more interesting activity is the "Method of 6 hats". It is a simple and effective system, which is significant in increasing labor productivity. In this system the thinking is divided into six categories, each of which is associated with a metaphorical hat of a certain color. When some question is discussed, each of those present participants applies a specific hat to it, and everyone thinks about it in one direction [1, p. 109].

The success of the discussion depends on how many students speak and how much they do while solving the problem. Participants focus their attention on the speaker and react to what he says.

Conclusions: Thus, the debate technology at English classes as a teaching method to conduct a discussion is a useful technique for the development of not only language, but also socio-cultural competence, as students have to live in a society where everyone's opinion should be taken into account in the future. Having analyzed features of debates at different levels (phonetic, lexical, grammatical) we can conclude that debate is an educational technology which is quite effective. However, it must be stated that in modern conditions the debate technology is not common enough at English classes in Ukrainian educational institutions [2, p. 64].

Instead, systematic conducting debates can cause students to get creative in their speaking. This method is rather effective as a means of increasing motivation to learn a foreign language. Debates create conditions for the formation of unification of high school students as a whole at the pedagogical process, ensuring the dialogic nature of learning, assimilation of socially useful things by students in educational and cognitive activities experience [6, p. 72].

Thus, the debate technology allows students to learn solving different tasks within the education system, to develop intellectual potential of communication within the democratic society, to become erudite, tolerant, purposeful, confident, stereotype-free citizens with flexible thinking and high culture of communication.

References:

1. Voloshina N.V. *Debaty kak rechevoj zhanr v professionalnoj deyatel'nosti uchitel'ya: dis... kand. ped. nauk: 13.00.02 / N.V. Voloshina.* – Moskva, 2006. – 180 s.
2. Kalita A.A. *Fonetichni zasobi aktualizaciyi smislu anglijskogo emocijnogo vislovluyuvannya: monografiya / A.A. Kalita.* – K.: Vidavnicij centr KDLU, 2001. – 351 s.
3. Kuznecova N.V., Trofimova O.V. *Publicisticheskij tekst. Lingvisticheskij analiz: uchebnoe posobie / N.V. Kuznecova, O.V. Trofimova.* – M.: Flinta, Nauka, 2010. – 212 s.
4. Pometun O. I. *Osnovi kritichnogo mislennya: navch. posib. dlya uchniv starsh. kl. zagalnoosv. shk. / O.I. Pometun.* – Ternopil: Navchalna kniga – Bogdan, 2010. – 216 s.
5. Pometun O. I. *Suchasnij urok. Interaktivni tehnologiyi navchannya / O.I. Pometun.* – K.: Vidavnictvo A.S.K., 2004. – 192 c.
6. Sushenko I. *Debati v shkoli. Yak navchiti uchniv argumentaciyi ta publichnogo movlennya: posib. dlya vchiteliv / I. Sushenko.* – Ternopil: Aston, 2006. – 128 s.
7. Fedoriv Ya. *Lingvistichni modeli diskursu publichnih vystupiv: narisi iz suchasnih kulturno-movlennyevih praktik / Ya. Fedoriv.* – K.: VPC NaUKMA, 2010. – 188 s.
8. Yanovska L.M. *Organizacijni aspekti vedennya debatuv na urokah anglijskoyi movi u starshih klasah zagalnoosvitnoyi shkoli / L.M. Yanovska // Suchasni tendenciyi rozvitku ukrajinskoyi nauki: materiali nauk. konf. – Pereyaslav-Hmel'nickij, 2017. – Vip. 10. – S. 115-119.*
9. Freeley A.J. *Argumentation and Debate: Critical Thinking for Reasoned Decision Making / A.J. Freeley.* – 12th ed. – Belmont, CA: Wadsworth, 2009. – 544 p.
10. Popper K. *Debate [Electronic resource].* – Access mode: <http://idebate.org/sites/live/files/standards/documents/rules-karl-popper.pdf>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Айтмағамбет Диана** – студент Таразського регіонального університету імені М. Х. Дулати.
- Андрющенко Ілона Миколаївна** – студентка Київського національного університету будівництва та архітектури.
- Антонченко Марія Олексіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх та інформаційних технологій КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».
- Амантөре Аяулым** – студент Таразського регіонального університету імені М. Х. Дулати.
- Бобровнік Юрій Вікторович** – кандидат історичних наук, викладач кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковроди у Переяславі.
- Бузинний Богдан Олександрович** – здобувач освіти II курсу Київський національний університет технологій та дизайну.
- Гула Вікторія Володимирівна** – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Әбдіжапар Эльдана** – студент Таразського регіонального університету імені М. Х. Дулати.
- Жигайло О.О.** – кандидат психологічних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Закопець Юліана Володимирівна** – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Заплітна Т.В.** – доцент кафедри економіки Національного транспортного університету.
- Кириченко Тарас Григорович** – заслужений тренер України, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спортивних дисциплін, ігор і туризму Університету Григорія Сковроди в Переяславі.
- Кириченко Тетяна Василівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Університету Григорія Сковроди в Переяславі.
- Ковальчук Володимир Юльянович** – доктор педагогічних наук, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Колесніков Ф.В.** – магістр кафедри економіки Національного транспортного університету.
- Корніцька Софія Ігорівна** – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Котовенко Олена Андріївна** – кандидат технічних наук, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорони праці Київського національного університету будівництва та архітектури.
- Крюкова Аліна** – студентка Київського національного університету технологій та дизайну.
- Лукачик Уляна Ярославівна** – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Мінчак Нінель Джемалівна** – кандидат економічних наук, помічник директора з кадрової роботи, викладач вищої категорії (економічні дисципліни). Циклова комісія економіки та менеджменту Дрогобицького фахового коледжу нафти і газу.
- Мірошніченко Олена Юріївна** – старший викладач кафедра технологій захисту навколишнього середовища та охорони праці Київського національного університету будівництва та архітектури.
- Платонова Інесса** – магістрантка Міжрегіональної академії управління персоналу.
- Пойда Ірина Вікторівна** – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Поліванова Ірина** – магістрантка Міжрегіональної Академії Управління персоналу.
- Савенкова Олена Володимирівна** – старший викладач Українського державного університету науки і технологій.
- Серик Ільдїка Олександрівна** – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Слітюк Олена Олександрівна** – Київського національного університету технологій та дизайну.
- Слімаковська Ірина Ігорівна** – методист другої категорії, викладач іноземної мови, циклова комісія суспільно-гуманітарних дисциплін Дрогобицький фаховий коледж нафти і газу.
- Терновцій Яна Сергіївна** – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Томіч Лілія Миколаївна** – кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я Київського національного університету технологій та дизайну.

Туканова Людмила – магістрантка Міжрегіональної Академії Управління персоналу.

Тхорик Іванна Любомирівна – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Хмелевський М.О. – професор кафедри економіки Національного транспортного університету.

Чалий Микола – магістр кафедри економіки Національного транспортного університету.

Шевельова-Гаркуша Наталя Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови з підготовки морських фахівців Херсонської державної морської академії.

Шеремета Поліна Дмитрівна – студентка Дніпровського національного університету ім. Олеса Гончара.

Юревич Олександра – магістрантка Міжрегіональної академії управління персоналу.

Ящишина Анастасія Костянтинівна – студентка Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Университет Григория Сковороды в Переяславе,

молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,

студенческое научное общество факультета исторического и социально-психологического образования

«Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что 31 мая 2023 г. проводится VI Международная научно-практическая интернет-конференция «Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Евразии».**Планируется работа по секциям:****I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ**

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Бионженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геонформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономики.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.

6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

IX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.

4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Металлургия.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника.
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство.

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотекоеведение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии

XX. ФИЗИКА

1. Общая физика
2. Экспериментальные физика
3. Астрономия и физика космоса
4. Молекулярная физика
5. Ядерная физика
6. Физика металлов
7. Физика функциональных металлов
8. Нанопизика

XXI. ХИМИЯ

1. Аналитическая химия
2. Неорганическая химия
3. Органическая химия
4. Физическая химия
5. Химия высокомолекулярных соединений

XXII. МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

1. Фармацевтические науки
2. Клиническая медицина
3. Профилактическая медицина
4. Теоретическая медицина

XXIII. КУЛЬТУРОЛОГИЯ**XXIV. СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ**

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде скачати в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджицький, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 30 травня 2023 р. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні витрати - 10 USD США або 10 Євро (в організаційні витрати входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) кошти переказуються наступним чином:

ВНИМАНИЕ!!! В Україні працюють тільки такі системи перекладу.

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою переказом на Ф.І.О.: **Бобровник Юрій Вікторович**, 08401, Україна, Київська обл., г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 34, к. 908. **РЕКОМЕНДУЄМО поштовою переказом!**

2.

ПриватБанк			
Получатель платежа			
Организация банка	МФО банка	КОД ЕГРПОУ получателя	КОД ЕГРПОУ банка
ПриватБанк	305299	14360570	14360570
Счет получателя	IBAN	Дата	Сумма
29244825509100	UA743052990000026202675019272	01.10.2019	
Пополнение текущего счета 4731219650655586, БОБРОВНИК ЮРИЙ ВИКТОРОВИЧ, 3048907279			

3. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА MEEST Transfer Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH)** (вказати код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні витрати)

4. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА Sigue Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH)** (вказати код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні витрати)

5. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА Moneygram на Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH)** (вказати код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні витрати)

6. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА** (якщо оплата йде в одному платежі за дві та більше наукових робіт) **Western Union на Бобровник Юрій Вікторович (Bobrovnik Jurij Viktorovich)** (вказати код перекладу, Ф.І.О того, хто перекладає організаційні витрати)

7. **ПЕРЕВОД С КАРТЫ НА КАРТУ.**

8. **СПОСОБ SWIFT-ПЕРЕВОДА.**

BENEFICIARY: Получатель (Ф. И. О. владельца счета латиницей и адрес)	BOBROVNIK JURIJ 08401, Ukraine, region Kyivska, district Pereiaslav-Khmelnyskyi, city Pereiaslav, street Sukhomlynskohe, building 34, flat 905
ACCOUNT: Счет в банке получателя (номер пластиковой карты или текущего счета в ПриватБанке)	4731219650655586
BANK OF BENEFICIARY: Банк получателя	JSC CB PRIVATBANK, 1D HRUSHEVSKOHO STR., KYIV, 01001, UKRAINE SWIFT CODE/BIC: PBANUA2X
CORRESPONDENT ACCOUNT: Счет банка получателя в банке-корреспонденте	36445343
INTERMEDIARY BANK: Банк-корреспондент	Citibank N.A., NEW YORK, USA SWIFT CODE/BIC: CITIUS33
IBAN:	UA743052990000026202675019272

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Евремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью), телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень).

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 31.05.2023 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибка не отправления** отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл., г. Переяслав, ул. Сухомлинского, 34, к. 908.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактный телефон: **+38 (097) 923 16 58**

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

ВНИМАНИЕ! В случае если Вам нужен электронный сертификат, то в сведениях об авторе, укажите об этом. И мы Вам его вышлем по электронной почте в течение двух недель после завершения проведения конференции.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
 Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
 молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
 студентське наукове товариство факультету історичної і соціально-психологічної освіти
 «Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що 31 травня 2023 р. проводиться VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
 «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Вибірчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

XX. ФІЗИКА

1. Загальна фізика
2. Експериментальна фізика
3. Астрономія та фізика космосу
4. Молекулярна фізика
5. Ядерна фізика
6. Фізика металів
7. Фізика функціональних металів
8. Нанофізика

XXI. ХІМІЯ

1. Аналітична хімія
2. Неорганічна хімія
3. Органічна хімія
4. Фізична хімія
5. Хімія високомолекулярних сполук

XXII. МЕДИЧНІ НАУКИ

1. Фармацевтичні науки
2. Клінічна медицина
3. Профілактична медицина
4. Теоретична медицина

XXIII. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

XXIV. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 30 травня 2023 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 100 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів, електронний сертифікат). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши слова «ЗАВАНТАЖИТИ ЗБІРНИК».

Увага! Реквізити змінено. Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку 4731 2196 5065 5586 (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити SMS підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

Або на карту MONOBANK 5375 4141 0434 5920 (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) (переказ через термінали **ІВОХ БЕЗ КОМІСІЇ**, для цього потрібно вибрати в меню **MONOBANK вказати номер карти та номер телефону 097 923 16 58**) після переказу орг. внеску потрібно відправити SMS підтвердження про оплату на цей же номер, у повідомленні вказати **ЛИШЕ** прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком *Іван Петренко*
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

6. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
7. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (тема повідомлення: **31 травня 2023 р.** (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу neasmo@ukr.net)).

У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити SMS вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та зараховано»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Увага! У разі якщо Вам потрібний електронний сертифікат, то у відомостях про автора, вкажіть про це, і ми Вам його надішлемо електронною поштою на протязі двох тижнів після завершення проведення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 34, гурт. 2, кім. 908.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактний телефон: (097) 923 16 58.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ**СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Ростислав Гончар (Полтава, Україна) ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДЕЙ І ТВАРИН ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ І ДОБРОБУТ ТВАРИН.....	5
---	---

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Юрій Бобровнік (Переяслав, Україна) ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ.....	8
--	---

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Олена Котовенко, Олена Мірошниченко, Ілона Андрущенко (Київ, Україна) РОЛЬ РАДІАЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ЗАГАЛЬНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ЗБИТКІВ ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ.....	11
---	----

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Т.В. Заплітна, Ф.В. Колесніков (Київ, Україна) УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ.....	14
Нінель Мінчак (Дрогобич, Україна) ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	17
М.О. Хмелевський, Чалий Микола (Київ, Україна) ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	19

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Аліна Крюкова (Черкаси, Україна) РОЗРОБКА ЗОВНІШНЬОГО ІНТЕРФЕЙСУ САЙТУ ЗАСОБАМИ РЕ-ДИЗАЙНУ.....	23
---	----

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Марія Антонченко (Суми, Україна) ЕЛЕКТРОННІ (ЦИФРОВІ) ОСВІТНІ РЕСУРСИ.....	27
О. Жигайло, Юліана Закопець (Дрогобич, Україна) ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	29
Жигайло О., Лукачик У. (Дрогобич, Україна) ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	31
О. Жигайло, Ірина Пойда (Дрогобич, Україна) ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КАЗОК У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	32
О. Жигайло, Ільдїка Серик (Дрогобич, Україна) ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ.....	34
О. Жигайло, Іванна Тхорик (Дрогобич, Україна) ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У 1 КЛАСІ	35
Леся Колток, Марія Вороблевська (Дрогобич, Україна) САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ НА УРОКАХ ЯДС У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	37
Володимир Ковальчук, Вікторія Гула (Дрогобич, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	38
Володимир Ковальчук, Софія Корніцька (Дрогобич, Україна) ВИКОРИСТАННЯ ЗАДАЧ ІСТОРИЧНОГО ЗМІСТУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	40
Леся Колток, Інна Галас (Дрогобич, Україна) СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	41
Леся Колток, Марія Гнатишак (Дрогобич, Україна) РОЛЬ ПРИРОДИ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	43
Леся Колток, Віра Комар (Дрогобич, Україна) ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	45
Ірина Слімаковська (Дрогобич, Україна) САМООСВІТА ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ	46

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Тетяна Кириченко (Переяслав Україна) ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	50
Інесса Платонова (Ізмаїл, Україна) ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	52

Ірина Поліванова (Ізмаїл, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТІВ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ У ВУЗІ.....	55
Людмила Туканова (Ізмаїл, Україна) ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СУПРОВОДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДІВ	57
Олександра Юревич (Ізмаїл, Україна) ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	59
СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
Ганна Алексєєва, Ірина Смоліна (Бердянськ, Україна) ДОДАТКОВІ МОЖЛИВОСТІ ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕСОРА MS EXCEL: РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ	62
СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ	
Тарас Кириченко (Переяслав, Україна) ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСТОСОВУВАТИ СИЛОВІ ВПРАВИ.....	65
Олена Савенкова (Дніпро, Україна) ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ГАНДБОЛІСТІВ.....	67
Лілія Томіч, Богдан Бузинний (Київ, Україна) ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ТА СПОРТІ ЯК СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ І ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ.....	70
Поліна Шеремета (Дніпро, Україна) ВИТРАТИ КАТАРУ НА ЧЕМПІОНАТ СВІТУ З ФУТБОЛУ.....	72
Поліна Шеремета (Дніпро, Україна) СТАН ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.....	74
Поліна Шеремета (Дніпро, Україна) ЕКОНОМІЧНІ ОБҐРУНТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ВСЬОМУ СВІТІ.....	75
Анастасія Ящишина (Дніпро, Україна) ПОРІВНЯННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА ТА ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ.....	77
СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
Алла Давидюк (Київ, Україна) ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ АУДІЮВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	80
Алла Давидюк, Аліна Коломійцева (Київ, Україна) ФРАЗЕОЛОГІЗМ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СУЧАСНОЇ ДІЛОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	82
Эльдана Әбдіжапар, Диана Айтмағамбет, Амантөре Аяулым (Тараз, Казахстан) ІНОЯЗЫЧНАЯ ЛЕКСИКА В ПРОИЗВЕДЕНИИ КАЗАХСКОГО ПИСАТЕЛЯ	84
Наталя Шевельова-Гаркуша (Херсон, Україна) ДЕБАТИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	86
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНІЯ ОБ АВТОРАХ	88
НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩІЕ КОНФЕРЕНЦИ	
Інформація для учасників из зарубєжних стран.....	90
Інформація для учасників з України.....	93

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії» // Збірник наукових праць. – Переяслав, 2023 р. – 97 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ю.В. Бобровнік, кандидат історичних наук

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Проведення V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

